

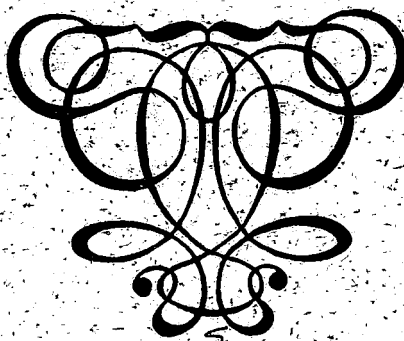
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK · STATISTIK · EKONOMI

NY FÖLJD UTGIVEN AV

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

INNEHÅLL

Anna B. Wicksell, Konstitutionella frågor vid Nationernas Förbunds tredje församling. — **John Olsson**, Den politiska partifördelningen inom de olika sociala klasserna i Sverige. — **Översikter och meddelanden**: I. Politik: Ur den svenska statsvetenskapliga litteraturen år 1922. Den danska utrikesnämnden. Av **J. E. Nilsson**. — Besparingsfondernas indragning och statsanslagens förändrade beteckning. Av **R. Malmgren**. — Norska Nobelinstitutets internationella prisuppgift. — II. Statistik och ekonomi: Ekonomisk översikt svenska konjunkturindex. Av **Johan Åkerman**. — Den officiella statistiken efter världskriget. Av **S. D. Wicksell**. — **Litteraturgranskningar**: Leif Kihlberg, Den svenska ministären under ständsriksdag och tvåkammarssystem intill 1905 års totala ministërskifte. Anm. av **G. Andréa**. — Birger Wedberg, Konungens Högsta-Domstol 1789—1809. Anm. av **R. Malmgren**. — Sakkunnigutlåtanden avgivna i och för Skytteanska professurens återbesättande år 1923.

ÅRG. 26

MAJ 1923

HÄFT. 2

LUND · · STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION · · LUND

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Lösnummer av detta häfte kostar kr. 3:50.

PRENUMERATIONSANMÄLAN.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT har från och med år 1919 övergått till ny ledning. Den Fahlbeckska stiftelsen, grundad genom den förutvarande utgivarens storartade gåva vid Lunds Universitets 250-års-jubileum, har i överensstämmelse med gåvobrevet övertagit Statsvetenskaplig Tidskrift för politik, statistik och ekonomi under denna samma titel, med tillägget Ny följd.

Tidskriftens syfte och allmänna uppställning är densamma som tidigare. Den kommer sålunda att liksom förut innehålla dels vetenskapliga uppsatser i politik — ordet taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels en avdelning översikter och meddelanden, avseende att hålla läsaren à jour med vad som händer och skrives å hithörande områden, dels slutligen mera ingående granskningar av utkommande, framför allt svensk, men jämväl annan nordisk samt utländsk statsvetenskaplig litteratur.

Tidskriften vill, framgent som hittills, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet. Den vill framträda som ett organ för vetenskaplig orientering och diskussion i de ämnen, vilka falla inom dess ovan-angivna ram.

Tidskriftens redaktion handhaves, under överinseende av Fahlbeckska stiftelsens kollegium, närmast av undertecknad MALMGREN såsom kollegiets redaktionssekreterare och tidskriftens ansvarige utgivare, under medverkan av undertecknad SOMMARIN (nationalekonomi) och docenten SVEN WICKSELL (statistik).

Tidskriften utkommer som hittills i 5 häften om året, omfattande tillsammans minst 20 ark. Prenumerationspriset är 10 kr. pr år. Lösa häften säljas i mån av tillgång till ett pris av c:a 75 öre pr ark. Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos Redaktionen av Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund.

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan förbjudes.

Lund i december 1922.

Sigfrid Wallengren.
Professor i statskunskap
och statistik.

Robert Malmgren.
Professor i stats-, förvaltnings-,
kyrko- och folkrätt.

Emil Sommarin.
Professor i nationalekonomi
och finansrätt.

Lauritz Weibull.
Professor i historia.

Martin P:n Nilsson.
Professor i klassisk fornkun-
skap och antiktens historia.

Av *Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen* har utkommit:

- I. SVEN HELANDER: Marx och Hegel. En kritisk studie över socialdemokratisk världsåskådning. 1920. Pris kr. 4:—
- II. CURT WEIBULL: Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—1369 och 1398—1400. 1922. Pris kr. 3:50.

KONSTITUTIONELLA FRÅGOR VID NATIONERNAS FÖRBUNDS TREDJE FÖRSAMLING.

AV

JUR. KAND. ANNA B. WICKSELL.

III.

Förlikningsförfarandets utveckling.

Redan det förslag till en internationell rättsordning, som av särskilda kommitterade inom de skandinaviska länderna gemensamt utarbetats, hade upptagit tanken på att för sådana mellanfolkliga tvister, som icke vore av rättslig natur, skapa ett obligatoriskt förlikningsförfarande. Det nordiska förslaget förutsatte emellertid icke ett centralt förlikningsorgan, såsom fallet i större eller mindre grad var med samtliga övriga av regeringar och enskilda vid ungefär samma tid framlagda utkast; det förordade i stället det s. k. Bryanska systemet med av staterna, två och två, på förhand tillsatta ständiga förlikningsnämnder. Skälet härtill var i första hand, att det syntes kommittéerna ligga i förlikningsförfarandets natur, att parterna skulle vara omedelbart och i väsentlig grad företrädna inom det organ, som hade att förbereda förlikningen. En dylik representation låte enligt kommittéernas åsikt icke förlika sig med principen om ett centralorgan. Förslaget förbisåg emellertid icke alldeles den efter erfarenhetens vittnesbörd ganska betydelsefulla möjligheten, att det i särskilt ömtåliga tvistefrågor — exempelvis tillspetsade ras- och nationalitetsspörsmål — såsom yttersta medel för fredens bevarande kunde bli önskvärt att tillgripa ett politiskt

färgat ingripande av en mera betydande maktgrupp. Ett alternativ föreskriver därför, att därest förlikningsnämnds förslag icke lett till uppgörelse mellan parterna, och därest inom trettio dagar efter det att nämnden avgivit sitt yttrande minst fem av de fördragsslutande staterna erbjudit de tvistande parterna medling i tvisten, parterna under ytterligare tre månader äro förpliktade att avhålla sig från användandet av internationella medel.

Då det första utkastet till folkförbundspakten utkom, den 14 februari 1919, ställde man sig icke heller avvisande till tanken att göra förbundets Råd till förlikningsorgan. Vid det tillfälle, som i mars samma år bereddés delegerade från de neutrala staterna att i Paris sammanträffa med folkförbundskommissionen och för densamma framlägga sina önskemål, begärdes icke slopande av Rådet såsom centralorgan för förlikningsförfarandet; men från svenskt och norskt håll framfördes förslag om att tvistigheter borde, innan de underställdes Exekutiva rådets eller Delegeradeförsamlingens prövning, underkastas ett undersöknings- och förlikningsförfarande på sätt närmare angivits i det skandinaviska utkastet till en internationell rättsordning. Liknande förslag framfördes även från schweizisk och nederländsk sida. Denna framställning ledde visserligen icke till det resultat de nordiska länderna hoppats på, upptagandet i pakten av paritetiska förlikningsnämnder såsom obligatoriska i första instans, men lord Robert Cecil, som vid sammanträdet med de neutrala staternas ombud fungerade som kommissionens taleman, betonade dock, att parterna alltid vore berättigade att hänskjuta mellan dem uppkommande tvister till en dem emellan upprättad förlikningsnämnd. Och i Clémenceaus svarsnot till den tyska fredsdelegationen den 22 maj 1919 förklaras uttryckligen, att »Kommissionen ställer sig gynnsamt till tanken, att ett system av opartiska förlikningsnämnder i många fall vore det lämpligaste och verksamaste medel att företaga en preliminär undersökning och, försåvitt detta är möjligt, reglera konflikter, vilka icke äro underkastade skiljedom; den vill framhålla, att i fredsfördragsutkastet intet förefinnes, som ställer sig hindrande mot användande av sådana nämnder, och den hoppas till och med, att dylika nämnder måtte bli tillsatta i alla sådana fall, där de förefalla ändamålsenliga».

Efter dessa uttalanden var det med rätt stora förhoppningar svenska regeringen till den första Församlingen år 1920 insände ett förslag till inarbetande i pakten av systemet med paritetiska nämnder såsom obligatorisk första instans i förbundets förlikningsförfarande. Även norska regeringen hade insänt ett analogt förslag, dock modifierat därhän, att de påtänkta förlikningsnämnderna också i vissa fall skulle kunna fungera som skiljenämnder. Förslagen remitterades av första Församlingen i likhet med samtliga andra paktändringsförslag till den paktändringskommission, som Rådet på Församlingens önskan tillsatte år 1921.

Här stötte förslaget emellertid på motstånd. När man läser kommissionens betänkande, får man närmast intrycket, att tanken på det nät av förlikningsnämnder, som skulle bli nödvändigt, därest hänskjutande av tvistefrågor till på förhand tillsatta sådana nämnder skulle bli obligatoriskt, till den grad skrämt dess medlemmar, att de icke orkat tänka igenom det föreslagna systemet. Kommissionen ifrågasätter lämpligheten att bredvid de två av pakten öppnade vägarna till slitande av tvister, anlita av skiljedom eller Rådets prövning, införa ännu en tredje väg. Den förbiser härvid, att inskjutandet av en ny instans, innan en tvist förelägges Rådet, ingalunda är någon ny väg; enligt det svenska förslaget skulle tvisten till och med automatiskt anhängiggöras hos Rådet, därest nämnden ej lyckades förlika parterna. Kommissionen framhåller också, att det står Rådet fritt, därest det så finner lämpligt, att själv tillsätta en undersöknings- eller förlikningsnämnd; här förbiser den åter, att det är en grundväsentlig skillnad mellan en av Rådet tillsatt särskild kommission och en av parterna på förhand utsedd nämnd.

Mot nämndernas utseende på förhand gör kommissionen också den principiella invändningen, att tvister mellan regeringar i våra dagar äro av så divergerande beskaffenhet, att deras behandling som oftast fordrar särskilda specialister. Dessutom befarar kommissionen, att detta världsomspännande system av förlikningsnämnder kunde resultera i, att Rådet avbördade sig sitt ansvar och lämnade avgörandet av tvisten till organ, vilka varken ägde Rådets och Församlingens auktoritet eller ens alltid deras opartiskhet. Det förefaller som om den motsatta farhågan varit mera på sin

plats, att nämligen en stridbar part kunde sätta sig över nämndens förslag i förlitande på, att Rådets mera politiska karaktär skulle ge den bättre tilfalle att fiska i grumligt vatten.

Kommissionen ville alltså icke förorda antagande av någotdera av de nordiska förslagen utan anbefalldes endast Församlingen att göra ett mycket platoniskt uttalande till förmån för förlikning i paktens anda.

Efter detta kunde man icke hysa stora förhoppningar om att det skulle gå att vinna Församlingen för förslaget. Under utskottsbehandlingen gjorde dock paktändringskommissionens danske medlem, minister Zahle, som på sin tid deltagit i de skandinaviska kommittéernas arbete och därför var mera inne i saken, gällande, att förslaget vore förtjänt av att studeras noggrannare än som kunnat ske i paktändringskommissionen. Det underutskott, till vilket frågan hänvisades, föreslog också, att Församlingen skulle uppmana Rådet att för mera ingående behandling av förslagen tillsätta en särskild kommission. Det framhölls dock uttryckligen, att underutskottet visserligen ställde sig principiellt förstående till tanken om förlikningsnämnder, men endast såsom fakultativa, icke såsom enligt paktens obligatoriska. Det förslag, som av utskottet framlades och av Församlingen antogs, innehöll dock ingen sådan begränsning; det begärde endast, att Rådet skulle anmodas tillsätta en kommitté med uppgift att studera förlikningsförfarandet, sådant det utvecklades i de av norska och svenska regeringarna framlagda ändringsförslagen, i syfte att utarbeta bestämmelser i detta hänseende.

Till ledamöter i denna kommitté utsåg Rådet japanske ministern i Bryssel, d:r Adatci, som ordförande; han har varit medlem av den japanska delegationen vid alla tre Församlingarna och är en utmärkt jurist. Övriga medlemmar voro alla folkrättsjurister, professor Alvarez, Chile, professor Hold v. Ferneck, Österrike, professor Ch. de Visscher, Belgien, och v. häradshövding Eliel Löfgren, Sverige. Vid kommitténs sammanträde i maj 1922 voro Alvarez och Löfgren hindrade och ersattes av Venezuelas minister i Paris, d:r Gil Fortoul och professor Östen Undén.

Enighet rådde inom kommittén om, att det speciella yrkandet i det norska förslaget om kombination av förliknings- och skilje-

domsuppgifter enligt Församlingens direktiv fölle utanför kommitténs kompetens. Den förhärskande meningen var nog också, att även tanken på ett obligatoriskt användande av förlikningsnämnder vore från början utesluten; kommittén medgav dock, att denna principfråga finge diskuteras. Det svenska ombudet framhöll härunder utförligt de synpunkter, som varit de ledande vid framläggandet av de skandinaviska förslagen och betonade fördelarna av ett obligatoriskt system och av att få förlikningsproceduren uttryckligen omnämnd och i någon mån reglerad i förbundsakten. Samtliga övriga kommittéledamöter voro emellertid böjda för ett endast fakultativt system, undvikande av paktändring samt avslutande av fria konventioner mellan staterna rörande tillsättande av förlikningsnämnder och förfarandet inför dessa. Förslaget borde enligt deras åsikt givas form av ett reglemente, som kunde av Församlingen antagas tillika med en hemställan till förbundsmedlemmarna att i största möjliga utsträckning sins emellan avsluta sådana konventioner. Utformandet av ett sådant förslag uppdrogs åt professorerna Undén och de Visscher.

Deras utkast fick formen av en Församlingens resolution, innehållande en hemställan till förbundets medlemmar att, under förbehåll av de rättigheter och förpliktelser, varom stadgats i förbundsaktens art. 15, sinsemellan avsluta överenskommelser i syfte att hänskjuta mellan dem uppkommande tvister till av dem själva utsedda förlikningsnämnder. Dessa nämnders sammansättning och kompetens samt förfarandet inför dem skulle av de kontraherande parterna fritt bestämmas; till vägledning för dem anbefaldes en del regler, införda i ett till resolutionen knutet konventionsutkast. Förslaget antogs efter en del smärre ändringar av kommittén och översändes till Rådet, vilket efter en mycket välvillig rapport av Viviani sände det vidare till Församlingen.

Det i resolutionen intagna förbehållet för de rättigheter och förpliktelser, varom stadgats i förbudsaktens art. 15, förklarades av kommitténs ordförande, Adatci, i hans rapport till Församlingen innebära, att ett mellan parterna slutet avtal om förlikningsnämnd i intet fall kunde lägga hinder i vägen för tillämpligheten av paktens art. 15; det vore alltid möjligt för vilkensomhelst av parterna att vända sig till Rådet, såsnart den situation inträtt, som förutsät-

tes i nämnda artikel, och ett sådant hänvändande ägde den verkan, att förfarandet inför nämnden ögonblickligen suspenderades.

Den situation, som förutsättes i nämnda artikel, är att det föreligger en tvist, ägnad att framkalla brytning. Tolkar man detta uttryck så, att det betyder en tvist, som är av natur att i framtiden framkalla brytning, därest den ej i tid löses, alltså en verkligt allvarsam tvist, förefaller det, som om de parter, vilka enligt art. 15 äga rätt att närsomhelst framlägga en sådan tvist inför Rådet, också måtte äga rätt att själva bestämma, att de innan de tillgripa denna åtgärd, vilja hänskjuta tvisten till en förlikningsnämnd.

Skall åter uttrycket anses innebära, att det in casu föreligger en överhängande fara för brytning — och detta torde väl tills vidare vara den vanliga uppfattningen, liksom den också på ett ställe framskymtar i den svenska propositionen — måste det medgivas, att i den mån det kan tänkas att en tvist så plötsligt erhåller denna akuta karaktär, att en behandling av förlikningsnämnd framstår såsom omöjlig, det faktiskt kan vara önskvärdt för parterna att kunna omedelbart vända sig till Rådet. Men för detta sannolikt rätt sällan förekommande fall vore det tillräckligt att i själva konventionen intaga ett särskilt förbehåll.

Å andra sidan har i resolutionen uttryckligen betonats, att även Rådet kan anlita en av parterna upprättad förlikningsnämnd, varav följer, att part som av okynne eller någon politisk beräkning förbigår nämnden och vänder sig direkt till Rådet, icke kan vara säker på att uppnå sitt syfte, ifall den andra parten inför Rådet förklarar sig villig att låta nämnden behandla tvisten och därunder lojalt avhålla sig från alla krigiska åtgärder och allt krigshot. Även vid en anmälan enligt art. 11 bör tvisten av Rådet kunna remitteras till en existerande förlikningsnämnd, om parterna så önska. Mera påtagliga missbruk av rätten att under vissa omständigheter med förbigående av nämnden direkt anlita Rådet torde genom detta uttalande vara förebyggt.

Den uttalade avsikten med förbehållet är endast att gardera parternas rätt att, då en tvistefråga kommit i ett akut skede, omedelbart hänskjuta den till Rådets prövning. Huruvida den generella form, som givits åt förbehållet, också medför en extension i tillämpliga delar av 15:de artikeln specialbestämmelser, vågar jag

icke avgöra. Det är endast en av dessa specialbestämmelser, som det härvidlag kan bli fråga om, nämligen den i 8:de stycket intagna processinvändningen, att tvisten rör en fråga, som det enligt internationell rätt tillkommer part att ensam avgöra. I det ursprungliga skandinaviska förslaget var framställande av en sådan processinvändning inför förlikningsnämnd icke medgivet, och jämväl enligt formuleringen av det svenska förslaget av 1920 till inarbetande i paktens system av ett obligatoriskt förlikningsförfarande i första instans inför paritetisk nämnd kunde denna invändning endast göras gällande inför Rådet. Det ligger icke heller något orimligt i tanken, att parterna kunde vara villiga att låta en av dem själva tillsatt nämnd i förlikningsväg behandla en tvistefråga, även då den av endera parten betraktades som liggande uteslutande inom dess egen jurisdiktion och därmed som fallande utanför *Rådets* kompetens.

Jag känner mig emellertid icke fullt säker på, att en stat, som under det nämnda förbehållet antagit en konvention angående förlikningsnämnd, icke med åberopande av detta förbehåll kan göra invändningen gällande jämväl inför nämnden. Prövning av Rådet är det enda förlikningsförfarande, som paktens känner, varför 15:de artikelns medgivande av denna processinvändning icke nödvändigtvis behöver uppfattas som en undantagsbestämmelse vid proceduren inför Rådet, vilken endast kan givas en restriktiv tolkning. Skulle längre fram ett försök komma att göras att extendera bestämmelsen, torde förloppet bli olika, eftersom nämnden i dess helhet eller endast ordföranden är på förhand tillsatt. I det senare fallet torde part, som vill göra invändningen gällande, komma att vägra att utse sina ledamöter i nämnden med motivering, att det är fråga om en tvist som faller utom nämndens kompetens. Frågan går väl då på andra partens begäran till Rådet, som äger därom besluta, och som ifall det ogillar invändningen alltså kan återremittera tvisten till nämnden. Ifall däremot hela nämnden är på förhand utsedd, blir frågan, huruvida den utan därom i konventionen meddelat bemyndigande äger avgöra kompetensfrågan. Man får hoppas, att en försiktig nämnd i så fall — enligt Rådets föredöme — erhåller parternas medgivande, att frågan om nämndens kompetens underställes den fasta domstolen.

Under utskottsbehandlingen vid 1922 års Församling rönt själva principen om ett förlikningsförfarande inför paritetiska nämnder såsom första instans ett mycket gynnsamt mottagande. Från flera håll framkastades tanken, att man icke borde stanna vid kommittéens förslag utan söka utarbета en allmän konvention, öppen för varje stat. Det underutskott, som fick i uppdrag att föreslå en slutgiltig formulering av specialkommitténs förslag, kom emellertid till det resultat, att denna fråga ännu var för tidigt väckt. Dels befarade man, att försök om en allmän konvention skulle stöta på motstånd i Rådet, där Viviani i sin rapport just framhållit som något förtjänstfullt i kommitténs utkast, att det icke gick ut på en allmän överenskommelse, dels ansåg man att en tids erfarenhet med fria avtal vore nyttiga och slutligen var nog verkliga förhållandet, att en del länder voro fullt villiga att sluta avtal om förlikningsnämnder med vissa andra stater, men icke villiga att vara med om en allmän överenskommelse, öppen för samtliga stater eller ens samtliga förbundsmedlemmar. Resultatet blev därför, att planen om en allmän konvention endast intogs i resolutionen såsom ett önskemål. Adatci betonade särskilt i sin rapport inför Församlingen, att formen av en allmän konvention skulle möjliggöra tillämpningen av nämndförfarandet i tvister, där flera stater eller statsgrupper voro intresserade.

Övriga anmärkningar, som framkommo under den preliminära debatten i utskottet, voro mest av teknisk juridisk natur och tillgodosågos dels genom en i resolutionen intagen allmän hänvisning till processbestämmelserna i Haagkonventionen av 18 okt. 1907 dels genom intagande av mera utförliga processregler i det till resolutionen knutna konventionsförslaget. Förslaget antogs av Församlingen den 22 sept. 1922 och återfinnes i sin helhet i utrikesdepartementets blå bok angående Nationernas Förbunds tredje Församling.

Det vidare utvecklandet av denna väsentliga komplettering av det internationella förlikningsväsendet bör i särskild grad ligga Sverige om hjärtat. Det tillkommer framför allt oss att omsorgsfullt utarbета systemet och söka uppnå överenskommelser om dess användande med intresserade främmande makter. Förhandlingar med Sverige rörande både skiljedoms- och förlikningsförfarande

ha redan inletts av Tyskland. Med Uruguay står ett förlikningsavtal enligt den av församlingen förordade typen inför sitt under-tecknande. Men Sverige kommer naturligtvis att i stor utsträckning taga dylika initiativ, först och främst gent emot sina närmaste grannar men också vis à vis andra europeiska och utomeuropeiska makter. Enligt vad det schweiziska ombudet, Usteri, upplyste inom tredje Församlingens utskott, har Schweiz börjat förhandlingar om liknande konventioner med England; Frankrike, Italien och Belgien. Med Tyskland har detta land redan uppnått en överens-kommelse, som innefattar jämväl förlikningsförfarande.

IV.

Rådsvalet.

Valet av de fyra icke-permanente medlemmarna av förbunds-rådet har av naturliga skäl alltid omfattats med ett synnerligen stort intresse. Varje hittills företaget val har föregåtts av livliga underhandsförhandlingar mellan olika, intresserade stater och statsgrupper — Församlingen äger sina valmakare lika väl som de nationella parlamenten — och valets utgång har varit före val-handlingen bestämd, om icke just in Gottes Rath så i alla händelser i Församlingens utskott eller i dess korridorer.

Under andra Församlingen antyddes från belgiskt håll en plan om att öka antalet valda rådsmedlemmar från fyra till sex, ett förslag som senare av representanten för Chile kompletterades med tanken på samtidigt uppflyttande av två av de dåvarande råds-medlemmarna, Spanien och Brasilien, till permanenta, varigenom detta år minst fyra nya rådsmedlemmar skulle få väljas. Detta se-nare förslag kom aldrig på allvar under diskussion, fast den stora sydamerikanska gruppen nog rätt gärna skulle sett, att en av deras stater genom permanent medlemskap i Rådet blivit ett slags stor-makts vederlike, varigenom den södra amerikanska kontinenten skulle erhållit en ökad pondus gent emot den norra. Den förra tanken åter, antalet valda rådsstaters ökande till sex, ledde till en diskret förfrågan hos Rådet, en diskussion där och ett meddelande därifrån, enligt vilket Rådet icke för ögonblicket fann det opportunt

att öka antalet; officiöst meddelades dock också, att detta endast gällde närmast följande arbetsår, och att frågan kunde återupptagas längre fram.

1921 års Församling återvalde därför de gamla rådsmedlemmarna och fattade eljest endast ett beslut rörande rådsvalet, nämligen om inskjutande i paktens art. 4 av ett stycke av följande lydelse:

Församlingen skall med $\frac{2}{3}$ majoritet fastställa regler för val av de icke-permanenta rådsmedlemmarna och särskilt bestämmelser rörande uppdragets längd och villkoren för återval.

Denna paktändring nödvändiggjordes icke så mycket av det från en del håll framkastade tvivlet på, huruvida Församlingen överhuvud ägde rätt att fastställa regler för rådsvalet och därigenom i viss mån binda följande Församlingar; en stor majoritet torde ha funnits för att Församlingen alldeles oberoende av paktändringar ägde denna rätt; det centrala i paktändringen var bestämmelsen om $\frac{2}{3}$ majoritet, utan vilken fastställandet av valreglementet åtminstone delvis skulle fallit under regeln om enhällighet, vilket praktiskt taget skulle omöjliggjort varje tanke på att någonsin få till stånd ett önskvärt reglemente.

Det är de skandinaviska staterna, som även på detta område ha äran av att ha tagit initiativet till införande av en rationell valordning. De föreslogo redan till den första Församlingen, att i art. 4 skulle intagas bestämmelser om, att valet skulle gälla för en tid av 4 år med nyval av en medlem om året, och att ingen avgående medlem skulle kunna återväljas förrän efter en ny fyraårsperiod. Att icke någon sådan eller liknande valordning föreslogs jämväl 1921 berodde på det i utsikt ställda ökandet av antalet valda medlemmar; ifall man önskar en successiv förnyelse av Rådet, står ju frågan om valperiodens längd i ett visst förhållande till antalet av dem som skola väljas.

Församlingen stod år 1922 alltså inför två frågor, den om ökningen av antalet valda rådsmedlemmar, där initiativet tillkom Rådet, och den om ett reglemente för valet. Den stod dessutom inför det faktum, att den året förut antagna paktändringen icke ratificerats av ett tillräckligt antal förbundsmedlemmar för att kunna träda i kraft.

Redan relativt tidigt blev det bekant, att England och Frankrike tillsammans tänkte föreslå Rådet att till Församlingen hemställa om ökning av Rådets icke-permanenta medlemmar till sex. Den 21 sept. förelåg också ett förslag från Rådet, att Församlingen måtte godkänna Rådets beslut att till sex i stället för fyra öka antalet av de medlemmar av förbundet, vilka av Församlingen skola utses att vara representerade i Rådet. Åtgärden hade av förslagställarna motiverats dels med förbundets växande medlemsantal dels med den existerande svårigheten att på ett rättvist sätt fördela rådsplatserna mellan de olika länder, som på grund av gemensamma intressen äga tendens att bilda grupper. Något förryckande av maktförhållandena inom Rådet ansågo förslagställarna icke behövde följa av den ändrade proportionen mellan permanenta och icke-permanenta medlemmar, emedan på grund av regeln om enhällighet frågan om majoritet och minoritet i allmänhet icke existerar för Rådet, och emedan, å andra sidan, det vore skäl att räkna med en framtida ökning jämväl av de ständiga rådsmedlemmarnas antal. I Rådets skrivelse till Församlingen betonades också denna senare möjlighet, dock med framhållande av, att den nu föreslagna ökningen icke finge betraktas som prejudicierande i detta avseende.

Tvårt emot vad man väntat väckte detta förslag motstånd eller åtminstone tvekan på två så inflytelserika håll som Holland och Schweiz. Man befarade å ena sidan, att de små staternas numeriska övervikt skulle medföra en frestelse för stormakterna att icke anse förbundet såsom det internationella livets centralorgan och att endast anförtro det mera underordnade uppgifter. Å andra sidan kunde ökningen av antalet rådsmedlemmar till tio och möjligen senare till tolv eller tretton göra Rådet till en tungrodd inrättning och möjligen också leda till ett minskande av Församlingens auktoritet. Tankegången härvidlag var väl den, att Rådet på detta sätt skulle bli så representativt, att Församlingen skulle bli överflödig och få träda i skuggan.

Majoriteten ansåg emellertid dessa farhågor för överdrivna; tre års erfarenhet hade visat, att antagonismen mellan de stora och de små staterna icke existerade, ävensom att det var av stor betydelse att i Rådet funnes representanter för de mindre makterna,

speciellt då det gällde lösningen av sådana frågor, där stormakterna icke kunnat enas.

Den schweiziska delegationen underställde frågan sitt Bundesrath och erhöi därifrån bemyndigande att rösta för ökningen, som i Församlingen antogs med alla röster mot Hollands.

Då nu sålunda antalet valda rådsmedlemmar fixerats, skulle man tro, att vägen låg jämnad också för antagande av en förnuftig valordning. Det skulle nog också varit fallet, därest 1921 års paktändring hunnit tråda i kraft; som det nu var, blev det lönande att driva separatpolitik för dem som ansågo sig hava separata intressen. Frågan om reglementet remitterades till ett underutskott, och detta framlade snart nog ett förslag, i princip byggt på det skandinaviska paktändringsförslaget. På grund av att antalet valda medlemmar för framtiden faststälts till sex, föreslogs en valperiod på tre år med förbud mot återval under lika lång tid, och att förnyande av denna del av Rådet skulle ske med en tredjedel varje år. Valet skulle försiggå genom listval och absolut majoritet fordras för att vara vald. Slutligen hade på polskt förslag tillagts en regel om att, ifall en medlems representant, då det bleve dess tur att avgå, vore sysselsatt med utredningen av någon fråga för Rådets räkning, denna representant skulle äga att slutföra sitt arbete på vederbörande fråga och delta i Rådets överläggningar därom, dock utan rösträtt.

Då detta förslag av det franska ombudet, professor Barthélemy, först framlades i utskottet, såg det ut som det skulle gå rätt glatt att få det att gå igenom. Men utan synlig anledning ändrades ställningen. Barthélemy gick plötsligen emot sitt eget förslag; han gjorde först ett misslyckat försök att få listvalen ersatta med val av en och en; sedan övergav han förslaget om förbud mot återval under tre år och förordade i stället en karenstid på endast ett år. Sannolikt var meningen att till förmån för andra länder, som icke själva ville synas, driva det därhän, att man på omvägar kunde uppnå de facto permanenta rådsmandat. Uträkningen skulle då vara, att representanten för en rådsmedlem, som stode i tur att avgå, skulle av Rådet beklädas med ett utredningsuppdrag, som skulle sätta den i stånd att även följande år, fast på ett inskränkt område, delta i Rådets arbete — en del av de inför Rådet verserande sa-

kerna återkomma så gott som vid varje rådsmöte — varefter den skulle kunna inväljas igen. Detta lyckades emellertid icke; planen mötte ett tämligen kompakt motstånd, i synnerhet från belgisk sida, och striden slutade med att icke endast den treåriga karenstiden behölls (med 15 röster mot 5), utan den nya regeln om fortsatt arbete med ett påbörjat uppdrag helt och hållet avsågs. Härvid framhölls, att i de fall då det kunde vara önskvärt, att en påbörjad utredning fortsattes av den person, som då satt sig in i frågan, den rätta formen vore att låta Rådet självt besluta härom genom att använda vederbörande som expert; det vore ju här fråga om ett personligt uppdrag, icke om att låta ett visst lands representant, även om denne nu vore en helt ny man, fortsätta det påbörjade arbetet. Förslaget antogs alltså i utskottet huvudsakligen efter de först föreslagna linjerna, dock utan den polska fortsättningsregeln.

Dennå kontrovers hade emellertid visat, att det icke skulle gå att i Församlingen vinna enhällighet för förslaget. En del därav — reglerna om hemlig omröstning, listval o. s. v. — kunde visserligen betraktas såsom arbetsordningsbestämmelser och alltså antagas med enkel majoritet; men de stridiga delarna, valperiodens längd, reglerna om återval och successiv förnyelse ansågos icke kunna behandlas i denna ordning utan fördrade i brist på nödig paktändring ett enhälligt beslut. Man stod här i en återvändsgränd, som det icke var lätt att komma igenom. På ordförandens förslag försökte man hjälpa sig med att framlägga reglementet icke på vanligt sätt till antagande, utan som ett slags förklaring, som Församlingen skulle avgiva som direktiv för sig själv utan juridiskt bindande verkan, och för vilken ordföranden ansåg, att ett majoritetsbeslut vore till fyllest.

Ställningen var emellertid formellt synnerligen svag, och man var i Församlingen ganska spänd på, huruvida Frankrike skulle lägga sitt inflytande i vågskålen för att störta det hela. Det märktes dock snart, att energiska underhandlingar fördes, och slutligen framlades från engelsk sida det förslaget, att Församlingen skulle anbefalla nästa års Församling att antaga de föreslagna reglerna angående roulement m. m. För att slippa vidare bråk antog Församlingen förslaget i denna något oväntade form och uttalade sam-

tidigt en önskan om, att innan nästa år den nödvändiga paktändringen måtte vara vederbörligen ratificerad. Sedan dess ha både Frankrike och England med Dominions ratificerat densamme, varefter man hoppas, att övriga ratifikationer skola följa.

Samtidigt med dessa resolutioner uttalades också den önskan, att Församlingen vid val av de sex icke ständiga medlemmarna av Rådet skulle taga vederbörlig hänsyn till världens huvudsakliga geografiska uppdelning, till de stora etniska grupperna, till de skilda religiösa traditionerna, till de olika civilisationstyperna och till de viktigaste ekonomiska tillgångarna. Kina hade här försökt att få intaget i själva reglementet en bestämmelse om, att av de sex valda medlemmarna alltid tre skulle vara från Europa, två från Amerika och en från övriga delar av världen. Utskottet fann ett sådant bindande av Församlingens valfrihet å ena sidan icke överensstämmande med pakten och å andra sidan politiskt oklokt, men hade intet emot att i mera generell form föreslå ett uttalande i antydd riktning.

Intet land har gjort en så stor insats som de skandinaviska staterna med avseende på förbundsaktens utveckling och förtydligande. De ingingo redan till den första Församlingen med fem förslag till paktändringar, alla av genomgripande betydelse. Samtliga dessa ha nu behandlats och avgjorts; allt det vi önskade ha vi icke fått, men dock en god del därav. Det första skandinaviska förslaget, om *årliga* sammanträden av Församlingen, antogs redan 1920, visserligen icke såsom paktändring utan i arbetsordningsväg; men Församlingens ensamrätt att fastställa budgeten gör, att det står lika säkert där som i pakten. Det andra var förslaget om rådsvalet, som det nu finnes skäl att tro nästa år bli definitivt antaget. Det tredje var strykande av ordet »généralement» i art. 13, varigenom skiljedom skulle blivit obligatorisk för i artikeln uppräknade fyra kategorier av rättsfrågor; detta avslogs visserligen men ledde dock till det särskilda protokoll angående art. 36 i domstolsstadgan, som möjliggör för de stater, som så önska, att göra domstolsförfarande obligatoriskt i ovan nämnd utsträckning. Det

fjärde var förlikningsförfarandet, för vilket ovan redogjorts, och det femte, som ursprungligen härrörde från Danmark, gällde att vid förklarande av ekonomisk blockad enligt art. 16 hänsyn skulle tagas till länder med särskilt utsatt läge, vilkas deltagande i en blockad möjligen kunde leda till konsekvenser, som skulle direkt motverka blockadens syfte. Detta förslag rönt en rätt oblid behandling i den första Församlingen, men antogs efter närmare besinning av den andra; det har visserligen heller icke ratificerats — staterna äro obeskrivligt tröga, när det gäller ratifikationer — men enligt den av Församlingen antagna rapporten skall det jämte övriga ändringar i denna artikel gälla ändå som direktiv för Rådet.

De förslag till paktändringar, som inlämnats från annat håll, ha antingen avhöljts eller undan för undan uppskjutits. De skandinaviska staterna ha alltså alla skäl att känna sig belåtna, och bakom Sveriges inval i Rådet ligger nog, utom respekten för den man som i första hand fört dess talan, också en erkänsla för det allvarliga intresse, som av vårt land tillsammans med systerländerna visats för förbundets konsoliderande och utveckling.

V.

Salvadors årsbidrag.

Republiken Salvador hör till de neutrala stater, som enligt inbjudan i paktens annex utan reservation anslöto sig till förbundet inom två månader sedan Versaillesstraktaten trädde i kraft. Den deltog i Arbetsorganisationens sammanträde i Washington 1919 och i den första Församlingen 1920. Sedan har den icke varit med.

Något årsbidrag har den aldrig betalat. Efter en hel serie påminnelser härom sände den den 10 maj 1921 en skrivelse till sekretariatet, däri å ena sidan göres gällande, att det på Salvador uttaxerade beloppet är för högt och för betungande för landets finanser, men å andra sidan också principiellt protesteras mot åtskilliga summor på förbundets budget, enkannerligen emot medtagandet av Arbetsorganisationens utgifter.

Vad den rent finansiella frågan angår, finnes icke mera än en mening om, att den hittills gällande allmänna postunionens utdebite-

ringsskala är till sina verkningar ytterst orättvis och synnerligen betungande för små stater. Därvid har nu rättelse vunnits genom antagandet 1922 av en ny skala, visserligen endast provisorisk, men som det är meningen att ersätta med en definitiv, där ännu mera hänsyn skall tagas till staternas finansiella kapacitet. Redan efter 1922 års skala nedsattes Salvadors bidrag till förbundets utgifter från omkring 122,000 till 22,000 guldfrank, vilket väl borde tillfredsställa alla rimliga pretentioner på nedsättning av detta skäl.

Det är emellertid icke denna sida av saken utan protesten mot själva budgeten, som gjort att hela denna fråga dragits inför Församlingen. Rådet förklarade i sitt remissbeslut, att frågan vore ägnad att intressera samtliga förbundsmedlemmar, och det torde också vara fallet.

Salvadors regering bygger sin protest på påståendet, att de stater, vilka anslutit sig till förbundet utan att ha undertecknat Versaillestraktaten, endast äro bundna av förbundsakten, men icke av traktatens övriga bestämmelser, även då dessa gälla förbundet och dess uppgifter. Skapandet av Arbetsorganisationen omtalas ingestädes i förbundsakten; hithörande bestämmelser återfinnas i Versaillestraktatens 13:de del, och de där intagna reglerna, att de ursprungliga medlemmarna av förbundet också skola vara medlemmar av Arbetsorganisationen, och att alla andra utgifter än resor och dagtraktamenten för medlemmarnas delegerade vid organisationens konferenser och administrativa råd skola bäras av förbundet, kunna icke anses bindande för de förbundsmedlemmar, som efter 10 jan. 1920 anslutit sig till förbundet.

Men även andra utgifter finnas intagna i förbundets budget, som enligt Salvadors mening icke ha sin grund i förbundsakten. Denne omnämner i sin art. 6 inga andra utgifter att bestrida av samtliga förbundsmedlemmar än dem som gälla sekretariatet. Budgeten upptager emellertid en hel rad andra utgifter, för speciella konferenser, exempelvis finanskonferensen i Bryssel, för administrativa och andra kommissioner, undersökningskommissionen för Ryssland etc. För Salvador äga dessa konferenser och kommissioner icke något nämnvärt intresse eller någon betydelse, och regeringen anser det oegentligt, att detta land skall bära någon del av kostnaderna för desamma.

Även de utgifter som kunna härflyta av bestämmelsen i art. 24, att utgifterna för sekretariatet också kunna omfatta kostnaderna för sådana internationella kommissioner eller byråer, som i framtiden kunna komma att nyskapas eller att ställas under förbundets överinseende, anser Salvadors regering som icke förpliktande för alla förbundsmedlemmar. I den mån sådana institutioner skapats endast av ett begränsat antal förbundsmedlemmar, bör deras införlivande med förbundet endast leda till, att förbundet bestämmer på vilket sätt deras kostnader rättvisligen skola täckas, men icke till en uttaxering på samtliga medlemmar.

Denne skrivelse ledde till en längre korrespondens med sekretariatet och även till en behandling i Rådet i januari 1922, därvid Rådet dock på grund av den nybildade centralamerikanska federation, däri även Salvador var medlem, uppsköt frågan, tills man finge närmare underrättelser om, hur det blev med denna federation. Någon sakbehandling förekom alltså icke från Rådets sida. Fram på våren uppsades emellertid federationen, och delstaterna återgingo till sin förra internationella status, varför Rådet på nytt måste ta itu med frågan, denna gång med förut nämnt resultat, att den remitterades till Församlingen.

Första utskottet remitterade den igen till ett underutskott bestående av fyra jurister och ordföranden för kommissionen för fördelning av utgifterna. Detta inkom till utskottet med en rapport, däri frågan från rättslig synpunkt utreddes med stor klarhet och på ett fullt bindande sätt.

Rörande Arbetsorganisationen framhåller underutskottet, att det nära förhållandet mellan densamma och förbundet fastslagits genom fredstraktaten, därav också förbundsakten utgör en del, att skyldigheten att betala dess kostnader följaktligen vidlåder förbundet allt från dess födelse, och att denna skyldighet drabbar icke endast de förbundsmedlemmar, vilka undertecknat någon av fredstraktaterna, utan också med samma styrka de stater, vilka utan någon reservation anslutit sig till förbundet, sedan Versaillestraktaten trädde i kraft. På samma sätt som en ny medlem av en privat sammanslutning icke kan vägra att erkänna de förbindelser, sammanslutningen ingått tidigare, även om dessa förbindelser icke äro omnämnda i stadgarna, kan icke heller en stat, som utan reser-

vation blivit medlem av Nationernas Förbund undandraga sig de förpliktelser, som förbundet iklätt sig före hans anslutning, i detta fall så mycket mindre som det här gäller en ursprunglig skyldighet för förbundet.

Att anslutningen till förbundet uppfattats på detta sätt av samtliga förbundsmedlemmar framgår därav, att redan innan Versaillesfördraget trätt i kraft inbjudan utfärdats av För. St:s president till samtliga makter, som underskrivit fördraget, ävensom till samtliga neutrala till Arbetsorganisationens första konferens i Washington november 1919. Även Salvador mottog en sådan inbjudan och var på denna konferens representerad av sin minister i Washington. Genom detta faktum har Salvador liksom övriga deltagare i konferensen erkänt det juridiska sambandet mellan Arbetsorganisationen och förbundet, och detta innan traktaten trätt i kraft.

Sedan detta skett anmodades telegrafiskt samtliga stater, vilka inbjudits att ansluta sig till förbundet, att så göra, och en styrkt kopia av Versaillestraktaten överlämnades till deras diplomatiska representanter i Paris, vadan ingen stat kunde vara okunnig om det förhållande som traktaten etablerade mellan förbundet och Arbetsorganisationen. Först genom en skrivelse till Arbetsbyrån av 20 juni 1920 förklarade Salvador, att den icke ansåg sig bunden av de delar av Versaillestraktaten, som föllo utanför förbundsakten. Arbetsbyrån svarade härpå i en skrivelse av 28 sept. s. å. och framlade de argument, som visade Salvadors skyldighet att liksom övriga medlemmar rätta sig efter bestämmelserna i del 13 av traktaten. På denna skrivelse lämnade Salvadors regering intet svar. Däremot var den representerad vid den samma höst timade första Församlingen, deltog där i hela budgetbehandlingen, där också kostnaderna för Arbetsorganisationen voro medtagna, såväl i de två budgeter för 1920, vilka först då erhöles Församlingens godkännande, som den reguliera budgeten för 1921. Salvador gjorde här lika litet som andra förbundsmedlemmar någon invändning mot dessa kostnaders medtagande i budgeten.

Med avseende på sådana utgifter, som icke strängt taget kunna räknas till sekretariatskostnader framhåller underutskottet, att det icke är lätt att förstå varför pakten, då den bestämmer fördelningen av utgifterna, endast nämner sekretariatets. Denna omständighet

kan dock icke anses utgöra ett hinder för tillämpningen av den allmänna princip, som gäller för alla sammanslutningar, att sådana utgifter, som lagligen beslutits, måste bäras av alla medlemmar i gemen. Samtliga de tre budgeter, som Salvador självt varit med om att votera, innehöllo utgifter, vilka icke kunde hänföras till sekretariatet, och då denna stat då icke gjorde någon invändning, måste den anses som havande utan reservation anslutit sig till den tolkning av pakten, på vilken staternas vota baserades. Icke heller gjorde Salvador någon invändning mot antagandet av § 4 i Församlingens arbetsordning, där bland de frågor, som obligatoriskt skola uppföras på dagordningen, upptagits »budgetförslaget för kommande finansår ävensom räkenskaperna för det gångna».

Salvadors anmärkning i skrivelsen den 10 maj 1921, att det icke vore överensstämmande med rätt och billighet att belasta medlemmarna med utgifter, som de icke ägde något intresse av, utan som endast vore till förmån för vissa bland dem, ansåg underutskottet i och för sig beaktansvärd; denna synpunkt hade dessutom framhållits i flera motioner såväl i Rådet som inom vederbörande kommissioner, och torde snart erhålla en tillfredsställande lösning. Men den kunde icke modifiera den juridiska argumentation, på vilken underutskottet byggt sina konklusioner.

Inom utskottet väckte denna rapport åtskillig uppståndelse. Man fann visserligen, att den juridiska bevisföringen var bindande; ordföranden, Scialoja, anförde också som sin uppfattning, att bestämmelsen i art. 24 jämväl täckte Arbetsorganisationen, vilken sålunda vore inbegripen i själva pakten; men representanterna för de sydamerikanska staterna hävdade, att det politiskt icke ginge an att svara så direkt avvisande och skolmästrande på Salvadors framställning. De föreslogo därför, att Församlingen skulle inskränka sig till att skicka underutskottets rapport jämte utskottets protokoll i ärendet till Rådet med anmodan att tillställa Salvador dessa dokument; detta land skulle på så sätt icke få mottaga något ultimatum utan kunde taga kännedom om utskottets och Församlingens ståndpunkt och på grundvalen härav föra vidare förhandlingar. Utskottets förslag blev också, att Församlingen skulle utan diskussion översända hela materialet till Rådet att vidare förfara där-

med på sätt som det kunde finna lämpligt. Församlingen beslöt i överensstämmelse härmed.

Frågan stod på dagordningen till Rådets 23 sammanträde, 29 jan.—3 febr. i år, varvid Rådet beslöt att genom sekretariatet till Salvadors regering översända de från Församlingen mottagna dokumenten med förfrågan, vilka erinringar sagda regering önskar med anledning av dessa dokument meddela Rådet.

DEN POLITISKA PARTIFÖRDELNINGEN INOM DE OLIKA SOCIALA KLASSERNA I SVERIGE.

AV

FIL. DR JOHN OLSSÓN.

Någon direkt undersökning av partifördelningen inom de olika samhällslagren vid våra riksdagsmannaval låter sig icke göra. Kännedomen vi därom äga är så gott som uteslutande grundad på omdömen. Visserligen äga de olika partiorganisationerna register över sina säkra — de i partierna inskrivna personerna — och sina sannolika anhängare, men dessa förteckningar hållas naturligtvis strängt hemliga och oåtkomliga för utomstående. Vill man därför söka statistiskt bestämma sammanhanget mellan klasser och partier, måste indirekta metoder tillgripas. I och med föreliggande undersökning har ett bidrag till frågans lösning sökt lämnas genom bestämmandet av det sammanhang, som i regionalt avseende kan äga rum mellan de sociala klassernas numerär och antalet väljare tillhörande de olika politiska partierna vid valen till andra kammaren 1920 och 1921. Att undersökningen icke enbart omfattat sistnämnda val har berott på önskemålet att därjämte söka få konstaterat, huruvida den utvidgade rösträtt för männen, som för första gången tillämpades vid 1921 års val, medfört någon förändring i de tidigare befintliga klass- och partiförhållandena.

I den officiella statistiken över valen till riksdagens andra kammare har alltsedan valen år 1911, med undantag dock för valen våren

1914, förekommit en fördelning på yrken av de i röstlängderna upptagna personerna, således röstberättigade, i valet deltagande och icke röstberättigade¹. Denna befolkning omfattade vid valet 1911—1920 alla de manliga invånare, vilkas ålder vid början av valåret ej understeg tjugofyra år, men fr. o. m. 1921 års val upptagas ju i röstlängderna alla män och kvinnor, vilka vid valårets början fyllt 23 år. Valstatistikens yrkesgruppering är uppgjord efter i huvudsak sociala synpunkter, varför yrkessamhörigheten och i fråga om 1921 års val även familjesamhörigheten varit det bestämmande vid klassificeringen. I 1920 och 1921 års valstatistik hava de i röstlängderna upptagna personerna fördelats på 26 olika yrkesgrupper, och dessa hava återigen sammanslagits till 3 sociala huvudgrupper, grupp I, grupp II och grupp III, vilka respektive skulle kunna sägas representera den högre klassen, medelklassen och kroppsarbetarnas klass. Denna senare gruppering sammanfaller i huvudsak med den, som Fahlbeck utstakat gränserna för i sitt arbete *Stånd och klasser*². Den högsta klassen omfattar sålunda dem, som uppehålla det högre kulturarbetet samt ledarna av den större materiella produktionen och innehavarna av den stora egendomen d. v. s. vetenskapsmän, ämbetsmän och tjänstemän av högre grad, skriftställare, konstnärer, köpmän, industriidkare, de större jordägarna och kapitalisterna samt dessas biträden. Mellanklassens viktigaste element utgöras av de små handlandena, hantverkarna, bönderna och de lägre tjänstemännen i privat och allmän tjänst och den lägsta klassen av de egentliga kroppsarbetarna inom handeln, industrien och jordbruket.

I 1921 års valstatistik hänföras följande yrken till grupp I, nämligen godsägare och större handlande, direktörer, disponenter o. d., kontorspersonal, ingenjörer och verkmästare, tjänstemän av högre grad, fria yrken (läkare, konstnärer, skriftställare o. d.), husägare och kapitalister samt »övrige i grupp I».

Grupp II omfattar yrkesgrupperna hemmansägare, arrendatorer och brukare, lantbrukares hemmavarande söner, hantverkare, mindre handlande, handelsbiträden, övriga näringsidkare, sjökapte-

¹ Riksdagsmannavalet åren 1909—1911, 1912—1913, hösten 1914, våren 1914, åren 1915—1917, åren 1918—1920, år 1921.

² P. E. FAHLBECK: *Stånd och klasser*, Lund 1892, sid. 51 ff. Se även bl. a. GUSTAV SCHMOLLER: *Die soziale Frage*, München und Leipzig 1918, sid. 142 ff.

ner, skeppare och styrmän, tjänstemän av lägre grad och militärt manskap, folkskollärare, högre huslig tjänst och »övriga i grupp II». Med lantbrukares hemmavarande söner avses endast söner till hemmansägare, arrendatorer o. d., således ej torparensöner, vilka räknats bland jordbruksarbetare. Från gruppen hantverkare hava avskiljts de hos dessa anställda arbetarna, vilka sammanförts med industri- och handelsarbetare. Till övriga näringsidkare hava förts sådana näringsidkare, som icke lämpligen kunnat hänföras till någon annan grupp, såsom hotell- och kaéfinnehavare, källaremästar, gästgivare, åkeriägare o. d. Gruppen högre huslig tjänst tjänstemän de såväl i statens som kommunens tjänst anställda av omfattar hushållerskor, husföreståndarinnor o. d., och lägre tjänstemän de såväl i statens som kommunens tjänst anställda av denna kategori som även personalen vid de enskilda kommunikationsanstalterna.

Till grupp III räknas yrkesgrupperna rättare, trädgårdsmästare, skogvaktare m. fl., torpare, lägenhetsägare m. fl., jordbruksarbetare, sjömän och fiskare, arbetare utom i jordbruk, lägre huslig tjänst och »övriga i grupp III». Såsom jordbruksarbetare hava räknats drängar av olika slag ävensom statorpare. Till denna grupp höra öven mjölkerskor och ladugårdspigor. Jungfrur hava förts på lägre huslig tjänst såsom även hotellpersonal och betjänter. Gruppen arbetare utom i jordbruk omfattar fabriksarbetare, arbetare hos hantverkare och transportarbetare m. fl. samt även kuskar och gårdshantverkare.

Till »övriga» inom alla tre huvudgrupperna hava dels förts sådana personer, som saknat yrkesbeteckning, dels ock vissa med yrkesbeteckning försedda, som ej kunnat hänföras till någon av de andra yrkesgrupperna. Härvid har var och en förts till den av de tre huvudgrupperna, som han av en eller annan anledning ansetts stå närmast. I tvivelaktiga fall hava grupperna II och III föredragits framför grupp I, och gäller detta särskilt beträffande kvinnorna.

De i de följande tabellerna 1, 2, 3 och 4 meddelade siffrorna över antalet personer inom de olika yrkesgrupperna och i synnerhet inom de trenne sociala huvudgrupperna få naturligtvis icke anses utgöra något exakt mått på gruppernas numerär dels till följd av de brister, som vidlåda primärmaterialet och framförallt bestå i upp-

gifternas knapphändighet och dels och i synnerhet till följd av de stora vanskligheter, som en dylik yrkesfördelning i och för sig är förenad med. Någon skarp åtskillnad mellan de tre huvudgrupperna förekommer naturligtvis icke, och gränfallen äro många. En del anmärkningar mot den använda grupperingen skulle dock säkerligen med fog kunna framställas. Särskilt vill det synas, som om till grupp I hänförts en del ovidkommande element, lägre kontorspersonal och en del verkmästare, vilka, socialt sett, icke torde fylla måttet att bliva räknade till grupp I. Vidare torde en del av tjänste-

TABELL 1.

Absoluta och relativa antalet personer inom de trenne sociala huvudgrupperna vid valen till riksdagens andra kammare 1921.

1921 års val	Grupp I	Grupp II	Grupp III	Samtliga grupper
Landsbygd.				
A b s o l u t a t a l.				
Män	38,991	508,379	563,836	1,111,206
Kvinnor	36,790	532,378	580,417	1,153,585
Summa	75,781	1,040,757	1,144,253	2,260,791
Städer.				
Män	87,737	113,659	255,427	456,823
Kvinnor	98,632	167,242	312,762	578,636
Summa	186,369	280,901	568,189	1,035,459
Riket.				
Män	126,728	622,038	819,263	1,568,029
Kvinnor	135,422	699,620	893,179	1,728,221
Summa	262,150	1,321,658	1,712,442	3,296,250
Landsbygd.				
R e l a t i v a t a l.				
Män	3,51	45,75	50,74	100,00
Kvinnor	3,19	46,50	50,31	100,00
Summa	3,35	46,04	50,61	100,00
Städer.				
Män	19,21	24,88	55,91	100,00
Kvinnor	17,16	28,41	54,43	100,00
Summa	18,00	27,13	54,87	100,00
Riket.				
Män	8,08	39,67	52,25	100,00
Kvinnor	7,84	40,48	51,68	100,00
Summa	7,95	40,10	51,95	100,00

männen av lägre grad hellre bort föras till grupp III än II, som fallet nu är. Uppgörandet av en med de faktiska förhållandena bättre överensstämmande social yrkesfördelning torde emellertid kräva betydligt noggrannare yrkesuppgifter än dem, som nu förekomma i röstlängderna.

Tabell 1 innehåller det absoluta och relativa antalet personer upptagna i röstlängderna inom de trenne sociala huvudgrupperna vid valet till riksdagens andra kammare år 1921, och materialet till såväl denna tabell som tabellerna 2, 3 och 4 är hämtat från de i statistiska centralbyråns arkiv förvarade s. k. sammandragstabellerna för valkretsarna. Grupp I upptager c:a 8%, grupp II c:a 40% och grupp III c:a 52% av hela antalet politiskt myndiga personer, om städer och landsbygd betraktas tillsammans. Det kan äga ett visst intresse nämna, att Fahlbeck i sitt nyssnämnda arbete¹ beräknat, att år 1880 hörde till »de bildades klass» 5%, till medelklassen 42,8% och kroppsarbetarnas klass 52,2% — siffror, som sålunda föga avvika från dem, som avse de nuvarande förhållandena. Fahlbecks kalkyler omfatta emellertid rikets hela befolkning, och vore förhållandet även så i fråga om den här begagnade yrkesstatistiken, komme resultaten att ytterligare närma sig varandra. Den relativa numerären i grupp I komme nämligen att minskas till förmån för grupperna II och III i följd av barnfattigdomen inom grupp I.

Den från befolkningsstatistiken kända övertaligheten hos kvinnokönet avspeglar sig naturligtvis även i röstlängdernas sifferuppgifter. Övertaligheten för de i röstlängderna upptagna kvinnorna uppgår i hela riket till 160,192 personer, varav falla på grupp I 8,694, på grupp II 77,582 och på grupp III 73,916. På 100 män komma i grupp I 107 kvinnor, i grupp II 112 och i grupp III 109. Kvinnornas övertalighet är sålunda relativt störst inom medelklassen.

På landsbygden och i städerna äga de trenne sociala huvudgrupperna väsentligt olika proportioner i avseende på numerären. Grupp I upptager å landsbygden endast c:a 3,5%, men i städerna något mera än fem gånger detta tal eller 18% av hela gruppens antal. Däremot är grupp II avsevärt talrikare representerad på landsbygden än i städerna nämligen med respektive 46 och 27%. Grupp III åter

¹ FAHLBECK a. a. sid. 56.

är svagare representerad på landsbygden än i städerna, nämligen med respektive 51 och 55 %.

Den nyssnämnda avsevärda övertalighet, som existerar beträffande kvinnorna, är till största delen att finna inom städerna. Icke mindre än c:a 80 % eller 121,813 av samtliga övertaliga kvinnor äro bosatta i städerna. På 100 män komma här inom grupp I 113 kvinnor, inom grupp II 146 kvinnor och inom grupp III 123 kvinnor. På landsbygden är inom grupp I männens numerär något större än kvinnornas, mot 100 män 95 kvinnor, medan inom grupperna II och III mot 100 män svara respektive 105 och 103 kvinnor. Även på landsbygden är sålunda kvinnornas övertalighet störst inom grupp II.

I tabellerna 2, 3 och 4 visas, på vad sätt de trenne sociala huvudgrupperna numeriskt sammansättas av de olika yrkesgrupperna.

Inom grupp I, tabell 2, utgöra kontorspersonal, ingenjörer och verkmästare den dominerande yrkesgruppen. Såväl i hela riket som på landsbygden och i städerna uppgår denna yrkesgrupp till c:a 50 %. Härefter komma tjänstemän av högre grad med något över 20 % och fria yrken med 14 %. Dessa trenne yrkesgrupper äro något talrikare representerade i städerna än på landsbygden och upptaga tillsammans ej mindre än c:a 85 % av samtliga till grupp I räknade personer. Endast c:a 15 % av dessa eller 5,689 män och ungefär lika många kvinnor utgöras följaktligen av sådana personer, godsägare, industriidkare, grosshandlare, direktörer, husägare och kapitalister, vilka man kan förmoda äro ägare till de största inkomsterna och förmögenheterna.

De dominerande yrkesgrupperna inom grupp II äro i olikhet med vad fallet var i fråga om grupp I ej desamma på landsbygden som i städerna. På landsbygden är den till numerären härskande klassen naturligtvis hemmansägare, arrendatorer och lantbrukares hemmavarande söner. Män och kvinnor sammanräknade, upptager denna yrkesgrupp 70 % av hela gruppens numerär å landsbygden. Härefter följa hantverkare med 11 %, tjänstemän av lägre grad med 7 %, mindre handlande med 4 % och folkskollärare (och lärarinnor) med 2 %. I städerna uppnår ingen av de där förekommande yrkesgrupperna samma överväldigande numerär, som bönderna på landsbygden. Tjänstemän av lägre grad utgöra den relativt talrikaste

TABELL 4.

Yrkesfördelningen inom *grupp III* i absoluta och relativa tal vid valen till riksdagens andra kammare 1921.

Yrkesgrupper	Landsbygd			Städer			Riket		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
	A b s o l u t a t a l								
Rättare, trädgårdsm., skogvaktare m. fl.	14,602	13,309	27,911	1,638	1,397	3,035	16,240	14,706	30,946
Torpare, lägenhetsägare m. fl.	83,143	104,357	187,500	1,381	1,742	3,123	84,524	106,099	190,623
Jordbruksarbetare	125,544	75,784	201,328	4,161	2,653	6,814	129,705	78,437	208,142
Sjömän och fiskare	20,589	13,847	33,936	7,957	3,018	10,975	28,546	16,365	44,911
Arbetare utom i jordbruk.....	307,164	245,327	552,491	233,056	212,746	445,802	540,220	458,073	998,293
Lägre huslig tjänst	808	67,745	68,553	2,428	63,420	65,848	3,236	131,165	134,401
Övriga i grupp III	11,986	60,548	72,534	4,806	27,786	32,592	16,792	88,334	105,126
Summa	563,836	580,417	1,144,253	255,427	312,762	568,189	819,263	893,179	1,712,442
	R e l a t i v a t a l								
Rättare, trädgårdsm., skogvaktare m. fl.	2,59	2,29	2,44	0,64	0,45	0,53	1,98	1,65	1,80
Torpare, lägenhetsägare m. fl.	14,75	17,98	16,39	0,54	0,56	0,55	10,32	11,88	11,13
Jordbruksarbetare	22,27	13,06	17,59	1,63	0,85	1,20	15,83	8,78	12,15
Sjömän och fiskare	3,65	2,30	2,96	3,11	0,97	1,93	3,48	1,83	2,62
Arbetare utom i jordbruk.....	54,48	42,27	48,29	91,25	68,01	78,46	65,94	51,28	58,31
Lägre huslig tjänst	0,14	11,67	5,99	0,95	20,28	11,59	0,40	14,68	7,85
Övriga i grupp III	2,12	10,43	6,34	1,88	8,88	5,74	2,05	9,89	6,14
Summa	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

gruppen, men uppnår endast 31%. Mindre handlande komma även här i andra rummet med en andel på 17%. Hantverkarnas antal är nästan lika stort, medan handelsbiträdenas stannar vid 10%. Gruppen folkskollärare har något större andelsprocent i städerna än på landsbygden — 3,6% mot 2%.

Den nyss påpekade stora kvinnoövertaligheten inom grupp II förekommer å landsbygden särskilt inom grupperna högre huslig tjänst och folkskollärare; däremot äro kvinnorna undertaliga i gruppen hemmansägare etc. Städernas ofantliga kvinnoöverskott — 143 kvinnor mot 100 män — har tyngdpunkten förlagd till framförallt grupperna högre huslig tjänst, handelsbiträden, hantverkare och folkskollärare. Inom dessa fyra yrkesgrupper tillsammans äro kvinnorna till antalet mera än dubbelt så många som männen.

Inom grupp III utgöres den relativt största yrkesgruppen såväl på landsbygden som i städerna av arbetare utom i jordbruk, varav huvudparten består av industriarbetare. Männen och kvinnorna inom denna yrkesgrupp upptaga å landsbygden vardera och tillsammans c:a 50% och i städerna respektive 91 och 62%, vilket för båda könen i genomsnitt blir något mera än 75%. Den yrkesgrupp, som i städerna därjämte äger någon mera betydande storlek, är lägre huslig tjänst — 20% —, vilken nästan uteslutande består av kvinnor. De egentliga lantbruksarbetarna, såväl män som kvinnor, grupperna torpare, lägenhetsägare samt jordbruksarbetare, upptaga å landsbygden c:a $\frac{1}{3}$ av hela gruppens antal. Gruppen lägre huslig tjänst, vilken nästan uteslutande består av kvinnor, är, relativt sett, blott hälften så stor på landsbygden som i städerna — 6% mot 12%.

I och för utrönande av den politiska åskådningen inom nu beskrivna sociala klasser sådan den yttrat sig vid valen till riksdagens andra kammare åren 1920 och 1921 hava beräkningar utförts för bestämmandet av graden av samhörighet — korrelation — i regionalt avseende, länsvis, mellan det relativa antalet väljare inom nämnda klasser och det relativa antalet avgivna röster för de olika politiska partierna. Dessa hava samlats till fyra partigrupper, högern, bondeförbundet (vid 1920 års val jordbrukarnas riksförbund och bondeförbundet), de liberala samt socialisterna (vid 1920 års val socialdemokrater och vänstersocialister samt vid 1921 års val därjämte kommunister). Dessutom demonstreras korrelationen i motsvariga

TABELL 5. Antalet manliga och kvinnliga väljare vid valen till riksdagens andra kammare år 1921.

Nr	L ä n	Grupp I		Grupp II		Grupp III		Summa	
		Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
L a n d s b y g d e n									
2	Stockholms	3,357	3,190	10,483	9,001	17,879	13,539	31,719	25,730
3	Uppsala	668	558	7,286	5,961	10,217	7,827	18,171	14,346
4	Södermanlands	978	806	7,993	6,298	12,608	8,756	21,579	15,860
5	Östergötlands	1,465	1,255	14,382	11,440	19,306	13,698	35,153	26,393
6	Jönköpings	967	875	18,820	14,725	9,966	7,328	29,753	22,928
7	Kronobergs	843	709	15,431	11,668	8,342	6,035	24,616	18,412
8	Kalmar	1,016	848	15,549	12,684	11,659	7,998	28,224	21,530
9	Gottlands	198	173	5,838	4,258	1,631	1,046	7,667	5,477
10	Blekinge	465	368	7,366	6,183	8,037	6,450	15,868	13,001
11	Kristianstads	1,245	1,070	19,736	15,547	13,978	10,897	34,959	27,514
12	Malmöhus	1,963	1,643	22,664	18,909	22,437	18,999	47,064	39,551
13	Hallands	391	317	11,982	9,952	6,483	5,646	18,856	15,915
14	Göteborgs o. Bohus	835	730	11,507	9,682	13,314	11,136	25,656	21,548
15	Älvsborgs	1,137	977	23,360	18,845	14,958	12,679	39,455	32,501
16	Skaraborgs	1,009	814	19,728	14,014	11,377	7,158	32,114	21,986
17	Värmlands	1,305	1,054	19,392	13,995	18,053	12,948	38,750	27,997
18	Örebro	1,337	1,066	10,832	8,067	15,275	10,431	27,444	19,564
19	Västmanlands	833	664	8,312	6,528	11,543	8,538	20,688	15,730
20	Kopparbergs	1,548	1,328	17,576	13,776	19,076	13,442	38,200	28,546
21	Gävleborgs	1,241	1,007	13,716	10,936	20,590	15,243	35,547	27,186
22	Västernorrlands	1,070	881	12,943	10,085	23,193	16,690	37,206	27,656
23	Jämtlands	622	533	10,625	7,784	8,339	5,270	19,586	13,587
24	Västerbottens	532	443	16,269	11,160	7,682	5,088	24,483	16,691
25	Norrbottnens	594	491	10,903	7,571	7,746	4,977	19,243	13,039
Summa		25,619	21,800	332,693	259,069	313,689	231,819	672,001	512,688
S t ä d e r n a									
1	Stockholms stad	19,691	22,174	16,664	18,968	34,843	35,428	71,198	76,570
2	Stockholms län	1,180	1,160	1,193	1,484	2,549	2,290	4,922	4,934
3	Uppsala	1,264	1,316	1,381	1,853	2,405	2,285	5,050	5,454
4	Södermanlands	1,561	1,493	2,283	2,464	6,471	5,439	10,315	9,396
5	Östergötlands	2,709	2,791	4,636	5,681	9,464	9,885	16,809	18,357
6	Jönköpings	1,728	1,740	3,043	3,599	5,992	5,528	10,763	10,867
7	Kronobergs	321	332	416	547	487	438	1,224	1,317
8	Kalmar	997	1,043	1,657	2,073	3,062	2,740	5,716	5,856
9	Gottlands	248	297	375	417	516	499	1,139	1,213
10	Blekinge	1,056	1,058	2,376	2,340	2,789	2,406	6,221	5,804
11	Kristianstads	768	747	1,448	1,692	1,515	1,570	3,731	4,009
12	Malmöhus	6,890	6,789	9,928	12,383	22,311	21,883	39,129	41,055
13	Hallands	977	1,014	1,843	2,306	2,773	3,090	5,593	6,410
14	Göteborgs o. Bohus	6,208	6,241	8,208	9,698	21,496	21,408	35,912	37,347
15	Älvsborgs	1,376	1,293	2,291	2,507	5,511	5,216	9,178	9,016
16	Skaraborgs	990	964	2,059	2,100	3,124	2,803	6,173	5,867
17	Värmlands	1,241	1,150	1,871	2,027	3,485	3,124	6,597	6,301
18	Örebro	1,395	1,234	1,620	1,743	3,451	2,944	6,466	5,921
19	Västmanlands	1,327	1,158	1,586	1,763	4,745	3,839	7,658	6,760
20	Kopparbergs	810	754	1,087	1,196	2,319	2,021	4,216	3,971
21	Gävleborgs	1,394	1,326	2,082	2,321	5,693	5,262	9,169	8,909
22	Västernorrlands	1,125	1,032	1,325	1,438	1,595	1,391	4,045	3,861
23	Jämtlands	556	481	903	864	627	572	2,086	1,917
24	Västerbottens	408	394	510	535	404	434	1,322	1,363
25	Norrbottnens	663	573	1,265	1,143	1,120	993	3,048	2,709
Summa		56,883	58,554	72,050	83,142	148,747	143,488	277,680	285,184

sifvertabeller och diagram. I korrelationsberäkningarna rörande 1921 års val har skilts mellan män och kvinnor inom de sociala grupperna, vilket emellertid ej ansetts behövt iakttagas i siffer- och de grafiska tabellerna. I tabell 11 återfinnes det absoluta antalet manliga och kvinnliga väljare vid 1921 års val inom de trenne sociala huvudgrupperna på landsbygden och i städerna. Övriga absoluta och relativa tal, som tjänat som grundval för i det följande förekommande beräkningar och sammanställningar, återfinnas i statistiska centralbyråns ovan omnämnda valstatistiska publikationer och återgivas icke här för utrymmets skull.

Styrkan av korrelationen mellan klasserna och partierna karaktäriseras dels av totala och dels av partiella korrelationskoefficienter. De totala koefficienterna beräknas enligt formeln

$$r = \frac{\Sigma xy}{n\sigma_1\sigma_2}$$

där x och y utgöra serieelementens avvikelser från respektive medier, n antalet element i serierna samt σ_1 och σ_2 respektive seriers dispersioner. r blir ett tal, vars värde varierar mellan 0 och 1 alltefter styrkan i sammanhanget mellan de undersökta företeelserna. Blir värdet positivt, råder positiv korrelation — medvariation — mellan de statistiska fenomenen eller m. a. o. talserierna tyckas attrahera varandra. Antager däremot r negativt värde, säges korrelationen vara negativ — motvariation råder — och serierna tyckas repellera varandra. För befintligheten av en säker korrelation fordras, att r är minst 3 gånger så stort som sitt medelfel, som beräknas enligt formeln

$$\epsilon(r) = \frac{1 - r^2}{\sqrt{n}}$$

De totala korrelationskoefficienterna hava emellertid icke alltid förmått att lämna en adekvat karaktäristik av kausalsammanhanget mellan klass och parti, nämligen bl. a. i de fall, då tvenne serier befunits kunna vara numeriskt beroende av en tredje serie. I sådana fall framgår det varken genom okulär besiktning av talserierna eller genom de totala koefficienterna, vilkendera av de båda faktorerna eller huruvida båda två stå under inverkan av den tredje faktorn. Dylika problem kunna lösas genom beräkning av s. k. partiella korrelationskoefficienter, för vilkas bestämning följande formel gäller, om trenne variabler förekomma, vilket här är fallet¹:

¹ C. V. L. CHARLIER: Contributions to mathematical statistics; Sv. aktuarieföreningens tidskrift, h. 1, 1915. G. U. YULE: On the theory of correlation;

$$R = \frac{r_{12} - r_{23} r_{31}}{\sqrt{(1 - r_{23}^2)(1 - r_{31}^2)}}$$

Den partiella korrelationskoefficientens egenskaper äro desamma som den totala koefficientens. Formeln för medelfelet i r kan i här förekommande fall även användas beträffande medelfelet i R . Då i den följande framställningen både totala och partiella koefficienter förekomma, äro de förra satta inom parentes.

Fördelningen av de olika yrkesgrupperna på de trenne sociala huvudgrupperna är i 1921 års valstatistik icke fullt identisk med fördelningen i 1920 års valstatistik. Yrkesgrupperna jordbrukares hemmavarande söner samt militärt manskap fördes i den sistnämnda valstatistiken till grupp III, men i 1921 års valstatistik hava de räknats till grupp II. Då det för författaren varit ogörligt att bringa grupperingarna vid de båda valen till överensstämmelse med varandra — härtill hade nämligen erfordrats avprickning från röstlängderna — har för möjliggörandet av jämförelse mellan korrelationsresultaten beträffande de tre sociala huvudgruppernas politiska åsikter vid valen 1920 och 1921 en undersökning gjorts för att få utrönt, huruvida nämnda omgruppering förorsakat några förändringar i gruppernas relativa numerär de olika länen emellan från det ena valet till det andra. Denna undersökning har bestått i bestämning av korrelationen länsvis mellan det procentuella antalet manliga väljare inom de trenne sociala huvudgrupperna vid de tvenne valen, och hava därvid följande resultat erhållits:

	Landsbygd	Städer
Grupp I 1920 med grupp I 1921 =	+ 0,97 ± 0,02	+ 0,98 ± 0,02
» II » » » II » =	+ 0,94 ± 0,03	+ 0,97 ± 0,02
» III » » » III » =	+ 0,95 ± 0,02	+ 0,97 ± 0,02

Den relativa fördelningen länsvis av antalet väljare inom de olika huvudgrupperna har sålunda praktiskt taget varit identisk vid båda valen. Korrelationen är nämligen så gott som fullständig i samtliga kombinationer. Skulle följaktligen koefficienterna rörande sammanhanget mellan de manliga väljarna inom de olika sociala huvudgrupperna och de olika partiröstetalen vid 1920 och 1921 års

Journal of the royal statistical society 1897, sida 812 ff.; An introduction to the theory of statistics, sida 219 ff. D. HERON: On the probable error of a partial correlation coefficient; Biometrika, april 1910, sida 411 ff.

val icke komma att överensstämma, måste skiljaktigheterna tillskrivas länsvis skedda förskjutningar i röstetalens och icke i de manliga väljarnas relativa fördelning.

I tabellerna 6 och 7 samt diagrammen 1 och 2 demonstreras korrelationsförhållandena mellan väljarna inom grupp I och antalet avgivna röster tillhörande de olika partigrupperna. På styrkan i sammanhanget de olika serierna emellan hava följande värden erhållits:

		Landsbygden		
		1920	1921	
			Män	Kvinnor
Grupp I med de borg. partierna		(- 0,43) - 0,13 ± 0,13	(- 0,42) - 0,12 ± 0,13	(- 0,40) - 0,08 ± 0,13
» » » högern	(- 0,28) - 0,07 ± 0,13	(- 0,28) - 0,07 ± 0,13	(- 0,27) - 0,04 ± 0,13
» » » bondeförbundet	...	(- 0,34) - 0,14 ± 0,13	(- 0,32) - 0,12 ± 0,13	(- 0,32) - 0,12 ± 0,13
» » » liberalerna	(- 0,02) - 0,02 ± 0,13	(- 0,02) - 0,02 ± 0,13	(- 0,03) - 0,01 ± 0,13
» » » socialisterna	(+ 0,43) + 0,13 ± 0,13	(+ 0,42) + 0,12 ± 0,13	(+ 0,40) + 0,08 ± 0,13
		Gr. I med gr. III	Gr. I med gr. III	Gr. I med gr. III
		= + 0,40	= + 0,41	= + 0,40
		Städerna		
Grupp I med de borg. partierna		(+ 0,70) + 0,69 ± 0,07	(+ 0,73) + 0,77 ± 0,05	(+ 0,76) + 0,78 ± 0,05
» » » högern	(+ 0,61) + 0,50 ± 0,10	(+ 0,63) + 0,52 ± 0,10	(+ 0,60) + 0,51 ± 0,10
» » » liberalerna	(+ 0,35) + 0,19 ± 0,13	(+ 0,31) + 0,13 ± 0,13	(+ 0,32) + 0,14 ± 0,13
» » » socialisterna	(- 0,70) - 0,69 ± 0,07	(- 0,73) - 0,77 ± 0,05	(- 0,76) - 0,78 ± 0,05
		Gr. I med gr. II	Gr. I med gr. II	Gr. I med gr. II
		= + 0,41	= + 0,42	= + 0,45

Såsom framgår av ovanstående korrelationskoefficienter förekommer varken vid 1920 eller 1921 års val någon bestämd korrelation å landsbygden mellan väljarna inom grupp I och de olika partiernas röstetal. — Den avsevärda negativa, respektive positiva, korrelation, som råder mellan grupp I och de borgerliga partierna, respektive socialisterna, är, såsom framgår av de partiella korrelationskoefficienterna, icke något uttryck för det verkliga kausalsammanhanget serierna emellan, utan uppkommer till följd av den medvariation, som råder mellan väljarna inom grupperna I och III. — Inom grupp I å landsbygden intager sålunda icke något

TABELL 6.
Landsbygd.

Läns- nummer ¹	Valdeltä- gare i % från grupp I	Avgivna röster %			
		Höger	Bonde- förb.	Libe- rala	Soc.
2	11,5	24,4	6,7	13,4	55,5
18	5,2	13,0	12,2	26,7	48,1
4	4,8	12,8	10,3	30,6	46,3
5	4,5	20,3	19,0	15,1	45,6
20	4,4	7,3	14,6	26,8	51,3
12	4,2	15,5	20,8	12,1	51,6
19	4,1	8,0	18,2	19,5	54,2
3	3,8	12,4	17,5	22,3	47,8
8	3,8	47,3	14,8	11,4	26,5
7	3,7	40,3	16,4	14,6	28,7
11	3,7	27,1	8,7	28,3	37,3
17	3,6	15,0	6,5	30,5	48,0
21	3,6	5,8	17,3	17,1	59,8
6	3,6	39,0	21,7	19,2	20,1
23	3,5	12,6	20,9	35,5	31,0
25	3,4	26,8	11,8	17,3	44,1
16	3,4	32,5	24,7	21,4	21,4
14	3,3	35,7	11,8	17,5	35,0
22	3,0	11,4	15,9	22,2	50,5
9	2,9	16,4	56,8	16,0	10,7
15	2,9	38,5	20,9	18,6	22,0
10	2,8	27,8	11,4	17,9	42,9
24	2,4	31,7	7,7	44,8	15,7
13	2,1	36,3	30,0	10,9	22,8
Riket	4,1	22,9	16,1	21,1	39,9

TABELL 7.
Städer.

Läns- nummer	Valdeltä- gare i % från grupp I	Avgivna röster %		
		Höger	Libe- rala	Soc.
24	29,9	51,7	33,2	14,6
1	28,4	32,8	9,8	52,5
22	27,3	41,4	25,3	32,4
23	25,9	37,0	25,8	33,2
7	25,7	44,2	17,9	37,6
3	24,6	39,0	17,9	42,5
2	23,8	38,3	14,9	46,8
9	23,2	47,3	12,6	38,1
25	21,5	40,2	12,9	46,8
18	21,2	23,3	25,5	50,4
11	19,6	36,8	17,0	47,3
20	19,1	20,9	21,0	57,4
17	18,6	24,3	24,5	51,1
8	17,6	39,2	17,9	42,4
10	17,6	36,2	19,3	44,4
19	17,2	22,6	18,4	56,8
12	17,0	32,7	5,6	61,7
14	17,0	28,7	13,9	57,4
13	16,7	36,1	16,7	45,9
16	16,2	35,2	21,7	42,2
6	16,0	35,5	23,8	40,5
5	15,6	34,0	10,5	54,8
4	15,5	20,8	18,7	59,8
21	15,0	18,7	18,7	62,4
15	14,7	32,8	15,3	51,6
Riket	20,5	31,7	13,8	52,9

DIAGRAM 1.

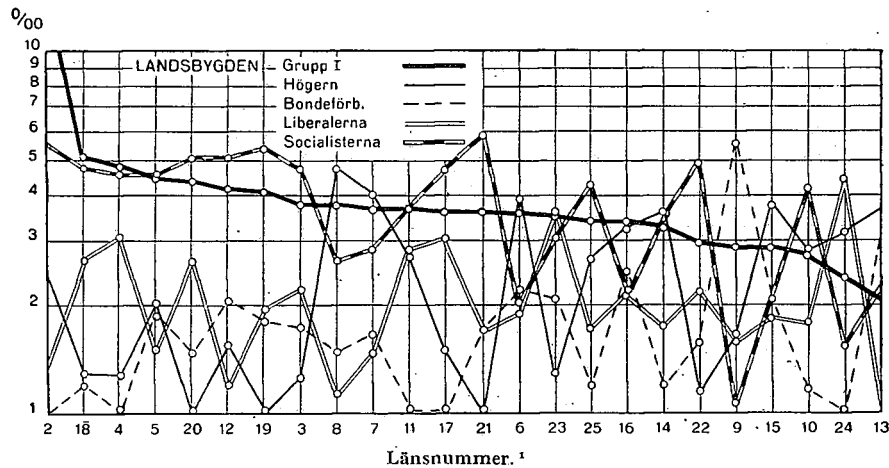
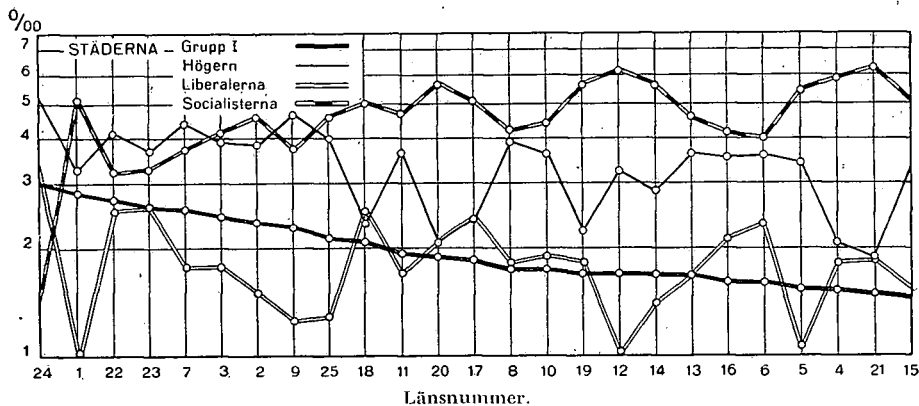
¹ De mot de olika länsnumren svarande länen framgå av tabell 5.

DIAGRAM 2.

av de politiska partierna en förhärskande ställning. Visserligen är antalet väljare inom gruppen ganska fåtaligt, 47,419 eller endast 4% av landsbygdens samtliga väljare, varigenom deras röstetal så att säga löper fara att drunkna bland de övriga sociala gruppernas röstetal, men hade inom grupp I en viss partianslutning dominerat, skulle denna omständighet otvivelaktigt givit utslag, som kunnat avläsas såväl i tabellerna som i koefficienterna. Det synes därför sannolikt, att samtliga partier, om än kanske i något olika proportion, kunna påräkna anhängare bland landsbygdsbefolkningen tillhörande grupp I, och den yttersta orsaken härtill ligger förmodligen i den socialt ganska heterogena sammansättning, som gruppen äger och som ovan påtalats.

Uppvisade väljarna inom grupp I å landsbygden i sin helhet icke någon bestämd politisk tendens, framträder däremot tydliga dominerande politiska åsikter inom gruppens väljarekår i städerna, som vid 1921 års val uppgick till 115,537 personer. Såväl vid 1920 som 1921 års val var korrelationen mellan gruppens väljare och de borgerliga rösterna positiv och synnerligen kraftig, inemot 0,8 för såväl män som kvinnor. Det antal röster, som inhämtades av socialisterna, blev säkerligen ganska ringa. Av de tvenne borgerliga partierna, högern och de liberala, tillföll majoriteten av rösterna det förstnämnda partiet.

För korrelationen mellan väljarna inom grupp II och de olika partiernas röstetal erhållas följande koefficienter, och därjämte

framgår talseriernas tendens av tabellerna 8 och 9 samt diagrammen 3 och 4.

	1920	Landsbygden.	
		Män	Kvinnor
Grupp II med de borg. partierna	+ 0,77 ± 0,05	+ 0,85 ± 0,03	+ 0,81 ± 0,05
» » » högern	+ 0,54 ± 0,10	+ 0,58 ± 0,09	+ 0,56 ± 0,09
» » » bondeförbundet ...	+ 0,50 ± 0,10	+ 0,56 ± 0,09	+ 0,56 ± 0,09
» » » liberalerna	- 0,10 ± 0,13	- 0,01 ± 0,13	- 0,03 ± 0,13
» » » socialisterna	- 0,77 ± 0,05	- 0,85 ± 0,03	- 0,81 ± 0,05

	Städerna.		
	1920	1921	1922
Grupp II med de borg. partierna	(+ 0,81) + 0,80 ± 0,05	(+ 0,91) + 0,97 ± 0,01	(+ 0,92) + 0,94 ± 0,01
» » » högern	(+ 0,75) + 0,69 ± 0,07	(+ 0,75) + 0,69 ± 0,07	(+ 0,78) + 0,71 ± 0,07
» » » liberalerna	(+ 0,49) + 0,36 ± 0,11	(+ 0,51) + 0,44 ± 0,11	(+ 0,52) + 0,46 ± 0,10
» » » socialisterna	(- 0,81) - 0,80 ± 0,05	(- 0,91) - 0,97 ± 0,01	(- 0,92) - 0,94 ± 0,03

TABELL 8.
Landsbygd.

Läns- nummer	Valdeltä- gare i % inom Grupp II	Avgivna röster %			
		Höger	Bonde- förb.	Libe- rala	Soc.
9	76,9	16,4	56,8	16,0	10,7
24	66,7	31,7	7,7	44,8	15,7
6	63,7	39,0	21,7	19,2	20,1
13	63,1	36,3	30,0	10,9	22,8
7	63,0	40,3	16,4	14,6	28,7
16	62,6	32,5	24,7	21,4	21,4
15	58,6	38,5	20,9	18,6	22,0
25	57,4	26,8	11,8	17,3	44,1
8	57,0	47,3	14,8	11,4	26,5
11	56,5	27,1	8,7	28,3	37,3
23	55,8	12,6	20,9	35,5	31,0
17	50,0	15,0	6,5	30,5	48,0
12	48,0	15,5	20,8	12,1	51,6
20	47,2	7,3	14,6	26,8	51,3
10	47,0	27,8	11,4	17,9	42,9
14	44,9	35,7	11,8	17,5	35,0
5	42,1	20,3	19,0	15,1	45,6
3	40,9	12,4	17,5	22,3	47,8
19	40,8	8,0	18,2	19,5	54,2
18	40,3	13,0	12,2	26,7	48,1
21	39,4	5,8	17,3	17,1	59,8
4	38,4	12,8	10,3	30,6	46,3
22	35,7	11,4	15,9	22,2	50,5
2	34,0	24,4	6,7	13,4	55,5
Riket	50,0	22,9	16,1	21,1	39,9

TABELL 9.
Städer.

Läns- nummer	Valdeltä- gare i % inom Grupp II	Avgivna röster %		
		Höger	Libe- rala	Soc.
23	44,2	37,0	25,8	33,2
25	41,8	40,2	12,9	46,8
11	40,5	36,8	17,0	47,3
10	39,2	36,2	19,3	44,4
24	38,9	51,7	33,2	14,6
7	37,8	44,2	17,9	37,6
22	35,0	41,4	25,3	32,4
16	34,6	35,2	21,7	42,2
13	34,5	36,1	16,7	45,9
9	33,7	47,3	12,6	38,1
8	32,2	39,2	17,9	42,4
3	30,7	39,0	17,9	42,5
6	30,7	35,5	23,8	40,5
17	30,3	24,3	24,5	51,1
5	29,3	34,0	10,5	54,8
20	27,9	20,9	21,0	57,4
12	27,8	32,7	5,6	61,7
18	27,2	23,3	25,5	50,4
2	27,2	38,3	14,9	46,8
15	26,4	32,8	15,3	51,6
14	24,4	28,7	13,9	57,4
21	24,4	18,7	18,7	62,4
4	24,2	20,8	18,7	59,8
1	24,1	32,8	9,8	52,5
19	23,4	22,6	18,4	56,8
Riket	27,6	31,7	13,8	52,9

DIAGRAM 3.

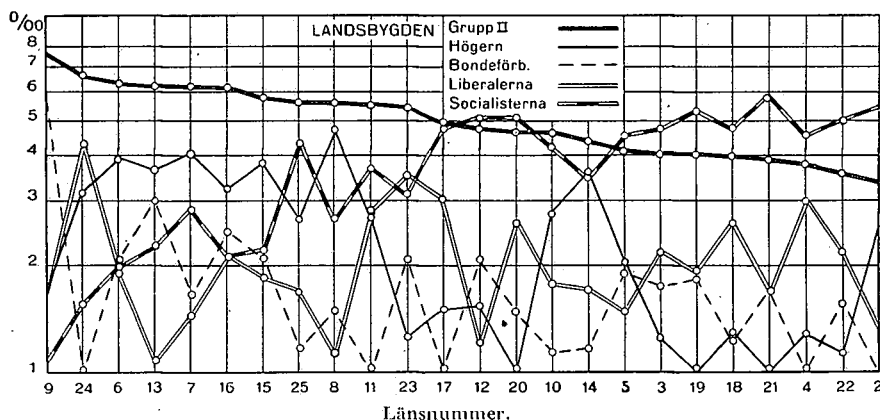
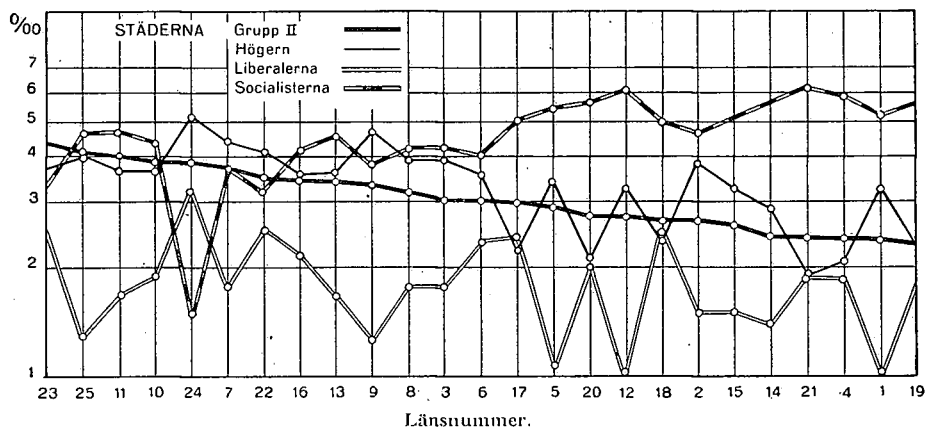

DIAGRAM 4.

Inom grupp II har, som väntas kunde, de borgerliga partierna sin tyngdpunkt förlagd. Vid 1921 års val var korrelationen mellan gruppens väljare och de borgerliga rösterna å såväl landsbygden som i städerna nästan fullständig, d. v. s. det borgerliga röstetalet steg nästan proportionellt mot ökningen i väljarnas antal. Föga mindre värden uppvisa koefficienterna rörande 1920 års val. Vad de socialistiska rösterna beträffar, intaga de naturligtvis en mycket stark negativ korrelation med gruppens väljarekår. Helt blottad på socialistiska röster får man dock ej antaga, att grupp II är varken å landsbygden eller i städerna. Från yrkesgruppen tjänstemän av lägre

grad erhålla de socialistiska partierna förmodligen ett ingalunda föraktligt tillskott av röster. I städerna uppgick antalet väljare, män och kvinnor, vid 1921 års val i denna yrkesgrupp till 42,892 av gruppens hela väljarekår, som utgör 155,192 personer. Att de socialistiska partierna skulle förfoga över samtliga dessa röster, som sålunda utgöra inemot 30 % av hela gruppens röstetal är emellertid fullständigt osannolikt, ty, om så hade varit fallet, skulle icke korrelationen mellan grupp II och de socialistiska rösterna hava antagit så högt negativt värde, som inemot 0,9. Denna yrkesgrupp torde sålunda icke hava röstat socialistiskt i så stor utsträckning, som ofta vill tillskrivas densamma. Huru sig härmed förhåller på landsbygden är däremot omöjligt att säga. Där uppgår nämligen antalet väljare bland tjänstemän av lägre grad till endast 7 %, vilken numerär icke i någon nämnvärd grad kan inverka på korrelationsresultaten.

Betraktas de borgerliga partierna var för sig, framgår det, att högern och bondeförbundet å landsbygden uppvisa nästan lika stor och fullt bestämd korrelation, medan däremot korrelationen för det liberala partiet är obestämd. Orsaken till detta kanske något frapperande faktum beror förnämligast på den omständigheten, att bondeförbundet i och med sitt franträdande så att säga sönderhackat det liberala röstetalet. Det liberala partiets obestämda korrelation tyder emellertid på att dess röstetal till numerären måste komma först i tredje rummet inom gruppen. Som bondeförbundets röstetal å landsbygden inom grupp II kan uppskattas till omkring 180,000 — hela partiets röstetal å landsbygden uppgick till 190,478 och dess röster från såväl grupp I som III kunna icke uppgå till många tusental — måste det liberala partiets röstetal understiga denna siffra. Det liberala partiets hela röstetal å landsbygden uppgick till 248,320, och då partiet från grupp I endast torde kunna påräkna på sin höjd några tusen röster, måste det således inom grupp III äga ett avsevärt antal väljare.

I tabellerna 10 och 11 samt diagrammen 5 och 6 åskådliggöres korrelationen mellan grupp III och de olika partierna, och nedan meddelade koefficienter uttrycka sammanhanget mellan nämnda faktorer.

Som synes antaga koefficienterna för korrelationerna mellan grupp III och de olika partiernas röstetal, praktiskt taget, samma

Landsbygd.

1920

1921

	1920		Män		Kvinnor.	
Grupp III med de borg. partierna	(- 0,77)	- 0,72 ± 0,07	(- 0,85)	- 0,87 ± 0,03	(- 0,81)	- 0,83 ± 0,05
» » » högern	(- 0,54)	- 0,49 ± 0,10	(- 0,58)	- 0,54 ± 0,10	(- 0,57)	- 0,54 ± 0,10
» » » bondeförbundet ...	(- 0,50)	- 0,42 ± 0,11	(- 0,56)	- 0,50 ± 0,10	(- 0,56)	- 0,50 ± 0,10
» » » liberalerna	(+ 0,10)	+ 0,10 ± 0,13	(+ 0,10)	+ 0,10 ± 0,13	(+ 0,10)	+ 0,10 ± 0,13
» » » socialisterna	(+ 0,77)	+ 0,72 ± 0,07	(+ 0,85)	+ 0,87 ± 0,03	(+ 0,81)	+ 0,83 ± 0,05

Städer.

Grupp III med de borg. partierna	- 0,81 ± 0,05	- 0,91 ± 0,03	- 0,92 ± 0,03
» » » högern	- 0,75 ± 0,05	- 0,75 ± 0,05	- 0,78 ± 0,05
» » » liberalerna	- 0,49 ± 0,10	- 0,51 ± 0,10	- 0,52 ± 0,10
» » » socialisterna	+ 0,81 ± 0,05	+ 0,91 ± 0,03	+ 0,92 ± 0,03

TABELL 10.

Landsbygd.

Läns- nummer	Valdelt- gare i % inom grupp III	Avgivna röster %			
		Höger	Bonde- förb.	Libe- raler	Soc.
22	61,3	11,4	15,9	22,2	50,5
21	57,0	5,8	17,3	17,1	59,8
4	56,8	12,8	10,3	30,6	46,3
3	55,4	12,4	17,5	22,3	47,8
19	55,0	8,0	18,2	19,5	54,2
2	54,5	24,4	6,7	13,4	55,5
18	54,5	13,0	12,2	26,7	48,1
5	53,4	20,3	19,0	15,1	45,6
14	51,8	35,7	11,8	17,5	35,0
10	50,1	27,8	11,4	17,9	42,9
20	48,5	7,3	14,6	26,8	51,3
12	47,8	15,5	20,8	12,1	51,6
17	46,5	15,0	6,5	30,5	48,0
23	40,7	12,6	20,9	35,5	31,0
8	39,8	47,3	14,8	11,4	26,5
11	39,8	27,1	8,7	28,3	37,3
25	39,3	26,8	11,8	17,3	44,1
15	38,4	38,5	20,9	18,6	22,0
13	34,5	36,3	30,0	10,9	22,8
16	34,0	32,5	24,7	21,4	21,4
7	33,4	40,3	16,4	14,6	28,7
6	32,7	39,0	21,7	19,2	20,1
24	30,9	31,7	7,7	44,8	15,7
9	20,2	16,4	56,8	16,0	10,7
Riket	45,9	22,9	16,1	21,1	39,9

TABELL 11.

Städer.

Läns- nummer	Valdelt- gare i % inom grupp III	Avgivna röster %		
		Höger	Libe- raler	Soc.
21	60,6	18,7	18,7	62,4
4	60,3	20,8	18,7	59,8
19	59,4	22,6	18,4	56,8
15	59,0	32,8	15,3	51,6
14	58,6	28,7	13,9	57,4
12	55,2	32,7	5,6	61,7
5	55,1	34,0	10,5	54,8
6	53,3	35,5	23,8	40,5
20	52,9	20,9	21,0	57,4
18	51,6	23,3	25,5	50,4
17	51,2	24,3	24,5	51,1
8	50,2	39,2	17,9	42,4
16	49,2	35,2	21,7	42,2
2	49,1	38,3	14,9	46,8
13	48,9	36,1	16,7	45,9
1	47,6	32,8	9,8	52,5
3	44,8	39,0	17,9	42,5
9	43,2	47,3	12,6	38,1
10	43,2	36,2	19,3	44,4
11	39,9	36,8	17,0	47,3
22	37,7	41,4	25,3	32,4
25	36,8	40,2	12,9	46,8
7	36,6	44,2	17,9	37,6
24	31,2	51,7	33,2	14,6
23	29,9	37,0	25,8	33,2
Riket	51,9	31,7	13,8	52,9

DIAGRAM 5.

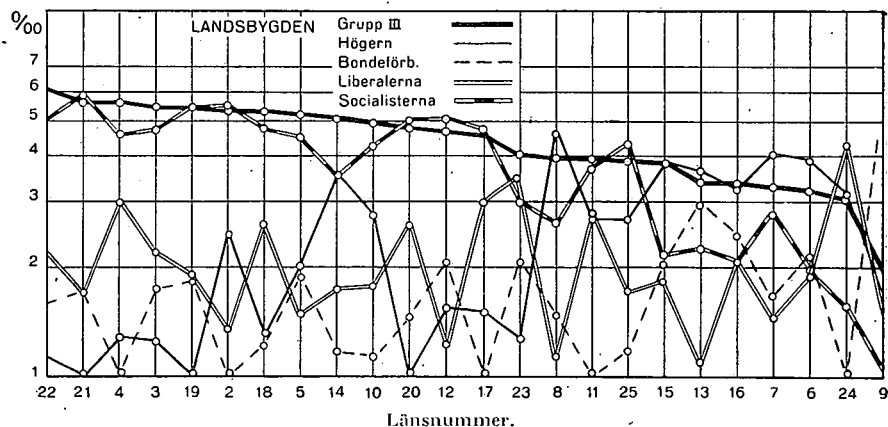
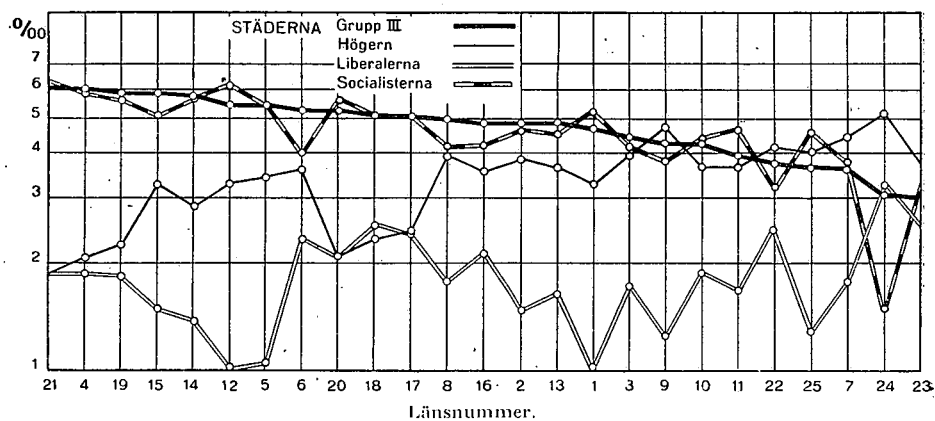

DIAGRAM 6.

värden, men med motsatta tecken, som de korrelationskoefficienter, vilka avsågo sammanhanget mellan grupp II och röstetalén. Mellan gruppens väljare å såväl landsbygden som i städerna och de socialistiska röstetalen rådde nästan fullständig positiv korrelation vid båda valen och negativ beträffande de borgerliga rösterna. Den utan jämförelse dominerande politiska partigruppen inom grupp III är sålunda den socialistiska. Av de borgerliga partierna synes det framför allt vara liberalerna, som äga anhängare inom grupp III. I vad mån de socialistiska rösterna stamma från grupp III, därom giver följande sammanställning en god föreställning.

	Landsbygden	Städerna	Riket
a) Antal väljare år 1921 tillhörande grupp III	545,508	292,235	837,743
b) Samtliga år 1921 avgivna socialist. röster	471,004	296,447	767,451
a) högre (+) eller lägre (—) än b)	+ 74,504	— 4,212	+ 70,292

Antalet väljare vid 1921 års val inom grupp III var i hela riket samt på landsbygden ganska avsevärt större än antalet avgivna socialistiska röster. Såsom var att förvänta, är sålunda grupp III visst icke homogent socialistiskt sinnad. Särskilt synes detta gälla stadsbefolkningen inom gruppen, varom även korrelationskoefficienterna synas giva antydning, därigenom att de antaga högre värden för städerna än för landsbygden. Först och främst erhöles de borgerliga partierna, av vilka det liberala säkerligen tagit huvudparten, ovan angivna 70,292 röster och därjämte ett anfäl, som svarade mot det antal röster, som socialisterna erhöles från grupperna I och II. Det torde icke ligga någon som helst överdrift i det antagandet, att de socialistiska partierna från grupperna I och II erhöles minst lika många röster, som de gingo måste om från grupp III. — Den mest socialistiskt färgade yrkesgruppen bland grupp II torde, såsom förut påpekats, vara tjänstemän av lägre grad, och antalet väljare bland dessa å landsbygden samt i städerna uppgick år 1921 till ej mindre än 103,402 personer. — Mellan 15 och 20% av väljarna inom grupp III eller c:a 150,000 personer kunna följaktligen med mycket stor säkerhet anses hava röstat borgerligt¹.

Från 1920 till 1921 års val undergick väljarekåren en ofantlig ökning. Antalet manliga väljare ökades från 660,193 år 1920 till 949,681 år 1921 eller med 44% och hela antalet väljare till 1,747,553 eller med 165%. I städerna uppgick ökningen i hela antalet väljare

¹ För det rent praktiska valagitoriska arbetet kan det äga visst intresse meddela, att korrelationerna mellan *hela antalet* i röstlängderna upptagna personer inom de trenne sociala huvudgrupperna och de olika partiernas röstetal antaga värden, beträffande såväl 1920 som 1921 års val, som praktiskt taget äro lika med de framlagda koefficienterna rörande sammanhanget mellan väljarna och röstetalen, vilket m. a. o. vill säga, att antalet valdeltagare regionalt stiger proportionellt mot antalet i röstlängderna upptagna personer. Äro således de politiska förhållandena någorlunda konstanta, kan den sannolika fördelningen på partier av väljarna beräknas i förväg för ett val medelst s. k. regressions-ekvationer, dock naturligtvis under antagande att korrelationen mellan de väntade väljarna och antalet i röstlängderna upptagna personer blir tillnärmelsevis fullständig och positiv.

till 205 %, därav för männen till 50 % och å landsbygden till 149 % och därav för männen 41 %. Trots tillkomsten av dessa stora nya väljarskaror, torde väljarna inom de olika politiska partierna knappast hava undergått några större förskjutningar i socialt avseende från det ena valet till det andra. Visserligen hava koefficienterna för korrelationen mellan grupp III och de manliga socialistiska väljarna stigit på landsbygden från $+0,78$ till $+0,87$ och i städerna från $+0,81$ till $+0,91$, vilka ökningar även gälla för korrelationen mellan de borgerliga parterna och grupperna I och II sammantagna, men dessa ökningar ligga inom medelfelsgränserna, varför deras objektivitet kan ifrågasättas. Vill man emellertid tillerkänna koefficienternas genomgående ökningstendens ett visst objektiskt värde, böra de inträffade förändringarna tolkas såsom uttryck för det anmärkningsvärda förhållandet, att vid 1921 års val de högre samhällsklasserna röstat i större utsträckning borgerligt och de lägre klasserna socialistiskt, än vad fallet var vid 1920 års val eller m. a. o. att partierna undergått en social konsolidering från det ena valet till det andra. Klass- och partigränserna överensstämde sålunda bättre vid 1921 års val än vid 1920 års.

Såsom ovan framhållits och visats, blevo resultaten av korrelationsberäkningarna rörande de kvinnliga väljarnas klass- och partisamhörighet ungefär desamma som de, vilka avsågo de manliga väljarnas. Härav följer att de kvinnliga väljarna tillhörande de olika partierna i socialt avseende hava varit fördelade på samma sätt som de manliga, vilket blir liktydigt med det betydelsefulla faktum, att de manliga och kvinnliga väljarna inom samma sociala skikt i det stora hela hava röstat politiskt identiskt vid det senaste valet.

Ungefär samma överensstämmelse de manliga och kvinnliga väljarna emellan, som förekom vid 1921 års val ifråga om partislutningen, påträffas även beträffande deltagandet i valet. Detta framgår av de korrelationskoefficienter, som meddelas i tabell 12 och som utgöra resultatet av bestämningar av korrelationen — valkretsvis — mellan i 1921 års val deltagande män och kvinnor inom vissa av de i tabellerna 2, 3 och 4 upptagna yrkesgrupperna¹. För de yrkesgrupper, som nästan uteslutande bestå av enbart män eller

¹ Beträffande de statistiska serier, som ligga till grund för beräkningarna hänvisas till tab. 6 i Riksdagsmannavalen år 1921.

kvinnor, t. ex. lantbrukares hemmavarande söner, högre och lägre huslig tjänst, eller där antalet valdeltagare är mycket litet på grund av gruppens ringa omfattning, t. ex. godsägare och större arrendatorer, husägare och kapitalister, har någon korrelation ej kunnat eller ansetts böra beräknas.

TABELL 12.

Y r k e s g r u p p e r	Koefficienter för korrelationen valkretsvis mellan männens och kvinnornas relativa deltagande i 1921 års val	Antal i valet deltagande kvinnliga yrkesutövare, dock ej hustrur, % av samtliga kvinnliga väljare
Samtliga i valet deltagande män och kvinnor	+ 0,84 ± 0,05	21,6
Industriidkare, större, handlande, direktörer o. d.	+ 0,80 ± 0,05	0,9
Kontorspersonal, ingenjörer och verkmästare	+ 0,87 ± 0,03	30,4
Tjänstemän av högre grad	+ 0,86 ± 0,03	23,3
Fria yrken.....	+ 0,56 ± 0,09	52,1
Hemmansägare o. d.	+ 0,91 ± 0,03	3,9
Arrendatorer och brukare.....	+ 0,96 ± 0,03	1,2
Hantverkare	+ 0,88 ± 0,03	19,6
Mindre handlande	+ 0,85 ± 0,03	22,2
Handelsbiträden o. d.....	+ 0,62 ± 0,09	67,6
Tjänstemän av lägre grad	+ 0,92 ± 0,09	11,3
Folkskollärare	+ 0,43 ± 0,11	62,4
Torpare, lägenhetsägare m. fl.	+ 0,85 ± 0,03	12,2
Jordbruksarbetare	+ 0,80 ± 0,05	4,5
Arbetare utom i jordbruk.....	+ 0,96 ± 0,03	13,9

Korrelationen mellan samtliga manliga och kvinnliga väljare antager ett värde av + 0,84, varför sålunda en ökning valkretsvis i det relativa antalet manliga väljare åtföljts av en i det närmaste proportionell ökning av det relativa antalet kvinnliga väljare. Beträffande de särskilda yrkesgrupperna märkes, att värdet på korrelationen i flertalet fall uppgår till minst + 0,8, men att det för grupperna fria yrken, handelsbiträden o. d. samt folkskollärare sjunker ned till resp. + 0,56, + 0,62 och + 0,43. Som det ligger nära till hands antaga, att familjesambhörigheten spelar en avgörande roll i fråga om graden av överensstämmelse mellan männens och kvinnornas valdeltagande hava, i och för erhållande av bekräftelse på denna förmodan, korrelationskoefficienterna sammanställts med procenttal, som angiva relationen mellan antalet i valet deltagande

kvinnliga yrkesutövare, bland vilka dock ej yrkesutövande hustrur inräknats, och hela antalet kvinnliga väljare. Jämföras nu de tvenne serierna med varandra framgår det, att just de yrkesgrupper, som uppvisa en relativt svag korrelation, utmärkas av ett osedvanligt stort relativt antal kvinnliga yrkesutövare. Förklaringen till detta sammanträffande kan säkerligen icke vara annan än den, att inom dessa trenne yrkesgrupper utövar familjesamhörigheten ej samma inflytande beträffande valdeltagandet som i de övriga yrkesgrupperna, där de självförsörjande kvinnorna utgöra en avsevärt mindre relativ del av den kvinnliga väljarkåren.

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN.

I. Politik.

Ur den svenska statsvetenskapliga litteraturen år 1922.

Med ej ringa intresse motsåg man på sin tid resultatet av 1921 års riksdagsmannaval, särskilt valen till andra kammaren, enär vid sistnämnda val ej allenast den reformerade sammanräkningsmetoden utan även de nya rösträttsbestämmelserna skulle för första gången tillämpas. Redan i förra årgången av denna tidskrift (sid. 219—224) har refererats majoren ERNST VON HEIDENSTAMS på offentligt uppdrag verkställda utredning »*Några iakttagelser från 1921 års riksdagsmannaval*». Dessutom föreligger Statistiska centralbyråns redogörelse för samma val i Sveriges officiella statistik. Enligt den senare har vid andrakammarvalen 1921 de mindre partiernas ställning förbättrats i fråga om mandatens fördelning på de olika partierna, detta beroende på valkretsarnas förstorning. Dock visar den hos oss använda fördelningsregeln fortfarande någon tendens att gynna de större partierna, denna gången särskilt socialdemokraterna, men även högern. Emellertid är att märka, att socialdemokraterna i 27 av de 28 valkretsarna hade gemensam partibeteckning med ett eller (i 10 fall) två andra partier och därigenom väsentligen stärkte sin position. Andrakammarvalens facit utvisar, att socialdemokraterna med 36,2 % av de röstande fingo besätta 40,4 % av platserna, och högern med 25,8 % av de röstande 27 % av platserna. För de övriga partierna är förhållandet mellan de båda procenttalen omvänt. De liberala utgjorde sålunda 18,7 % av de röstande men fingo endast 17,8 % av platserna, medan bondeförbundet med 11,1 % av de röstande erhöll 9,1 % av platserna samt vänstersocialisterna och kommunisterna med resp. 3,2 och 4,6 % av de röstande fingo 2,6 och 3,1 % av mandaten.

Att tjäna till handledning för de myndigheter, som ha att verkställa sammanräkning vid de kommunala valen, har inom socialdepartementet av major VON HEIDENSTAM utarbetats en P. M. med titeln »*Om röstsammanräkning vid kommunala val enligt lagarna*

den 9 juni 1922» (Statens offentliga utredningar 1922: 21. Socialdepartementet). Särskilt torde andra avdelningen, behandlande »den nya valmetoden i praktisk tillämpning», ha varit till stor nytta under de många kommunala val, som ägt rum under senare delen av 1922, i synnerhet som här huvudsakligen beröres det nya beräkningssättet vid platstillsättningen inom partierna, vilket utan tvivel erbjuder en del svårigheter, som dock i hög grad överskattats.

Bland handledningar för menige man må i detta sammanhang nämnas 16:de upplagan av *Aldéns Medborgarens bok 2*, utgörande en handledning i svensk kommunalkunskap, varvid hänsyn tagits till 1922 års lagändringar. Av samme författare föreligger även en *ny edition av kommunallagarna* med däri senast 1922 gjorda ändringar. Vidare märkes *Frams valhandbok*, innehållande en »redogörelse för kommunal-, municipal-, stadsfullmäktige- och elektorval enligt riksdagens beslut 1922 samt grunderna för första och andra kammarens sammansättning och folkomröstningsinstitutet».

Kommunalförfattningssakkunnigas betänkande III, avgivet den 18 januari 1922 och behandlande frågan om ersättning åt innehavare av kommunala förtroendeuppdrag, har varit föremål för en anmälan i denna tidskrifts häft. 2 föregående år (sid. 170—172). I tidskriften *Det nya Sverige*, h. 3, granskas förevarande betänkande av fil. lic. NILS FORSELL under rubriken »Skola hedersposter avlönas?». Efter en historisk och statistisk orientering skärskådar författaren problemet ur politisk, administrativ och ekonomisk synpunkt; det allmänna ekonomiska läget kräver enligt hans mening, att vi tills vidare gå varligt fram i denna fråga.

Som ett led i den kommunala organisationen har *häradet* under senare tider kommit att intaga en ganska undanskymd ställning. Huruvida detta förhållande är ägnat att väcka tillfredsställelse eller ej, särskilt om i en nära framtid dess betydelse ytterligare skulle kringskäras, därom skriver Nils Forssell i *Det nya Sverige*, h. 8, under rubriken »Det svenska häradet i historia och modern förvaltning». Med hänsyftning främst på häradets förnämsta förvaltningsuppgift i våra dagar, vägunderhållet, och den vid 1922 års riksdag fallna propositionen i ämnet upptages spørsmålet, om man på länet, med dess moderna organ landstinget, lämpligen bör överflytta alla de uppgifter, som av ålder vilat på häradet. Man bör ej förbise häradsindelningens »inneboende möjligheter» och ej »alldeles i blindo gå fram över gammal kulturgrund, vars bärighet måhända i mycket skulle kunna visa sig större än bärigheten hos nytillskurna indelningar och former».

Bland de allt talrikare periodiska publikationerna på det kommunala området märkes första årgången av *Författningar rörande kyrka, folkskola och pastorsexpedition*, vilken utgives i Lund under redaktion av H. Th. Ohlsson.

Den under år 1921 förda rätt livliga diskussionen angående en omläggning av vårt tvåkammerssystem har landshövding NILS EDÉN tagit till utgångspunkt för en artikel i tidskriften *Forum*, h. 1, be-

titlad *Till diskussionen i Förstakammarfrågan*. Även om problemet f. n. saknar aktualitet, kan det, säger författaren, ha sitt intresse att, när första kammaren nu framträder i sitt nya skick, syna anmärkningarna emot den något mera ingående, än vad hittills skett, »samt över huvud ställa in vårt förstakammarproblem i det sammanhang, som faktiskt och praktiskt måste vara med, om man på allvar vill tränga in i det: de politiska, sociala och folkpsykologiska förutsättningarna för ett tvåkammerssystem i nuvarande tid». Intresserepresentationstanken har ej någon anhängare i Edén. 1918 års uppgörelse mellan partierna i författningsfrågan försvaras. En blick på förhållandena i utlandet visar, att överallt samma faktorer spela in som hos oss 1918. »Ingen första kammare kan i våra dagar bibehålla sig eller nyskapas, om man för den begär verklig andel i representationens myndighet och befogenhet, utan att den bildas på i huvudsak samma yttersta grund som andra kammaren: val av folket, utan någon konstlad gradering av de röstberättigade och utan någon konstlad klass- eller intressefördelning». Författaren synes hysa vissa sympatier för den självkomplettering av den övre kammaren, som praktiseras i Danmark och Belgien och som i annan form upptagits i lord Bryce's förslag till reform av det engelska överhuset. En annan möjlighet till reform av vår första kammare antydes: en fortsatt utökning av valkretsarna vid förstakammarvalen, varigenom de lokala synpunkterna vid dessa val eventuellt skulle motverkas.

Den hos oss genomförda stora författningsrevisionen har helt naturligt medfört en ökad livlighet vid dryftandet av den moderna demokratiens problem. I tidskriften *Forum*, h. 1, märkes utom ovan nämnda artikel av Edén en uppsats om »*Samhällspolitik och klasspolitik*» av redaktör TORSTEN FOGELQVIST, i vars början citeras några ord av Karl Staaff efter storstrejken 1909, med vilket uttalande denne ville uttrycka den liberala uppfattningen av förhållandet mellan samhälle och klass samt uppdraga en gränslinje mellan liberalism och socialdemokrati. Det kan enligt artikelförfattaren starkt ifrågasättas, om ej själva liberalismen till sitt ursprung är en klassrörelse med rotfäste ursprungligen i ett visst stånd, det tredje ståndet, och en viss klass av köpmän och näringsidkare samt med dem allierade tänkare och nationalekonomer. Det allmänna välfärdskravet pekade emellertid ut över klassintresset och gav i vårt land åt det liberala partiet i senare tid uppgiften att verka som ett mellanparti i klassutjämnande riktning. »Det liberala partiet betecknar en politisk skiljedomarinstitution, vilket icke får fattas så, som skulle detta parti i självförhåvelse kunna göra monopolanspråk på att representera den från alla intressen befriade, upphöjda rättvisan eller samhället självt i dess rena form.» Liberalismen har samverkat med socialdemokratien för att förverkliga ett allmänt demokratiskt program, »för att bereda arbetarklassen, det femte ståndet, samma andel i kultur, medborgarrätt och samhällsansvar som övriga klasser och stånd». Gränsen för

samverkan, vare sig åt höger eller vänster, ligger klar, i den mån som på ena eller andra hållet klassynpunkterna taga överhand på samhällssolidaritetsens bekostnad; »generellt kan det liberala partiet lika litet gå in i en borgerlig samling mot socialismen som med arbetarklassen mot det övriga samhället». Den välskrivna artikeln slutar med en belysning av den kris, som det svenska liberala partiet f. n. genomgår och som hotar att kullkasta de principer, på vilka ett liberalt parti i detta ords egentliga mening bör bygga sin politik.

I septemberhäftet av Forum märkes en artikel av professor NILS STJERNBERG om *Hellas' samhällsproblem och vår tids*. Det erinras där om Wilamowitz-Moellendorffs maning till oss svenskar att särskilt ägna vårt intresse åt den fornhellenska kulturvärlden, vilken i sitt första framträdande har flera beröringspunkter med de nordgermanska stammarnas kynne och inrättningar än med något annat ariskt folks. »Problemet», säger Stjernberg, »är det samma som det, varpå vi alltjämt stava: Med vad rätt träder sed och lag i vägen för individernas begär efter rörelsefrihet?» Bland de grekiska samhällsfilosofer, som mot bakgrunden av den hellenska demokratiens urartningssymptom sökte finna de rätta vägarna till ett bättre sakernas tillstånd, nämnes särskilt Aristoteles, vars Politik varit av grundläggande betydelse för senare tiders samhällsforskning. Vid sidan av Aristoteles' svar på frågan om statsordningens berättigande, att den är till för de enskildas egen nytta, sättes den svenske sociologen Steffens svar på samma spörsmål: »Om än så tryckande för vissa samhällsklasser, är en rättsordning berättigad, då de fysiska och psykiska förhållandena inom befolkningen äro sådana, att de förtryckta eljest med nödvändighet skulle befinna sig i ett ännu sämre läge».

I den fornhellenska tankevärlden införas vi även av professor MALTE JACOBSSON i hans lilla bok *Platon som politiker*, ingående som nr 12 i skriftserien Natur och kultur. Denna studie var först avsedd som ett kapitel i ett arbete om begreppet statsmoral. Såsom inledningsvis säges, är Platons statsetik allt fortfarande en levande idé. De senaste forskningarna ha visat, att Platon var mera intresserad av praktisk politik, än man tidigare trott. Författaren låter på ett intressant sätt läsaren få en inblick i den miljö, som påverkat den store tänkaren.

För den utländska publiken har professor C. A. REUTERSKIÖLD i *Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart* 1922, sid. 304—312, behandlat »*Die staatsrechtliche Entwicklung Schwedens seit dem Jahre 1918*». — På lärobokslitteraturens område föreligger AUGUST GRÖNBERG, Medborgarkunskap, avsedd för folkskolan och dess överbyggnader samt för studiecirklar och andra folkbildningsorganisationer. Enligt förordet har manuskriptet genomsetts av en del namngivna personer, däribland några kända namn.

I Svensk Juristtidning, h. 5 och 6, möta vi tvenne intressanta artiklar av professor OTTO VARENIUS under rubriken: *Några randan-*

märkningar till 1809 års regeringsform med anledning av prof. R. Malmgrens grundlagsedition. Det redan i vida kretsar uppskattade arbete, som utgör utgångspunkten för framställningen, omtalas i berömande ordalag. Förf. behandlar i den första artikeln den i § 87 R. F. omnämnda tidsbegränsningen beträffande konungens rätt att giva eller vägra sanktion å vissa lagförslag. De där förekommande orden »före nästföljande riksdags öppnande» tolkas av både Malmgren och Varenius såsom liktydiga med »före nästa *lagtima* riksdag». I anslutning härtill belyser den senare utförligt frågan om dessa bestämmelser tillämplighet på kyrkolagstiftning enligt ovannämnda paragrafs mom. 2. Då ordinarie kyrkomöte hålles blott vart femte år, har, för att citera Varenius, »följden blivit den, att endast de riksdagar, som närmast föregå (eller efterfölja) ett sådant, kunna, reguljärt sett, komma i till legislativt resultat ledande utövning av sin kyrkolagstiftningsrätt. För de övrigas del gäller, att å dem väckta kyrkolagsförslag måste förfalla, därest icke konungen genom vidtagande av en så extraordinär åtgärd som inkallande av urtima kyrkomöte bereder sig möjlighet att inom grundlagsbestämd tid inhämta det kyrkomötets samtycke, som utgör en av förutsättningarna för utövningen av hans sanktionsrätt på området». Vid 1880 års riksdag föreslog en motionär, att sanktionstiden skulle utsträckas till början av den riksdag, som efter nästa ordinarie kyrkomöte närmast sammanträder. Frågan föll. Tre olika ståndpunkter kommo under riksdagsförhandlingarna till synes. Från ett håll hävdade man rentav, att kyrkomötet hade samma rätt till initiativ som riksdagen i förevarande fall. Annars ansåg man dess efterhandsställning vara självklar, men på ena hållet endast i förhållande till konungen, medan exempelvis konstitutionsutskottet ansåg denna efterhandsställning gälla i förhållande till både konung och riksdag. Enligt den sist anförda meningen komme riksdagens reala kyrkolagstiftningsrätt att bli begränsad allenast till den riksdag, som närmast föregår ordinarie kyrkomöte. Det synes Varenius, som om grundlagen själv gäve stöd åt denna uppfattning, även om praxis delvis gått en annan väg. — Förf. berör även frågan om formen för sanktionsrättens utövning vid lagstiftning, där konungs och riksdags gemensamma beslut erfordras, utan att därvid stadgats tillämpning av § 87 1:o R. F. — I den andra artikeln kommenteras §§ 91 och 92 R. F. med deras bestämmelser om huru förfaras skall, ifall konungen »efter företagen resa utöver tolv månader ur riket bliver» eller »en konungs sjuklighet fortfar av den beskaffenhet, att han längre tid än tolv månader med regeringsärendena sig icke befattat». I sin avhandling från år 1891 Om riksföreståndarskap enligt Sveriges och Norges grundlagar har Varenius tidigare varit inne på frågan och därvid liksom i föreliggande uppsats givit en mera restriktiv tolkning av nämnda paragrafer. Malmgren representerar härutinnan en motsatt uppfattning.

En institution, som utan att vara nämnd i grundlagen fått en central betydelse inom det svenska regeringsmaskineriet, är statsrådsberedningen. Dess framträdande roll belyses av signaturen JUNIUS

i h. 4 av Svensk Tidskrift. Artikeln har till rubrik »*Hur Sverige regeras*», och bakom signaturen synes dölja sig en i hithörande frågor väl initierad person. Enligt Junius utgöres kärnan i beredningen av de konsultativa statsråden, vilkas betydelse stiger i samma mån som en ministär är mera utpräglat politisk. »Konsulterna» representera nämligen par préférence författningskunskapen och kännedomen om formerna, och i de »politiska ministärerna äro statsministern och flertalet departementschefer som regel främmande för de juridiska förvaltningsformerna och mer eller mindre fullständigt i händerna på innehavarna av dessas hemligheter». Då regeringsärendena ofta de facto avgöras i statsrådsberedningen, där inga protokoll föras och även i övrigt en viss formlöshet råder, men avgörandet formellt ligger i konseljen, komma statsrådsprotokollen ibland att få en rent fiktiv karaktär. Formlösheten leder f. ö. till en viss planlöshet i beredningens arbete, vilken jämte en del andra brister något närmare belyses.

På grundvalen av egna erfarenheter som ämbetsman påtalar undervisningsrådet AUGUST JOHANSSON i samma tidskrifts h. 2 vissa brister i vår »*lagstiftningsteknik*», nämligen vad han kallar tendensen till uniformering, centralisering och detaljreglering. Efter att ha anfört exempel på hur förvaltningsarbetet härigenom på ett meningslöst sätt förryckes genom »skriveri för skriveriets egen skull», antyder han, hur rättelse bör ske: »lagen skall nöja sig med att ange de allmänna riktlinjerna; detaljutformningen skall den förtroende-fullt avstå åt tillämpningen».

I Nordisk administrativt Tidsskrift 1922, h. 1—2, har regeringsrådet G. THULIN lämnat en utförlig och intressant utredning om »*Statens civila befattningshavares ställning i disciplinärt ovsende i Sverige*», däri förf. redogör för olika slag av befattningshavare, deras tjänsteplikter och de judiciella och administrativa påföljderna av tjänstefel. H. 3—4 innehåller en utförlig redogörelse för Förhandlingar ved det Nordiske administrative forbunds andet almindelige medlemsmøde i Stockholm d. 28—30 aug. 1922. Bland svenska bidrag märkes ett av regeringsrådet THULIN om »*Svenska statstjänstemäns rättsliga ställning*. Det vore för Sverige önskligt, heter det, »om, i likhet med vad som skett i Danmark och Norge, de bestämmelser angående statens befattningshavares rättsliga ställning, som hava mera allmängiltig natur och ej upptagas i grundlagen; bleve sammanförda i en författning av lags natur, och att man sedan vid utfärdande i administrativ väg av kompletterande bestämmelser toge mera hänsyn, än vad i senare tid skett, till den skillnad, som förefinnes emellan olika klasser av statens befattningshavare, särskilt mellan befattningshavare vid de affärsdrivande verken och vid övriga verk, och att man sökte få mera klara och tydliga bestämmelser härutinnan, än vad nu är fallet». — Vidare märkes ett bidrag av f. d. statsrådet K. DAHLBERG: »*Förenklingar och besparingar inom statsförvaltningen*». Här beröras bl. a. departementalreformen, reformer beträffande de affärsdrivande verken, socialförsäkringen, tjänstemännens inamovibilitet, kvinnan såsom statstjänare, arbetsti-

dens längd, kommittéväsendet o. s. v. Kommittéväsendet i Sverige behandlades i ett särskilt föredrag av generaldirektör K. A. FRYXELL.

Resultatet av en pristävlan, anordnad av Skattebetalarnas förening, äro trenne skrifter, som tillsammans utgivits i bokform under rubriken »Aktuella frågor inom statsförvaltningen. Tre prisskrifter med förslag till besparingar inom förvaltningen». Två av författarna, däribland signaturen »Quosque tandem», uppgivas i förordet vara »ämbetsmän på högre förtroendeposter, vilka under sin karriär tjänstgjort i ett stort antal olika ämbetsverk», den tredje författaren är kapten K. A. Bratt.

»Dualismen inom vår centralförvaltning» är ämnet för en uppsats av fil d:r HJALMAR HARALDS i Skattebetalarnas förenings tidskrift *Sunt Förnuft*, okt.-häftet. Förf. åsyftar den egendomlighet i vårt förvaltningssystem, som låter exempelvis kommerskollegium med en generaldirektör i spetsen och handelsdepartementet i form av en expedition i Kungl. Maj:ts kansli och med ett statsråd som chef framstå sida vid sida, »således tvenne ministerier med var sin chef». I England däremot är handelsministern President of the Board of Trade och hans ämbetsverk Englands handelsministerium. Den för Sverige utmärkande dualismen möta vi även i socialdepartementet—socialstyrelsen, jordbruksdepartementet—lantbruksstyrelsen, ecklesiastikdepartementet—skolöverstyrelsen o. s. v. Endast utrikesdepartementet har intet centralt verk vid sin sida. Författaren kommer även med positiva förslag, åsyftande — med vissa undantag — sammanslagning av departement med centrala verk under departementschefens direktion. Inom kommunikationsdepartementet, som har icke ett utan flera centrala ämbetsverk, kunde reformen lämpligen experimenteras fram. »Kungl. Maj:t upprättar helt enkelt på administrativ väg en *samfärdselstyrelse* för ledningen av samfärdselväsendet med chefen för kommunikationsdepartementet som chef och de speciella kommunikationsverkens chefer jämte avdelningscheferna i kommunikationsdepartementets kansli som ledamöter, föredragande själva eller genom ställföreträdare var och en för sin detalj». Som en konsekvens av denna och liknande reformer på andra departements gebit framkastas tanken på en uppdelning av statsrådets ledamöter i två kategorier: »*ministrar* (statsministern däri inbegripen) och *statsråd*, de förra ansvariga både efter R. F. §§ 106 och 107, de senare med uteslutande det statsrättsliga ansvaret efter den förra av dessa paragrafer utan det politiska enligt § 107».

Ett värdefullt bidrag till den svenska regeringsbildningens historia under gällande författning lämnar LEIF KIHLEBERG i sin stora avhandling *Den svenska ministären under ständsriksdag och tvåkammarsystem intill 1905 års totala ministerskifte*, vilken erhåller en utförlig anmälan på annat ställe i detta häfte.

Bland Statens offentliga utredningar märkas *Betänkande och förslag rörande det akademiska befordringsväsendet* (n:r 17. Ecklesiastikdepartementet) samt *Utredning angående omorganisation av*

polisväsendet i riket, verkställd av regeringsrådet S. LINNÉR (n:r 49. Socialdepartementet).

Vidare föreligger en förberedande; av f. d. statsrådet TORSTEN NOTHIN på offentligt uppdrag verkställd undersökning om *Städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten*. Efter en inledande framställning om stadsväsendets uppkomst och utveckling behandlas ingående städernas nuvarande särställning, varefter till sist riktlinjer uppdragas för avvecklingen av städernas särskilda skyldigheter och rättigheter. I och med näringsmonopolets upphörande har egentligen hela grundvalen för städernas särställning fallit bort, säger förf. Emellertid har frågan om en avveckling av städernas och statens ömsesidiga rättigheter och skyldigheter blivit särskilt aktuell nu inför de väntade stora reformerna på domstols- och polisväsendets områden.

I serien »Aktstycken utgivna av Kungl. utrikesdepartementet» föreligger en redogörelse för *Nationernas förbunds tredje församling i Genève 4—30 september 1922*. I den utförliga inledningen anföres bl. a., att arbetets tyngdpunkt vid ifrågavarande möte väsentligen kom att förläggas till utskottsförhandlingarna, vilket i ganska hög grad också varit fallet under näst föregående möte, medan under det första mötet debatterna i plenarförsamlingen tilldrogo sig huvudintresset. Det anmärkes i detta sammanhang, att utskottens sammanträden så gott som undantagslöst äro offentliga och att samtliga stater äro representerade i varje utskott. Den 169 sidor starka volymen upptages till stor del av församlingens beslut och rekommendationer i jämlöpande franska, engelska och svenska texter.

FREDRIK JOHANNESSENS avhandling *Det panamerikanska problemet 1826—1920, en studie i modern politik* har behandlats i en utförlig anmälan i förra årgången av denna tidskrift (s. 443 ff.).

Ett verkligt behov fyller STEN DE GEERS lilla bok *Det nya Europa, statsgränser och statsområden efter världskriget*. Även utomeuropeiska förhållanden beröras något. Äldre historiska data anföras, i den mån de kunna bidra att kasta ljus över samtidens invecklade problem. Tabeller och kartor underlätta orienteringen.

J. E. Nilsson.

Den danska utrikesnämnden. Genom *Lov om Nedsættelse af et udenrigspolitisk Nævn*, utfärdad den 13 april innevarande år (n:r 137), har Danmark fått en motsvarighet till den svenska utrikesnämnden. Enligt nämnda lag skall i början av varje lagtima riksdag ur dennas mitt utses en nämnd med ovan angivet namn, varvid tillämpas de för val av statsrevisorer gällande reglerna. Nämnden väljer själv en ordförande bland sina egna medlemmar.

Nämnden har till uppgift att tillsammans med regeringen dryfta spörsmål, som äro av betydelse för landets utrikespolitik. Av regeringen mottager den upplysningar om utrikespolitiska förhållanden.

Frågor, som äga större betydelse och ej allaredan varit uppe i riksdagen, böra »så vidt muligt» föreläggas nämnden. När riksdagen är samlad, sammanträder nämnden på kallelse av regeringen eller ordföranden; den senare är pliktig utfärda kallelse, om minst 6 medlemmar så begära. När riksdag ej är samlad, sammankallar *regeringen* utrikesnämnden, när den anser skäl därtill föreligga eller minst 6 av nämndens medlemmar genom ordföranden därom göra framställning.

Tystnadsplikt åligger nämndens ledamöter i den omfattning, som av vederbörande minister eller ordföranden bestämmes. Om frågor av större vikt behandlats och ärendenas hemliga natur ej lägger hinder i vägen, skall redogörelse för verksamheten av nämnden inlämnas till riksdagens båda ting inom viss föreskriven tid. Redogörelse för ett ärende skall lämnas, ifall minst 6 av nämndens egna ledamöter så begära.

J. E. N.

Besparingsfondernas indragning och statsanslagens förändrade beteckning. De till statsutgifterna av riksdagen beviljade anslagen ha som bekant hittills varit av fyra olika slag: bestämda anslag, reservationsanslag, förslagsanslag och förslagsanslag högst. Man har skilt dem åt dels med hänsyn till befogenheten att överskrida dem, dels med hänsyn till rätten att använda uppkomna besparingar. Beteckningen förslagsanslag högst innebär, att K. M:t varken äger överskrida anslaget eller använda därå uppkomna besparingar. Förslagsanslagen få överskridas, men besparingarna få ej heller här disponeras. Reservationsanslagen få liksom förslagsanslag högst icke överskridas, men en viss rätt att använda besparingarna förefinnes: vad som icke åtgår skall reserveras till ett kommande år för att då användas till det ändamål, för vilket anslaget är givet. Beträffande slutligen de bestämda anslagen, så få dessa likaledes icke överskridas, och besparingarna få användas, men K. M:ts rätt är här betydligt vidsträcktare än med avseende på reservationsanslagen. Sedan lång tid tillbaka har riksdagen brukat i sammanhang med riksstatens överlämnande bemyndiga K. M:t att disponera dem i enlighet med de grunder, som angivas i en riksdagsskrivelse av den ¹²/₅ 1841. Enligt denna skulle K. M:t äga mellan riksdagarna använda besparingar å bestämda anslag till sådana tillfälliga och icke av riksdagen prövade utgifter, vilka kunde finnas av oundvikligt behov påkallade och fölle inom samma huvudtitel som det anslag, varå besparingen uppstått. Modifikationer i dessa bestämmelser ha gjorts dels från och med 1904 års riksdag i den riktningen, att behållning, som å anslag till nyinrättade tjänster kunde uppstå intill dess första gången tillsattes, icke skulle få på detta sätt användas, och dels från och med 1918 års riksdag så, att det åt K. M:t givna bemyndigandet utsträckts att gälla även under pågå-

ende riksdag. — Till följd av dessa föreskrifter ha besparingarna från samtliga bestämda anslag inom en och samma huvudtitel sammanförts till en gemensam fond, huvudtitelns »allmänna besparingsfond». Sitt huvudsakliga tillskott ha dessa fonder fått från anslagen till tjänstemannalöner. Emellertid ha vid de nyare löneredningarna dessa anslag givits karaktären av förslagsanslag, varav följden blivit, att därå uppkomna besparingar icke kommit huvudtitlarnas besparingsfonder till godo, utan tillförts statsverkets kassafond. Besparingsfonderna ha härigenom högst väsentligt nedgått. Under det de vid början av 1912 utgjorde tillsammans omkring 13 mill., belöpte de sig vid 1921 års slut till endast omkring 2 mill. Under påpekande härav framhöll riksräkenskapsverket i sin revisionsberättelse för sistnämnda år, att tiden vore inne att låta dessa fonder helt försvinna och tillföra statsverkets kassafond också besparingarna på de bestämda anslagen. I stället kunde till bestridande av de utgifter, för vilka besparingsfonderna anlåtats, det under varje huvudtitel förekommande anslaget till extra utgifter i behövlig mån ökas. Finansministern anslöt sig till samma uppfattning, och i den till 1923 års riksdag avlåtna statsverkspropositionen föreslogs, att förändringen skulle genomföras i samband med budgetårets omläggning eller den 1 juli 1923. Genom avskaffandet av besparingsfonderna skulle, framhöll finansministern vidare, skillnaden mellan bestämda anslag och förslagsanslag högst bortfalla, då denna skillnad ju bestått i rätten att använda besparingar. Man skulle därför kunna förenkla anslagsbeteckningen, så att icke mer än tre arter av anslag skulle behövas: förslagsanslag, reservationsanslag och anslag utan beteckning. Statsutskottet tillstyrkte vad finansministern föreslagit, och detta vann även riksdagens bifall, i Andra kammaren utan både diskussion och votering, i Första kammaren efter en längre debatt och med 69 röster mot 28. Från och med nästa 1 juli ha vi sålunda icke längre några huvudtitlarnas allmänna besparingsfonder, och av statsanslag ha vi från och med den vid årets riksdag uppgjorda budgeten endast tre slags anslag: förslagsanslag, reservationsanslag och obetecknade anslag.

R. M.

Norska Nobelinstitutets internationella prisuppgift. Norska Nobelinstitutets internationella prisuppgift, »en framställning av frihandelsrörelsens historia i 19:de århundradet och dess betydelse för fredsrörelsen», behandlades av nio författare, som inlämnade sina arbeten före den 1 augusti 1922. Intet av dessa har befunnits förtjänt av priset, men prisnämnden förordar till införande i institutets publikationer ett engelskt svar på 216 sidor. En tryckt redogörelse för de inlämnade arbetenas bedömande m. m. har tillställts även Statsvet. Tidskr.

II. Statistik och ekonomi.

Ekonomisk översikt svenska konjunkturindex.

I föregående nummer av denna tidskrift (sid. 66—71) har mitt av Kommerskollegium utgivna förslag till en svensk konjunkturindex upptagits till behandling av docenten S. D. Wicksell. Genom redaktionens tillmötesgående skall här några data fogas till dessa kommentarer, samtidigt som den använda metodens riktlinjer närmare skola belysas med ett exempel.

I fråga om den huvudsakliga anmärkningen, rörande den period, som använts vid medeltalets och dispersionens beräkning, måste det givetvis om möjligt vara samma originalsiffror, som ligga till grund för båda beräkningarna, för att standarddeviationens formel skall kunna komma till användning. I själva verket har så också varit fallet för *samtliga* behandlade serier med undantag av den för arbetslöshetsprocenten inom fackföreningarna. Perioden har för olika serier, beroende på det statistiska materialets omfång, omfattat åren 1913—1921 eller 1914—1921. För konjunkturindexen i Ekonomisk översikt ha alla serier senare omarbetats till »efterkrigsbas», då i samtliga fall — ehuru fortfarande med undantag av arbetslöshetsprocenten — medeltal och dispersion beräknats på grundval av data för tiden juli 1919—juni 1922. Säsongsindices ha däremot givetvis bibehållits såsom de erhållits med ledning av utvecklingen under tiden sedan 1913 (jfr »En svensk konjunkturindex», Sammanfattning mom. 4 sid. 17).

Det kan sålunda med fog sägas att bearbetningen av serien över arbetslöshetsprocenten icke var idealisk som typ för den använda statistiska metoden. Orsaken till att ej någon annan serie valdes, exempelvis tackjärnsproduktionen, var dels att den icke korrigerade serien över arbetslösheten är så utomordentligt missvisande på grund av säsongvariationernas storlek, dels denna företeelses allmänna intresse.

Det är nu att märka, att arbetslöshetsserien är den enda av de behandlade, som icke utgöres av absoluta kvantitetstal utan av procenttal i förhållande till en viss varierande storhet (antalet fackföreningsmedlemmar), men intar den även en särställning beroende på att en del icke rent ekonomiska faktorer påverka dess förlopp. I motsats till samtliga andra av konjunktören beroende företeelser, vilka då de korrigeras för säsongvariationer erhålla ett vågliknande utseende (sinuskurvan) — se exempelvis diagrammet rörande likviditeten sid. 12 — företer arbetslösheten en utveckling som under hela den stigande konjunktören närmar sig stabiliseringen, under depressionen avbruten av en plötslig och utomordentligt kraftig nedgång. Vill man nu icke för konsekvensens skull i detta fall använda den föreslagna metoden att utgå från originaltalens logaritmer, kan man

icke fasthålla vid samma period för medeltalets och dispersionens beräkning. Medeltalet måste tydligen ansluta sig till de »normala tiderna», ty medtages depressionsåret 1921 i beräkningen, erhålles en kurva med en inverterad säsongvariation, vilken varken svarar mot den faktiska utvecklingen eller mot konjunkturläget. Otvivelaktigt vore det sålunda riktigast att i detta särskilda fall använda en speciell metod för att korrigera serien, då såväl säsong- som de tillfälliga variationerna växa proportionellt med originaltalens nivå. Resultatet av en dylik beräkning skall inom kort framläggas.

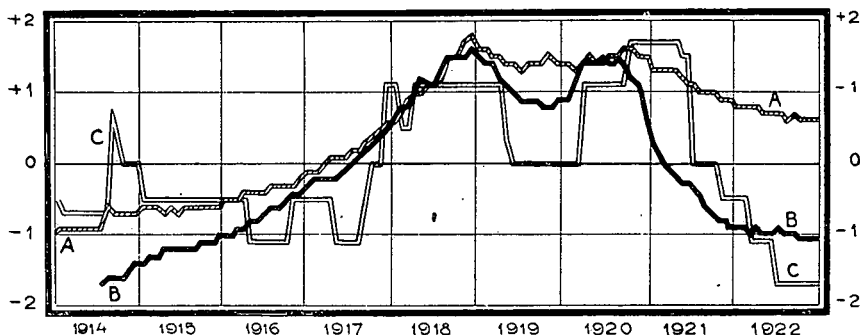
Det synes emellertid vara befogat att visa metodens riktlinjer även medelst ett annat exempel och här här valts sedelcirkulationens förändringar. Diskussionen om förhållandet mellan sedelstockens storlek, prisnivån och diskontot med avseende på konjunkturutvecklingen har varit aktuell ända sedan krigsårens inflation. Den på sid. 66 meddelade tablån kan tjäna som ett lämpligare underlag för en sådan prövning än originalsiffrorna, ty de olika seriernas rörelser kunna här direkt jämföras med varandra på grund av att de uttryckts i enheter av resp. seriers dispersion.

Vid beräkning av såväl medeltal (409,5 mill.) som dispersion (0,51) för sedelcirkulationen har använts data för 153 månader, räknat från januari 1910. I enlighet med formeln i »En svensk konjunkturindex» erhålles sålunda indexsiffran för januari 1910 — då säsongindexet för januari enligt fig. 2—3 är 96% och medelcirkulationen för nämnda månad 170,3 mill. — enligt följande:

$$\frac{\frac{170,3}{409,5} - 0,96}{0,51} = - 1,1$$

Vi skola här endast med några rader beröra sedelcirkulationens olika läge i förhållande till partiprisnivån vid krigsutbrottet och vid utgången av 1922, varvid det må förutskickas, att enahanda slutsatser erhållas, om man i stället för partiprisindex använder levnads-kostnadsindex eller ett medeltal av dessa båda såsom mått på prisläget. Vid försöken att förklara sedelcirkulationens dröjande tillbakagång i jämförelse med det snabba priset har ett flertal orsaker blivit framförda. Det har sålunda påståtts att sparmedlen hos enskilda genom sedeltesaurering skulle ökas under depressionen, men i ett land med ett så utvecklat creditsystem som Sverige bör väl detta skäl kunna frånkännas större betydelse. Vidare har det framhållits att kassahållningen hos affärsföretagen till följd av kreditrisken skulle ökas under nedgående konjunkturer. Detta är säkerligen en faktor av vikt men gäller i första hand krisperioden och kan utläsas på vårt diagram i sedelcirkulationens ökning under hösten 1920. Slutligen har prof. Cassel gjort gällande att en restriktiv kreditpolitik har så stark psykologisk effekt, att priset inträffar mycket snabbare än sedelstockens motsvarande minskning.

Fig. 1. Sedelcirkulation, prisnivå och diskonto i enheter av resp. series dispersion

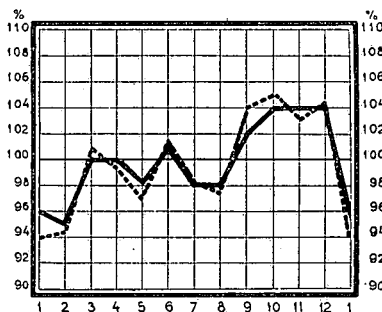

A. Sedelcirkulation, medeltal per månad, korrigerad för säsongvariationer enligt nedanstående. — B. Partiprisindex enl. Sv. Finanstidning. — C. Diskonto.

Fig. 2. Sedelcirkulation: frekvenstabell

	JAN	FEB	MAR	APR	MAY	JUN	JUL	AUG	SEPT	OCT	NOV	DEC
110												
109												
108												
107												
106												
105												
104												
103												
102												
101												
100												
99												
98												
97												
96												
95												
94												
93												
92												
91												
90												
PERMA	93	100	106	100	90	104	98	101	105	102	99	103
JANU	100	100	106	106	105	109	107	106	113	116	119	116
FEB	100	99	104	104	102	105	102	106	106	106	106	100
DECE	96	95	100	100	98	101	96	96	102	104	104	104

Fig. 3. Sedelcirkulation: säsongindex

Säsongindex för sedelcirkulationen, erhållen ur frekvenstabellen fig. 2. (—) samt sedelcirkulationens normalvariation enligt Professor Cassel: »Penningväsendet efter 1914», sid. 43. (---)

Tablån fig. 2 visar förhållandet mellan sedelcirkulationen under viss månad och under närmast föregående månad. De vita ringarna beteckna månader, som falla inom perioden jan. 1910—juli 1914, och de svarta, månader inom perioden augusti 1914—september 1922. Medianen (mitteltalet) uttages bland samtliga ringar och tjänar som utgångspunkt för beräkningen av säsongvariationerna. För att erhålla månadernas storleksordning betecknas januari med 100 och multiplieras medierna i serie. Den sista termen blir då ej 100 utan 109,7, beroende på en sekulär stegring som gör sig gällande under hela den undersökta perioden. Den så uppkomna skillnaden måste fördelas på de olika månaderna, varefter de båda januarisiffrorna, i början och i slutet av serien, bliva 100. Slutligen divideras den så erhållna serien med sitt medeltal, varigenom den slutliga seriens medeltal blir 100. Vi ha nu kommit fram till sedelcirkulationens säsongindex, som grafiskt återgives på fig. 3. Resultatet blir i det närmaste oförändrat, om man utgår från medianer tagna under perioden före kriget eller under krigsperioden.

Emellertid har såväl priser som sedelcirkulation stabiliserats på depressionens bottenpunkt, under de sista månaderna av 1922, och den retarderade tillbakagången för sedelcirkulationen är tillsynes jämnt fördelad på perioden 1921—22.

Därmed ha vi kommit fram till den viktigaste slutsats som kan dragas ur vår sammanställning (Fig. 1). Vid en jämförelse mellan kurvorna över sedelcirkulationen och prisnivån framgår det, att man för sedelstocken kan tala om en sekulär stegring under hela perioden 1914—1922. För priserna har man däremot anledning förmoda att den sekulära stegring som begynte 1896 bröts med år 1920 och efterträts av en motsvarande sjunkande medellinje. Vad är då orsaken till den sekulära stegringen för sedelcirkulationen? Den viktigaste orsaken ligger otvivelaktigt, såsom prof. Wicksell påpekat, i penninghushållningens ständiga framsteg på bekostnad av naturhushållningen samt, ehuru i mindre grad, på den normala befolkningsökningen. Till den sistnämnda faktorn sluter sig från krigsutbrottet en extra befolkningsökning till följd av en inskränkning av emigrationen. Men man måste även räkna med en mindre jämn ökning, som gjort sig gällande under hela den ifrågavarande perioden ehuru med mycket varierande styrka, beroende på tesaurering och cirkulation av svenska sedlar i valutasvaga länder.

Ett av de viktigaste resultat, som kunna vinnas med en statistisk-ekonomisk analys med tillhjälp av ovan behandlade metod är möjligheten att bestämma olika seriers samtidighet och inbördes ordning i konjunkturcykeln. Därigenom att man kan studera serier över aktiekurser, priser, produktionens storlek och penningräntan uttryckta i samma mått tränger man förloppet under en sjunkande eller stigande konjunktur mycket närmare in på livet. De undersökningar som hittills utförts enligt dessa riktlinjer ha kraftigt understrukt de olika företeelsernas inbördes beroende, liksom det meningslösa i att utvälja en av dessa till »primus motor». Förklaringen till det ekonomiska livets rytmik och tämligen regelbundna periodicitet måste ytterst sökas inom naturvetenskapens område, men vägen till en exakt kunskap om konjunkturväxlingarnas förlopp går genom en systematisk analys, som medger direkta jämförelser mellan alla ekonomiska data, oberoende av måttets natur, samt mellan utvecklingen inom olika industriländer.

Johan Åkerman.

Den officiella statistiken I anslutning till de korta redogörelser som efter världskriget lämnades i dessa Översikter i sista häftet av föregående årgång, angående den officiella statistiken i diverse länder, må några uppgifter här lämnas om statistiken i Polen och i För-
enta staterna. I dessa länder har nämligen på sista tiden ett högst

betydelsefullt statistiskt organisationsarbete utförts eller är under utförande.

Polen. Liksom i de två andra stora, genom Versaillesfreden skapade, nya republikerna Österrike och Tjeckoslovakien har man också i Polen med målmedvetenhet tagit i tu med organiserandet av den officiella statistiken. Redan 1918 inrättades den nuvarande statistiska centralbyrån. Den 21 oktober 1919 utfärdades en lag angående den officiella statistikens organisation, vilken lag stadgar, förutom att centralbyrån skall vara det centrala organet för den administrativa statistiken, att ministerrådet äger att utfärda nödiga bestämmelser om folkräkningens utförande liksom också för övriga statistiska undersökningar, att samtliga administrativa organ ävensom kommunerna äro skyldiga att medverka vid de i enlighet härmed igångsatta statistiska arbetena, varvid ministerrådet äger tillhålla dem att till statistiska centralbyråns förfogande ställa de akter och handlingar, som äro behövliga, att viss straffpåföljd skall ådömas dem, som söka undandraga sig de skyldigheter, som för statistiskt ändamål blivit dem av behörig myndighet pålagda samt att folkräkningar skola äga rum år 1920 och år 1930 samt sedermera vart tionde år. Dessutom innehåller lagen ifråga bestämmelser till säkrande av de statistiska uppgifternas konfidentiella natur m. m. samt stadgas, att ministerrådet äger att till bestridande av kostnaderna för statistiken över utrikeshandeln pålägga samtliga varor, som passera genom tullen en speciell statistisk skatt.

I ett särskilt reglemente för statistiska centralbyrån stadgas bl. a. vidare att direktören för centralbyrån har rätt deltaga i ministerrådets överläggningar rörande programmet för byråns arbeten eller budget samt i allmänhet rörande statistiska frågor, att centralbyrån har till uppgift att utföra statistiska undersökningar enligt av ministerrådet fastställd plan, att vaka över enhetligheten hos av andra myndigheter utförda statistiska undersökningar, utom när dessa ålagts dem genom särskilda lagbestämmelser, samt att publicera såväl sina egna undersökningar som även de av andra ämbetsmyndigheter utförda, att ministerierna och andra statens ämbetsverk endast i samförstånd med och efter godkännande av centralbyrån äga rätt på eget initiativ och genom egna organ utföra statistiska undersökningar inom deras eget område, att, om ett ämbetsverk för sin förvaltning är i behov av statistiska utredningar, vilka icke förutsetts i gällande plan för centralbyråns arbeten, eller om en dylik utredning icke kan bli färdig utan för långt dröjsmål, chefen för ämbetsverket äger rätt att hos centralbyrån adjungera en tjänsteman och ett tillräckligt antal biträden för arbetets utförande eller påskynande, att resultaten av övriga ämbetsverks statistiska arbeten skola intagas i centralbyråns officiella publikationsserier, eller, efter överenskommelse med centralbyrån, i resp. myndighets egna publikationer, varvid dock ett sammandrag skall införas i republikens statistiska årsbok, att centralbyrån med ministerrådets bemyndigande äger att för insamlande av statistiska data begagna sig av övriga

ämbetsverks organ m. m. Vidare innehåller reglementet bestämmelser om byråns organisation samt rörande sammansättningen av ett vid centralbyråns sida ställt *statistiskt råd*, för vilket dock även särskild instruktion utfärdats.

F. n. utgöres centralbyråns personal av 19 ordinarie, akademiskt bildade tjänstemän, 206 ordinarie lägre tjänstemän och biträden samt omkring ett 40-tal tillfälligt anställda tjänstemän och biträden. Dessutom äro för folkräkningsarbetet f. n. anställda 16 akademiskt bildade personer och 566 andra personer. Centralbyrån uppdelas på 9 ävdelningar, nämligen presidialavdelningen, avdelningen för publicering och vetenskapliga hjälpmedel, avdelningen för folkräkningen, avdelningen för befolkningsrörelsen, avdelningen för undervisningsstatistik, avdelningen för jordbruksstatistik, avdelningen för arbetsstatistik samt pris- och produktionsstatistik, avdelningen för handelsstatistik och avdelningen för finans-, kredit- och egen förvaltningsstatistik. Centralbyrån har också en riklig och fullt modern maskinell utrustning med räknemaskiner av olika slag ävensom elektriska sorteringsmaskiner och tabulatorer. Publiceringen sker i ett flertal serier, varav bl. a. en allmän serie, en årsbok och en månatlig tidskrift samt månatliga rapporter rörande utrikeshandeln och arbetsstatistiken.

Det statistiska rådet, i vilket direktören för centralbyrån är ordförande, sammanträder minst en gång om året men har för övrigt ett par permanent arbetande utskott. Rådet består av representanter för samtliga ministerier, representanter för de kommunala statistiska byråerna (i Warschau, Krakau, Lemberg, Posen, Wilna och Lodz), representanter för viktigare vetenskapliga, sociala och ekonomiska föreningar samt av ministerpresidenten utsedda högskoleprofessorer i statistik och i nationalekonomi (f. n. 9 stycken). Dessutom deltaga avdelningscheferna i centralbyrån i överläggningarna, men ej i besluten. Rådet har till uppgift att vara ett konsultativt organ rörande alla statistiska undersökningars planläggande o. d., varvid särskilt stadgats skyldighet för centralbyrån att inhämta rådets mening, i vissa fall. För övrigt avger rådet yttrande på anmodan av chefen för centralbyrån eller på begäran av ministerierna, men kunna även medlemmarna av rådet taga initiativ till utredningar eller uttalanden. Rådets medlemmar erhålla inga arvoden, men utanför huvudstaden bosatta medlemmar äga rätt att uppbära rese- och traktamentsersättning.

Förutom statistiska centralbyrån samt kommunala statistiska byråer i flera städer, finnas statistiska avdelningar i flera ministerier. Sundhetsministeriet utger en särskild bulletin över smittosamma sjukdomar och ministeriet för industri och handel utger en tidskrift över industri och handel. Eljest publiceras ministeriernas statistik i den polska statstidningen (*Monitor Polski*) eller, som förut nämnts, i centralbyråns publikationsserier.

Såsom synes är den nya organisationen av den officiella statistiken i Polen i hög grad centraliserad. Det statistiska rådet har vis-

serligen endast konsultativ befogenhet, men statistiska centralbyrån har beklänts med viss beslutande myndighet även beträffande övriga ämbetsverks statistik, varigenom statistiska centralbyrån torde kunna bliva ett centralverk i egentlig mening och icke såsom i flera andra länder — däribland också i vårt land — är fallet, ett centralverk endast till namnet.

Förenta Staterna. Det största statistiska ämbetsverket i Förenta staterna är som bekant den år 1902 inrättade Bureau of Census, f. n. förlagd under Departement of Commerce. Bureau of Census har till huvuduppgift att utföra och utarbета en vart tionde år återkommande allmän census omfattande befolkningen (allmän folkräkning), jordbruket, industrien, skogsvård och skogsprodukter samt bergshanteringen. Industriräkningen har dessutom även utförts för året mitt emellan censusåren och i framtiden kommer detta att bliva fallet även med jordbruksräkningen. Likaså skall från och med år 1922 vart annat år utföras en produktionsstatistisk undersökning för industrien. Slutligen utarbetar byrån, utom en del annan intermitterent statistik, bl. a. årlig fortlöpande statistik över födelser och dödsfall samt över städernas och förbundsstaternas finanser, ävensom månatliga rapporter över bomullsproduktionen m. m. samt veckorapporter över dödsfallen i 50 större städer. Trots dessa omfattande och rätt allmänna uppgifter utarbetas den amerikanska statistiska årsboken (Statistical abstract of the United states) icke av Bureau of Census utan av Division of Research i Bureau of Foreign and Domestic Commerce, vilken byrå dessutom tillsammans med Bureau of Customs Statistics, utarbetar och sedermera utger hela handelsstatistiken.

Den amerikanska arbets- och socialstatistiken, vilken omfattar arbetslöner och arbetstid, grosshandels- och detaljpriser, levnads-kostnader, olycksfall i industriellt arbete, arbetstvister, arbetslöshet m. m., m. m., utarbetats inom Departement of Labor av Bureau of Labor Statistics. Denna byrå utger liksom vår socialstyrelse dels statistiska årsberättelser och specialundersökningar, dels månatliga sociala meddelanden (The monthly Labor Review).

Alla övriga viktigare grenar av statistiken, såsom bl. a. skördestatistik och allmän jordbruksstatistik, sjöfartsstatistik, medicinal- och sanitetsstatistik, domstols- och kriminalstatistik, utarbetas av andra ämbetsverk. I allt är det icke mindre än närmare ett 50-tal administrativa enheter som självständigt utarbета statistik, och då är ändå den egentliga förvaltningsstatistiken icke medräknad.

Av ovanstående framgår, att den amerikanska officiella statistiken är i särdeles hög grad decentraliserad till sin organisation. The Census Bureau är visserligen det största statistiska ämbetsverket i Förenta staterna, kanske även, såsom ifrågasättes i det betänkande som närmare omnämnes här nedan, det största statistiska ämbetsverk i världen, och tillika ett ämbetsverk, som har statistiskt arbete till enda uppgift, men den har ingen som helst central myndighet över de övriga verkens statistik och icke heller finnes någon statistisk cen-

tralkommission med uppgift att åstadkomma koordination mellan de olika ämbetsverkens statistik. Och dock vore en sådan övermyndighet utan tvivel i Förenta staterna ännu mera än annorstädes av behovet påkallad. Decentralisationen sträcker sig nämligen i Förenta staterna icke, såsom t. ex. i vårt land, endast till att olika ämbetsverk handhava de olika huvudgrenarna av den officiella statistiken, utan den innebär även, att flera olika ämbetsverk, oberoende av varandra, deltaga i utarbetandet av en och samma gren, d. v. s. att flera ämbetsverk bearbeta samma ämnesområde, från olika synpunkter visserligen, men ofta med begagnande av samma material eller informationskällor. Sålunda deltaga i utarbetandet av befolkningsstatistiken icke mindre än sex ämbetsverk, nämligen Bureau of Census, Childrens Bureau, Reclamation Service, Office of Indian Affairs, Bureau of Immigration och Public Health Service. Jordbruksstatistiken är fördelad på ungefär lika många olika ämbetsverk, av vilka Bureau of Census och Bureau of Markets and Crop Estimates äro de viktigaste; industristatistiken och sjöfartsstatistiken äro splittrade på sju å åtta ämbetsverk och ett sådant ämnesområde som yrkesförhållanden (arbetslön och arbetstid) bearbetas av ej mindre än elva ämbetsverk, olycksfallsstatistiken av tolv ämbetsverk o. s. v.

På senaste tid har emellertid den officiella statistikens organisation i Förenta staterna varit föremåt för en ingående utredning, verkställd av *Bureau of Efficiency*. I en kongressakt den 1 mars 1919, avseende statens förvaltningsexpenser, uppdrogs åt nämnda byrå, att företaga en undersökning rörande dubbleringen av det statistiska arbetet hos de olika ämbetsverken och i en annan akt, den 4 november 1919, ålades byrån att undersöka ändamålet och arten av den officiella statistiken, ävensom metoderna för insamlandet, bearbetandet och utgivandet av densamma samt att inför kongressen framlägga resultaten av denna undersökning med sådana förslag, som byrån ansåge lämpliga. Till följd härav har byrån den 7 september 1922 avgivit ett betänkande omfattande över 400 trycksidor. Huvudparten av detta betänkande utgöres av en för första gången utarbetad, detaljerad beskrivning av Förenta staternas hela officiella statistiska produktion samt huvuddragen av det statistiska arbetets organisation. De förslag, vartill utredningen givit anledning, sammanfattas särskilt i 33 motiverade punkter. På grund av sakens stora intresse må ett referat av dessa förslag här meddelas.

De framlagda förslagen gå i sin helhet ut på följande: omorganisation av Bureau of Census till ett statistiskt centralverk, dit större delen av den nu av andra ämbetsverk utarbetade officiella statistiken, utom ren förvaltningsstatistik, skulle överföras; omläggning av distributionen av de statistiska publikationerna samt upptagandet av viss ny statistik ävensom upphörandet av viss förhandenvarande statistik.

Den omorganiserade Bureau of Census skulle erhålla namnet *Federal Bureau of Statistics*. I denna skulle uppgå bl. a. The Divi-

sion of statistics i The Bureau of Foreign and Domestic Commerce och The Bureau of Customs statistics, personalen för utarbetandet av den statistiska årsboken i The Division of Research inom The Bureau of Foreign and Domestic Commerce, all personal sysselsatt med prisstatistiken, statistiken över arbetslöner och arbetstid ävensom över olycksfall i arbete i The Bureau of Labor statistics, vilken byrå därefter skulle få namnet Bureau of Labor Economics, och vidare större delen av de avdelningar och den personal, som i övriga ämbetsverk sysselsättas med sådan statistik, som faller inom centralverkets arbetsområde. Däremot föreslås att The Division of Vital Statistics inom nuvarande Bureau of Census skulle överflyttas till The Public Health Service.

The Bureau of Federal statistics skulle härefter få följande organisation: Byrån skulle uppdelas på tre »offices» och elva »divisions» nämligen: Office of the Director, Office of the Assistant Director, Office of the Chief Clerk, Division of Analysis and Research, Division of Population statistics, Division of Farm statistics, Division of Factory statistics, Division of Occupation statistics, Division of Foreign Trade statistics, Division of Internal Commerce statistics, Division of Mineral Production statistics, Division of statistics of Cities, Divisions of Printing samt Geographers Division.

Då det skulle föra för långt att här uppräknas alla de arbeten som byrån skulle få sig anförtrodda och deras fördelning på de olika divisions, må endast nämnas, att The Division of Analysis and Research skulle få till uppgift arbetet beträffande analyseringen, standardiseringen och förbättringen av byråns olika statistiska arbeten. Vidare skulle i denna division anställas experter, vilka skulle utföra utredningar av tekniska frågor samt tillhandagå byråns administrativa ämbetsmän och även övriga ämbetsverk med råd i dylika frågor. Denna division föreslås även skola handhåva utarbetandet av den statistiska årsboken. The Division of Population skulle få till uppgift att utföra folkräkningarna med allt vad därtill hörer samt giftermåls- och skilsmässostatistiken ävensom statistiken rörande religiösa organisationer. Det märkliga är härvid, att, såsom redan framgår av vad ovan nämnts, den fortlöpande befolkningsstatistiken, d. v. s. statistiken över födelser och dödsfall (vital statistics) föreslås att helt och hållet avskiljas från den övriga befolkningsstatistiken för att överföras till the Public Health Service. Denna, efter vårt sätt att upfatta befolkningsstatistiken såsom ett oupplösligt helt, ja som den fasta kärnan i den officiella statistiken, något främmande tanke sammanhänger utan tvivel med den speciella och utvecklade karaktär, som den fortlöpande befolkningsstatistiken (statistiken över befolkningsrörelsen) har i Förenta staterna samt den speciella utveckling av nativitets- och mortalitetsforskningen till en företrädesvis medicinskt-demografisk disciplin, som är egendomlig för de anglosachsiska länderna. En säregenhet är sålunda bl. a. att en för statistiken användbar registrering av födelser och dödsfall icke förefinnes inom Förenta staterna i deras helhet, utan endast inom

en s. k. *registration area*, vilken omfattar, beträffande födelserna c:a 50% och beträffande dödsfallen c:a 80% av rikets befolkning. Rörande giftermålen åter förekommer icke alls någon fortlöpande statistik, utan har här endast utförts specialundersökningar (den senaste för år 1916) och immigrationsstatistiken synes vara så nära förbunden med det administrativa arbetet inom Bureau of Immigration (som har att övervaka immigrationslagarnas efterlevnad) att något förslag om dess överflyttande till det statistiska centralverket icke framkommit. Eftersom alltså befolkningsstatistiken i Förenta staterna ändå måste förbli splittrad, och då möjligheterna att utvidga och förbättra registreringen av födelser och dödsfall i stor utsträckning är beroende av hälsovårdsmyndigheterna och deras lokala avdelningar i de olika staterna, har man ansett lämpligast anförtro hela det statistiska arbetet på detta område till The Public Health Service, som redan satt i verket en utförlig plan för inhämtande av en tidsenlig morbiditets- och mortalitetsstatistik, och som har en stab av agenter placerade hos de olika staternas hälsovårdsmyndigheter.

Kontentan av de förslag, som framlagts av Bureau of Efficiency är således att den officiella statistiken i Förenta staterna avsevärt centraliseras. Till centralverket förlägges bl. a. så gott som hela närings- och åtminstone det viktigaste av socialstatistiken: Huruvida den föreslagna Bureau of Labor Economics härefter skulle få att utarbeta vissa delar av socialstatistiken eller icke framgår ej tydligt av förslaget. Icke heller är det fullt tydligt angivet, huruvida centralverket skulle erhålla någon övermyndighet eller övervakande funktion beträffande annan officiell statistik än den, som är förlagd till densamma. En viss allmänt rådgivande funktion synes i varje fall vara ämnad att utövas av centralverkets Division of Analysis and Research.

Göteborgs I och med inrättandet av ett särskilt statistiskt kontor i statistik.

Göteborg har stadens statistik betydligt utvecklats. Närmast kommer detta till uttryck i den statistiska årsboken, som med sin 21:sta årgång (utg. 1922 och avseende huvudsakligen förhållandena intill den 31 dec. 1920) väsentligen omlagts och därigenom vunnit såväl till innehåll som överskådlighet. Årsboken framträder i sin nya form även som en mera rent statistisk årsbok, i det en del textredogörelser uteslutits.

Den försening i utgivandet av den 21:sta årgången, som var en följd av omläggningen och en del andra svårigheter, har kontoret med berömvärd raskhet sedan bortarbetat. Årgången 22 (avseende huvudsakligen förhållandena intill utgången av år 1921) utkom på nyåret i år, och den 23:dje årgången torde av allt att döma utkomma i god tid till hösten. I själva verket har det väsentliga innehållet i denna årgång redan publicerats i form av en i april utgiven »jubileumsupplaga» av årsboken.

S. D. W.

LITTERATURGRANSKNINGAR.

LEIF KIHLEBERG: *Den svenska ministären under ständsriksdag och tvåkammerssystem intill 1905 års totala ministerskifte*. Ak. avh., Upsala 1922.

Sveriges yngsta historia har ännu inte i större utsträckning förmått locka den historiska forskningen. Kanhända inrymmer den alltför litet av spänning, av betydelsefulla avgöranden och av betydande personligheter, för att forskaren skulle kunna vilja brottas med de svåra uppgifter, som denna tid ställer, svåra framför allt genom källmaterialets stora omfattning och fragmentariska karaktär, mindre genom problemens egen natur. I denna historia ha ministerkriserna ofta utgjort, inte de mest betydelsefulla men de mest uppmärksammade och de ytligt sett mest dramatiska inslagen. Vi ha även i vårt land inte sällan mött något av den uppfattning, som den engelske historikern Seeley dräpande karaktäriserar i satsen: »The final loss of America is considered very important because it brings down the North Cabinet»¹. Så har den geijerska satsen om det personliga som det högsta i historien i en lika lättfattlig som vulgär mening blivit den politiska allmänbildningens lättvunna commune bonum i vårt land. Det behöver knappast tilläggas, att modern svensk *vetenskap* icke offrat åt ett dylikt betraktelsesätt.

Det svenska regeringsproblemets säregna svårigheter, dess allt vanligare aktualisering i de täta ministerkriserna och dess principiella betoning under striden om »parlamentarismen» ha ytterligare varit ägnade att stimulera intresset för den svenska regeringsbildningens problem. Det är då knappast en tillfällighet, att verk sådana som Fredrik Lagerroth: *Frihetstidens författning* (1915), Ivar Andersson: »*Oppositionen*» och *ministeransvarigheten* (1917) och Leif Kihlberg: *Den svenska ministären* (1922) sett dagen under dessa sista år. Över dem alla kastar den parlamentariska regeringsbildningens problem sitt ljus och sin skugga, liksom redan förut i det uppslagsrika arbetet av Fahlbeck om Sveriges författning och den moderna parlamentarismen (1904), som utgör det första mera

¹ J. R. SEELEY: *The Expansion of England*, 1914, s. 170.

betydande bidraget i den nya diskussion kring »parlamentarismen», som bröt in under detta århundrades tidigare år.

Den begränsning, som Leif Kihlberg valt för sitt ämne, torde mycket väl kunna försvaras. Att tiden omkring 1860 är en vändpunkt i det svenska statsrådets politiska historia torde vara uppenbart; redan samtidens uppmärksamma iakttagare kunde konstatera det. Så skriver t. ex. W. F. Dalman i aug. 1860 till Henning Hamilton, att han själv liksom »hela landet» kommit till den övertygelsen »att det är från Herr Grefvens inträde i ministären, som vi räkna epoken af den första konstitutionella styrelse, landet egt sedan vårt nya statsskick»¹. Vissa betänkligheter kunna visserligen anföras mot att låta 1905 års totala ministerskifte (Ramstedt-Lundeborg) få en epokbildande betydelse, då de konstitutionella reformerna 1909 och 1918 säkerligen medfört allvarigare konsekvenser för det svenska statsrådets historia än unionens bristning och konungamaktens tillfälliga sammanbrott 1905. Men även om krisen 1905 i detta sammanhang endast skulle äga sekundär betydelse, så torde förf. ändå mycket väl kunna försvara, att han avslutar sin framställning med ministären Ramstedt. Det var inte bara en för situationens allvar sälsynt illa rustad ministär, som föll; det var inte heller bara en ur allmänt politiska synpunkter enhetlig epok, som gick till ända med unionen; nya krafter började nu att på allvar mobiliseras i Sveriges politiska liv. Man får väl hoppas, att förf. senare skall giva oss en framställning av dessa krafters betydelsefulla spel och motspel, innanför och utanför ministärernas murar, efter 1905.

Denna enhetlighet i det svenska statsrådets politiska karaktär under nu nämnda epok söker förf. begreppsmässigt fixera i sitt *ministär*begrepp. Man kan knappast säga, att förf. fullt lyckats med denna uppgift. I själva verket presenteras inte mindre än tre olika begrepp, med ett allt mera förtunnat innehåll. Minimikravet får till sist följande formulering: »Så länge samhörigheten bevarat en sådan bärighet, att konseljen i stort sett i avgörande spörsmål faktiskt verkar såsom en moralisk enhet med förmåga att hävda sin politiska ansvarighet för regeringens görande, är grundtendensen ådagalagd». Begreppets ursprungliga essentialia, med dess sex relativt distinkta egenskaper (kollektivt ansvar, samstämmig politisk åskådning, enhetligt praktisk-politiskt program, ett ledande premierministerskap, emancipation från en personligt färgad konungamakt med samtidig starkare betonad anknytning till riksdagen) är här förflyktigt nästan till ogripbarhet. Innan förf:s begreppsbyggnad genom tvenne transformationer nått denna oklara och urblekta form är det kanhända alltför innehållsbestämt och alltför skarpkantigt för att kunna begagnas på mer än ett fåtal av epokens ministärer. Man står här tydligen inför samma svårighet, som nästan alltid

¹ Ur Henning Hamiltons Brefsamling, Ett urval utg. af G. Carlquist, I, 1914, s. 208.

yppar sig, när man vill söka gripa växlande *historiska* individualiteter i ett sammanfattande begrepp. Begreppen bli antingen så obestämda eller oklara, att de ej äga något egentligt vetenskapligt värde, eller också bli de så skarpkantiga, att de historiska företeelser, som man vill gripa med begreppen, ej passa innanför den alltid mer eller mindre konstruktiva ramen. Kanhända hade det därför varit bäst, om förf. nöjt sig med att konstatera epokens inre enhetlighet ur vissa bestämda synpunkter och avstått från uppgiften att söka fixera denna enhetlighet i en samlad, begreppsmässig form¹.

Sedan förf. sålunda sökt fixera ett ministärbegrepp, hade man kunnat vänta sig, att förf. också skulle behandla frågan, i vad detta begrepp låter förena sig med vår författnings bestämmelser om statsrådet. Faller detta begrepp, som skall vara det samlande uttrycket för epokens tendenser på regeringsbildningens område, intra, extra eller contra constitutionem? — är den fråga, som gärna inställer sig... Problemet har från likartade utgångspunkter förut blivit diskuterat, framför allt i H. L. Rydins märkliga studie i Svensk Tidskrift 1876. »Om det parlamentariska styrelsesättet och dess förhållighet med svenskt statskick». I stort sett går förf. emellertid förbi detta juridiska spörsmål, för att i stället diskutera det historiskt-poli-

¹ Förf:s begreppsbildning och hans användning av begreppet förtjänar kanhända att belysas på en punkt. Det förefaller nästan, som om förf. i den politiska solidariteten ser det grundväsentliga momentet i sitt ministärbegrepp. I sin första begreppsbestämning fördrar förf. sålunda »överensstämmelse om aktuella praktiska mål»; det erkännes, visserligen senare att denna solidaritet kan vara »i avsevärd grad begränsad», men ännu i minimikravet fordras, »att konseljen i stort sett i avgörande spörsmål faktiskt verkar såsom en moralisk enhet». Begreppets förtunning är i själva verket mindre på denna punkt än på någon annan. Det kan då vara av intresse att konfrontera detta krav med ledande svenska politikens åsikter och praxis. De Geer framhöll under krisen 1880 för sina kolleger i statsrådet (enligt sina ägna Minnen, II, s. 231), att en av de fördelar han påräknat av statsministerinstitutionen var, »att ombytena för politiska frågor skull i allmänhet skulle kunna inskränkas till statsministern och vederbörande departementschef». Några större konsekvenser än dessa innebar ej de Geers krav på sammanhållning inför det slutliga avgörandet av en så viktig fråga som den, som föranledde hans egen avgång nämnda är. Att sammanhållningen in praxi lämnade åtskilligt övrigt att önska, särskilt under senare delen av de Geers första ministär, framhålles också av förf. (ss. 144 n. 1, 150, 156, 165 f.). — Ännu starkare var emellertid sönderingen under »ministräerna» Adlercreutz och Carleson (se förf. ss. 200, 202 f., 209, 215 f., 219). Från ett par av de mest framskjutna medlemmarna i dessa »ministrar» ha vi också principuttalanden, som direkt avvisa alla strängare krav på solidaritet eller försvara avsteg ifrån dessa krav i form av reservationer till statsrådets protokoll (Adlercreutz i FK. 1871, III, s. 107 samt uttalanden av Bergström och Wennerberg, anförda av förf. s. 216 n. 1). Det är icke att förvånas över att förf. sätter ifråga om hans ministärbegrepp är tillämpligt på de byråkratiska regeringar, som betecknas med namnen Adlercreutz och Carleson. Förf. synes närmast benägen att besvara frågan jakande, men med mycken tvekan och då främst under hänvisning till att emancipationen från konungamakten »icke blivit tillfullo upphävd» (s. 221). Här måste förf. alltså finna indiciet i en egenskap, som icke är essentiell för förf:s minimibegrepp. I detta fall erkänner förf. emellertid också, att »de förmella terminologiska distinktionerna kunna lämnas åsido» (s. 223). — I ej ringa grad betecknande för ministräernas politiska solidaritet under epoken är det ju, att intet enda totalt ministerskifte förekommer under densamma.

tiska problemet om i vad mån författningsverket 1809 och dess ombildning 1840 har motverkat eller medverkat till den utveckling, vars resultat förf. velat karakterisera med sitt ministärbegrepp. Av särskilt intresse är här förf:s belysning av statsrådets reorganisation 1840 (s. 22 ff.), som enligt förf. skall ha förbättrat »de författningsrättsliga villkoren för en statsrådets inre konsolideringsprocess» och därigenom förberett statsrådets utveckling till ministär. Förf. anser alltså att »de förhoppningar bekräftats, som på många håll voro drivande krafter vid reformens tillkomst. Det skulle kanske annars också låta säga sig — och har även blivit sagt, — att de fastare och bredare förbindelser, som 1840 etablerades mellan statsrådet och förvaltningen, i och för sig voro ägnade att byråkratisera statsrådet i stället för att förbereda dess politisering och parlamentarisering. Rent organisatoriskt sett kunde ju även det konsultativa elementets reducering tänkas verka i denna riktning. Den allmänna politisering, som utmärkte 1800-talets två senare mansåldrar, träffade i själva verket mera departementscheferna än konsulterna. En av dessa senare var visserligen såsom regel statsminister (efter 1876) och såsom sådan politisk personlighet; de två övriga voro emellertid mycket ofta »författningslexika», väl hemmastadda i förvaltningsrätt och förvaltningsrutin men utan starkare politisk betoning. Det var inte bara regeringsformens byråkratiska kompetenskrav (föregående förvaltning av »civil beställning») utan också statsrådets egna uppgifter, som gjorde denna praxis naturlig, framför allt före regeringsrättens och lagrådets upprättande. Det svenska statsrådet hade före 1840 genom sitt större inslag av rent konsultativa poster onekligen större möjligheter att i sin sammansättning tillgodose den rena politikens krav vid sidan om förvaltningssynpunkterna än vad statsrådet efter 1840 hade. Ur denna synpunkt måste man nog därför hysa vissa tvivel gentemot Kihlbergs allmänna värdesättning av 1840 års reform. Visserligen gav departementsreformen av nämnda år vårt statsråd en starkare ställning inom *administrationen*, än det förut hade, men därmed följde också lätt en byråkratisering av dess personuppsättning. Förf. har själv haft blicken öppen för möjligheterna i denna riktning, ehuru han i sitt ovan citerade slutomdöme icke synes ha tillmätt dem den betydelse, som de helt visst förtjäna¹. Men om man sålunda icke utan vidare kan ansluta sig till förf:s uppfattning av den politiska innebörden och betydelsen av 1840 års departementalreform, så gör man detta så mycket hellre ifråga om förf:s förtjänstfulla analys och värdesättning av den

¹ Jfr. Ola Anderssons mot. A. K. 1884 nr. 84 och A. K:s Tillf. U. 1884 utl. nr. 20; se härom f. ö. AXEL SCHÖTTE: Den svenska statsförvaltningens omorganisation i Det nya Sverige, 1907, s. 158 f., och Departementalkommitterades Betänkande I, Allmän del, 1913, s. 137 ff. samt HJ. HAMMARSKJÖLD: Om inrättande af en administrativ högsta domstol eller regeringsrätt, 1907, s. 42 f., 114 f. — Redan vid riksdagen 1853/4 framkastades också tanken om ökning av antalet konsulter, för att sedan återkomma 1857 (kungl. prop.) och 1872 (mot. A. K. nr. 195).

de Geerska representationsreformens och statsministerreformens betydelse för det svenska regeringsproblemet.

Överhuvudtaget är den *politiska* analysen och den *politiska* värdesättningen förf:s allra starkaste sida. Gång på gång har man, framför allt i avhandlingens rent historiska partier, anledning att beundra den säkerhet, varmed förf. bedömer de växlande situationernas politiska karaktär och avväger de olika synpunkternas relativa betydelse. Förf:s språkstil är med sin stora ordrikedom och sin smidiga böjlighet ett förträffligt redskap för en starkt nyanserad, politisk analys. Stilens svagheter komma till synes vid behandlingen av mera exklusivt logiskt betonade problem; ordrikedomen urartar då lätt till mångordighet med ty åtföljande oklarhet. Även den, som ej är benägen att offra åt puristiska principer, måste nog också en och annan gång finna, att förf. går bra långt i sin internationalisering av svenskan (se t. ex. meningen s. 12 f.).

Ett särskilt beröm förtjänar förf. för den fullständighet, som utmärker hans förteckning över tillgängliga svenska källor och bearbetningar. Det torde vara ytterligt svårt att finna någon mera väsentlig lucka i denna förteckning. Däremot skulle nog vissa anmärkningar kunna göras mot den i förevarande fall i och för sig mindre väsentliga redogörelsen för utländsk litteratur, som kan belysa regeringsproblemets karaktär och utveckling i andra länder¹. Det hade dessutom varit synnerligen önskvärt, om förf. i större utsträckning än som skett lyckats framdraga nytt material, framför allt till belysning av de många betydelsefulla punkter, som ännu måste vara synnerligen oklara på grund av att de tillgängliga källorna icke ha några fullt autentiska och tillräckligt fylliga uppgifter. Till och med ministären Posse har man ju tillgång till mera personliga dokument, som kunna giva någon uppfattning av ministärernas inre historia. För den följande tiden är man ju däremot i alltför stor utsträckning uteslutande hänvisad till riksdagstryckets och pressens uppgifter, om man ej gör sig mödan, att från privata samlingar eller genom personliga hänvändelser skaffa sig sådana upplysningar, som kunna erhållas. Det historiska perspektivet kan lätt nog förryckas genom denna källornas olika karaktär för olika tider. Man blir alltför lätt benägen att se de avgörande händelserna på förbindelselinjerna med riksdagen, när relationerna till konungens person och mellan ministärernas medlemmar inbördes helt ligga i mörkret. Materialet tvingar genom sin ensidiga karaktär och sin ensidiga belysning till en överbetoning av de parlamentariska perspektiven och de parlamentariska motiven, som ligga mera lättillgängliga för forskningen.

Förf. visar en ovanlig behärskning av det oerhört stora material, varpå hans undersökning måste vila. Endast mera sällan är man i tillfälle att konstatera, att en källa ej utnyttjats eller att

¹ Så saknas t. ex. några av de mest väsentliga bidragen till belysning av det engelska kabinettets uppkomst och utveckling.

bättre och tillförlitligare vittnesbörd kunnat anföras. Naturligtvis skulle man på en och annan punkt gärna sett en utförligare behandling, kanhända understundom beroende därpå att man är benägen tillmäta vissa händelser och förhållanden större vikt än förf. gör. Så hade man t. ex. väntat sig en utförligare redogörelse av diskussionen kring regeringsproblemet i samband med debatterna om representationsproblemet. Man hade vidare kanske kunnat vänta sig en utförligare redogörelse för den svenska statsrådsberedningens utveckling och betydelse; förf. ger på denna punkt endast strödda och ytterst knapphändiga notiser. Det hade nog också varit lämpligt, att förf. ägnat mera uppmärksamhet och större utrymme åt de olika konstitutionella strävanden, som närmast äro förknippade med S. A. Hedins och O. Alins namn, strävanden som icke saknade gehör bland den praktiska politikens män och som på centrala punkter beröra regeringsproblemet. Man har så mycket större anledning att förvånas över knapphändigheten på dessa punkter, som förf. ägnar H. L. Rydins åsikter en synnerligen stor uppmärksamhet, ja, understundom gör åtskilligt nummer av anonyma tidningsartiklar. Medan Alin som bekant hävdar konungamaktens styrka och effektivitet, är Hedin en lika trogen kämpe för riksdagen¹. Att Hedin i sin kamp för riksdagskompetensens expansion går fram på andra linjer än dem, som i England lett till utbildning av dess kabinettparlamentarism, hade kanske förtjänat framhållas; det torde även på denna punkt gälla om Hedin, att han mera gått i fransk än i engelsk skola. Överhuvudtaget gäller det om den behandlade epokens svenska vänster, att den mindre strävar efter att få en ministärpersonal efter sitt sinne — den följer ju endast till konseljörren — än att riksdagens makt ökas². När den svenska vänstern sedan, under nya signaler, denna gång givna av Karl Staaff, gick att övertaga exekutivmakten, då var det en icke minst genom tidigare vänstersträvanden försvagad regeringsmakt, som övertogs.

Inga väsentliga anmärkningar kunna alltså riktas mot omfattningen av förf:s källmaterial liksom inte heller mot fullständigheten i förf:s utnyttjande därav. Däremot nödgas man beklaga, att förf. understundom i sina citat alltför mycket avlägsnat sig från originalkällans ordalag och i sina referat ej alltid lyckats bevara källans mening.

¹ Observera Alins betecknande citerande av följande ord om den svenska riksdagen »Faran är icke den, att vi äro för svaga; faran är den, att vi äro för starka» (F. K. 1889, 38: 19; 8 maj). — Jfr härmed Hedins formulering av sitt konstitutionella ideal: »la monarchie, c'est une affaire de la liste civile» (Tal och skrifter, I, s. 57).

² Motsatsen mellan denna väg och Englands väg till parlamentarismen kan klart belysas av följande ord: »The leaders of the English people in their contests with royal power never attempted, except in periods of revolutionary violence, to destroy or dissipate the authority of the Crown as head of the state. Their policy, continued through centuries, was to leave the power of the King untouched, but to bind down the action of the Crown to recognised modes of procedure which, if observed, would secure first the supremacy of the law, and ultimately the sovereignty of the nation (A. V. DICEY: The Law of the Constitution, 1885, s. 396 n. 2).

Till belysning av förf:s stundom vårdslösa metod skola några exempel anföras. I bihangsnoten till s. 291 säger sig förf. citera Emil Key; det är emellertid Ellen Key som citeras; citatet anges gälla Emil Key men gäller i själva verket Arvid Posse. Några andra exempel på missvisande referat, mindre drastiska men mera betydelsefulla, torde förtjäna påpekas. Så är t. ex. förf:s redogörelse för förhandlingarna kring representationsreformen i ridderskapet och adeln de märkliga decemberdagarna 1865 (s. 74) ej fullt tillfredsställande. Felaktig blir också förf:s redogörelse för och uppfattning av ministerkrisen 1880 och dess förhistoria (ss. 267 ff.), då förf. ej med tillräcklig noggrannhet följt den säkraste källans framställning på denna punkt: de Geers »Minnen». Genom ett missvisande referat av en av förf. mycket uppmärksammas artikel i Nya Dagligt Allehanda för den 6. 2. 1888 (s. 372), som i själva verket icke ger några faktiska upplysningar av värde ang. praxis och ej heller några mera pregnanta formuleringar av inom konservativa kretsar tämligen allmänt hävdade konstitutionella grundsatser, ger förf. nämnda artikel ett sken av att vara informerad från högst ort, som knappast bekräftas vid en läsning av artikelns egna ord. Genom detta felreferat får den av förf. i olika, delvis motsägande uttryck vindicerade tesen om artikelns officiella ursprung (se ss. 372 ff., 458, 635) ett falskt stöd. Även på en del andra punkter skulle man nog kunna göra anmärkningar mot förf:s referat- och citatmetod; i stort sett skulle dessa anmärkningar icke betyda några väsentliga avdrag i den sakliga korrekthet, som utmärker förf:s framställning¹.

Avhandlingens komposition har tydligen icke berett några större svårigheter; frånsett det långa avslutningskapitlet är den helt och hållet kronologiskt bestämd. De olika huvudkapitlens komposition har emellertid tillåtits — stundom kanske direkt inbjudit — förf. att gång på gång komma fram till samma historiska data och samma synpunkter, vilket i och för sig knappast är tillfredsställande och dessutom medfört vissa olägenheter. Dels har avhandlingen blivit oproportionerligt stor, inte minst till följd av det långa slutkapitlet (ss. 491—670), som ger en utförlig resumé över de föregående analysernas resultat, dels har förf. icke alldeles undgått att i de olika redogörelserna för samma förlopp lägga nyanserna något olika.

De anmärkningar och önskemål, som i det föregående framställts, kunna ej väsentligt avtrubba det varma erkännande man är skyldig förf. för hans på fakta och synpunkter så utomordentligt rika avhandling. Avhandlingens resultat ha icke på väsentliga punkter medfört en revision av den bild, som man förut gjort sig av den svenska ministärens utveckling under den behandlade epoken; avhandlingen bjuder m. a. o. ej så mycket av överraskande upptäckter, av originella perspektiv och omvärderingar. För första

¹ Det bör kanske dock särskilt anmärkas, att förf:s statistiska uppgifter ang. statsrådsanförandenans olika frekvens i de båda kamrarna (s. 599 n. 2) och ang. statsministeranförandenans antal under olika riksdagar (s. 604 n. 1) ej äro tillförlitliga, stundom mycket missvisande.

gången har emellertid genom Kihlbergs arbete en mera inträngande analys givits av det svenska regeringsproblemet, och förf. har gjort svensk statsvetenskap en stor och säkerligen bestående tjänst genom sitt omfattande forskningsarbete, genom sitt inlevande i de skildrade situationerna och genom sin säkra politiska analys.

G. Andrén.

BIRGER WEDBERG: *Konungens Högsta Domstol 1789—1809*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1922, XIV + 499 s.

Den berömde finske rättsläraren Mathias Calonius, som var ledamot av Högsta domstolen 1793—1800, klagade på sin tid över att hans göromål där voro »utöver all beskrivning trägnä» och kunde »sysslosätta även den arbetsammaste, snart sagt utöver all förmåga». Det bör icke antagas, att förhållandena i den delen senare undergått någon förändring till domstolsledamöternas förmån. I varje fall torde man tryggt kunna påstå, att den arbetsbörda, som i våra dagar påvilar justitieråden, — och det icke blott dem, som i likhet med Calonius sitta »ytterst i rätten» och därför få votera först — är mycket betydande. Justitierådet Wedberg är också förtjänt av en särskild éloge för det han trots krävande ämbetsgöromål kunnat samla sig omkring en så betydande uppgift som denna Brett anlagda skildring av Högsta domstolens gustavianska skede.

Boken bör kunna påräkna ett vidsträckt intresse och ur olika synpunkter. Den bereder icke blott juristen, statsvetenskapsmannen och politikern tillfälle att inhämta vetande och lärdomar. Genom de upprärande personerna och de refererade, ofta genom avtryckande av domstolsprotokoll och vota belysta händelserna ger den ett högst intressant stycke svensk kulturhistoria. Och den som endast begär en roande förströelseläsning känner sig tacksam för att författaren motstått frestelsen att till minskande av bokens omfång beskära det biografiska materialet och låtit läsaren få del av det nöje, som protokollen i varjehandas kuriösa och pikanta mål tydligen berett honom själv.

Efter en kort redogörelse för det tidigare utövandet av konungens domsrätt samt för de dramatiska händelser, som föregingo, och de icke alldeles sympatiska motiv, som efter förf:s mening förestavade inrättandet av Högsta domstolen, lämnar förf. en kronologisk framställning av domstolens sammansättning och verksamhet under den 20-årsperiod (1789—1809), som skildringen omfattar. Domstolens ledamöter tillsattes under denna tid endast genom kortare förordnanden — under förmyndarestyrelsen ett år, eljest vanligen tre. Förf. lämnar åtskilliga exempel på personalförändringar, som ägde rum av politiska motiv, liksom ock på försök från regeringens sida att direkt inverka på domarena. Om det å ena sidan är med en verklig skamkänsla man än en gång läser om manipulationerna under

Armfeltska högmålsprocessen, är det å andra sidan upplyftande att erinras om den rakryggade, värdiga och för den svenska domarekåren hedrande hållning, som t. ex. E. F. Taube därvid intog. När justitiekanslern, som märkte, i vilken riktning T:s votum skulle gå, tillviskade denne det vänliga rådet att tänka på sin förestående befordran, svarade T: »Herr Justitiekansler! Jag vore ovärdig det förtroende konungen visat mig, då han kallat mig hit, om jag någonsin på detta ställe skulle ihågkomma annat än Sveriges lag, mitt samvete och min övertygelse». Man förstår, vilka erfarenheter som lekt 1809 års grundlagsskrivande KU i hågen, då det i memorialet till RF förklarade sig hä funnit, att konungens högsta domstol borde bestå av ledamöter, vilka »skulle bliva ständige ämbetsmän och, för att vara självständiga, icke kunna av konungen avsättas».

I redogörelsen för domstolens verksamhet lägger man märke till dels vissa mera allmänt bekanta och uppseendeväckande mål (konungamordet, Armfeltska högmålet, Ruuthska redovisningsmålet), dels varjehanda »tidstypiska» mål: de synnerligen talrikt förekommande majestätsbrotten, rörande vilka man osökt gör den reflektionen, att vederbörande hade långt kvar till det suveräna överseende med varjehanda obetänksam lösmynthet, som vår tid kan berömma sig av; mål angående överträdelse av förbudet mot användande av kaffe, kulörta kläder och annan yppighet; upplopp till följd av dyrheten på livsmedel och brännvin m. m. Av den redogörelse förf. på annat ställe lämnar för de mål, som företrädesvis sysselsatte Högsta domstolen, finner man, att de grövre brotten intogo en framträdande plats i dess arbete. Att detta icke utgör någon anledning för oss, sena tiders barn, att brösta oss över en högre moralisk utvecklingsståndpunkt, utan endast ger tillfälle att anställa en jämförelse mellan olika tiders lagstiftares och domares sätt att bedöma mänskliga handlingar, är ju utan vidare klart. Ett på en gång belysande och roande exempel erbjuder rättegången mot teaterdirektören Björn, anklagad för delaktighet i det upplopp, som i januari 1800 anställdes mot bryggarna i Linköping, vilka ansågos ha tagit för mycket betalt för sitt brännvin. Björn, som inkommit på en källare i staden och där utan att opponera sig av de församlade hälsats som deras Buonaparte samt därefter fraterniserat med mängden och av dem fått i uppdrag att till stadens äldste framföra klagomål, ansågs för sin underlåtenhet att begagna sitt inflytande till upploppets avvärijande, förtjänt av en varning »att icke blanda sig i sådant som honom ej tillhör, utan i stillhet sköta sin näring». En av ledamöterna i Högsta domstolen ville dock stadfästa hovrättens helt frikännande utslag, detta med den dråpliga motiveringen, att »ehuru det vid Bj:s inkomst på källaren skedde utrop 'se här kommer vår Buonaparte' icke synes hava särdeles sårat Bj:s blygsamhet, vilken igenom vanan att på skådeplatsen föreställa hjältar och store män torde blivit mindre ömtålig, så kunde man likväl, att sluta av egen känsla, icke annat förmoda än att en dylik sammanliknelse hos de

församlade snarast bort väcka en stark benägenhet till löje än till raseri och upplopp».

Efter den kronologiska redogörelsen för Högsta domstolens verksamhet följer ett kapitel om domstolens kompetens, sådan denna blivit bestämd genom den av K. M:t fastställda instruktionen. Av intresse för denna tidskrifts läsare torde särskilt vara framställningen av nådemåls och lagstiftningsfrågors behandling. Rörande de förra meddelar förf. bl. a., att icke blott pardonsplakat (den tidens amnestidekret), utan även individuell nåd — och detta vare sig *ansökan* därom förelåg eller icke — beviljades utan domstolens hörande, ehuru nådemåls behandling enligt instruktionen föll under domstolens kompetens. På den tiden fanns emellertid ej som nu en uttrycklig föreskrift om skyldighet för konungen att inhämta domstolens yttrande i benådningsfrågor. — Medverkan vid lagstiftning ingick, bortsett från lagförklaring, icke uttryckligen i högsta domstolens befogenhet. Man finner dock, att sådan förekommit på flera sätt: genom initiativ, oftast i samband med något mål, där lagen befunnits otydlig, samt genom utarbetande eller granskning av lagförslag, varjämte de med anledning av förfrågningar från domstolarna avgivna lagförklaringarna stundom togo formen av allmänna kunngörelser.

När Gustav II Adolf ville till den för ändamålet skapade Svea hovrätt överlåta sin domsrätt, så strandade som bekant detta försök på folkets gamla vana att vänta sig den högsta rättvisan från konungen personligen. Även sedan Högsta domstolen inrättats, får detta gamla föreställningssätt sitt uttryck i de många mål, som överlämnades »i K. M:ts egna händer» (under 20-årsperioden ej mindre än 2,410) med eller utan begäran att konungen ville deltaga i omröstningen inom domstolen, något som för övrigt ytterst sällan förekom. Högsta domstolen sökte emellertid tydligen efter bästa förmåga fylla anspråken på landsfaderlig omtanke. Förf. ägnar ett särskilt kapitel åt »patriarkaliteten» inom domstolen. Det vore orätt att beskylla denna för byråkratisk begränsning och formalism. Förf. belyser med flerfaldiga exempel den inom domstolen framträdande, från riksens råd nedärvda patriarkaliska andan, »än hälsosamt sträng och tuktande, än vänligt förtänksam». Domstolen övade uppsikt och utdelade eller anbefalldes skrapor, där sådana ansågos påkallade, och det icke blott beträffande domare, utan också mot andra ämbetsmän, varvid domstolen särskilt visade sig mån om att prästämbetets värdighet icke skulle förspillas genom prästers otillbörliga förhållande. Men även med enskilda personers rättegångsmissbruk, envisa supplikanter och oskickliga sakkörare höll domstolen räfst. Gentemot de processande sökte den ofta att hjälpa och ställa till rätta samt förmå parterna till vänlig uppgörelse. Särskilt gavs det tillfälle härtill i de många äktenskapsskillnadsmålen, om vilka förf. anmärker, att domstolens redliga vilja att styra allt till det bästa knappast någonsin framstod i vackrare dager än beträffande dessa mål.

Även domstolens inre organisation och verksamhetsformer få en ingående skildring. Nedre justitierevisionen och föredragningen få sitt särskilda kapitel; likaså omröstningen till dom samt protokoll och expediering. Icke ens domstolens sessionsrum och bibliotek, ledamöternas placering samt vaktmästareförhållandena ha blivit glömda. Framställningen av arbetets första huvudavdelning avslutas med ett kapitel om domstolens anseende och ledamöternas sociala ställning, däri förf. konstaterar, att domstolen under Gustav III och förmyndarestyrelsen saknade den oomstridda auktoritet, som borde tillkomma densamma, något som förklaras av flera samverkande orsaker: omständigheterna vid dess tillkomst, ledamöternas tillsättande medelst korta förordnanden, saknaden av ämbets titel, otillräcklig avlöning m. m.

Arbetets andra huvudavdelning utgöres av en serie biografier över Högsta domstolens samtliga ledamöter under den skildrade perioden. Det är övervägande angenäma, icke sällan imponerande bekantskaper man här förvärvar eller förnyar. Denna biografiska avdelning erbjuder för övrigt icke blott i och för sig en underhållande läsning, utan kompletterar genom sina mer eller mindre fylliga porträttmålningar på ett värdefullt sätt den föregående avdelningens kulturskildring.

Av författarens företal finner man, att hans ursprungliga avsikt varit att lämna en skildring av Högsta domstolens historia ända fram till 1909. Ehuru den period, till vilken det nu utgivna arbetet måst begränsas, särdeles väl lämpar sig för separatbehandling, kan man dock ej undertrycka en önskan om att förf. må få tillfälle att i en eller annan form fullfölja sin ursprungliga tanke. Med den erfarenhet man under läsningen av det här anmälda arbetet förvärvat angående justitierådet Wedbergs allmänt kulturella intressen, hans under en lång domareverksamhet skolade kritiska omdöme och hans varma kärlek till den för hela vårt rättsliv så betydelsefulla institution han själv tillhör känner man sig förvissad om att uppgiften icke kan läggas i bättre händer.

R. M.

Rättelse.

Å sid. 117 skall rad 11 uppifrån utgå.

SAKKUNNIGUTLÅTANDEN

AVGIVNA I OCH FÖR SKYTTEANSKA PROFESSURENS
ÅTERBESÄTTANDE ÅR 1923.

I. Professor Otto Varenius' utlåtande.

Till Skytteanska stiftelsens patronus.

Till fullgörande av det uppdrag Uppsala universitets humanistiska sektion genom beslut av den 27 januari 1923 lämnat mig att avgiva yttrande angående sökanden till den ledigförklarade Skytteanska professuren i värtalighet och statskunskap kompetens till det av dem sökta ämbetet får jag härmed vördsamt anföra följande.

Av de sökande är docenten AXEL BRÜSEWITZ den både till levnads- och tjänsteålder äldste. Det är även han som har att uppvisa den mångsidigaste och mest omfattande produktionen. Åtskilligt därav kan visserligen anses falla utanför den sökta professurens ämnesområde eller åtminstone vara i hög grad periferiskt i förhållande därtill, såsom uppsatserna om Napoleonslitteraturen och om de kommunala statsarkiven, bygdeundersökningarna och de på uppdrag av kronolägenhetskommissionen företagna utredningarna, men genom det vittnesbörd de avlägga om författarens skolning på olika arbetsfält stödja de dock hans speciminerings inom det, på vilket hans egentliga vetenskapliga verksamhet varit inriktad. Denna har koncentrerats kring två huvuduppgifter, 1809 års författningskris och folkomröstningsinstitutet, den ena förlagd till den svenska, den andra till den allmänna statskunska-rens gebit. Inom det förstnämnda forskningsområdet äro »representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag» och »studier över 1809 års författningskris» de båda huvudarbetena, till vilka en rad mindre uppsatser och publikationer (bil. 4—9, 11—13, 15) sluta sig som förberedande eller supplerande. Av denna på så sätt grupperade produktion ådraga sig studierna över 1809 års författningskris det största intresset. Allt det övriga utgör på visst sätt underlag för och förberedelse till detta arbete, som således skulle kunna anses draga ut det författningshistoriska facit ur de föregående undersökningarna. De resultat, till vilka förf. här kommer, äro både intresseväckande och betydelsefulla, även om hans framställ-

ning icke i allo verkar övertygande. Arbetet synes även ha tillkommit i en viss hast, något som medfört en del stilistiska ojämnheter och luckor i den vetenskapliga apparaten. Från denna synpunkt eger gradualavhandlingen om »representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag» ett bestämt företräde som ett fullnoget alster av en konsekvent genomförd vetenskaplig metod.

Enahanda goda vitsord kan enligt min mening tilldelas Brusewitz' vid ansökningstidens utgång i korrektur men nu i tryck och i fullt avslutat skick föreliggande huvudarbete på den allmänna statskunskapens område, »folkomröstningsinstitutet i den schweiziska demokratin». Det uppbäres av en omfattande vetenskaplig apparat, till väsentlig del grundad på forskningar, som förf. genom understöd av statsmedel satts i tillfälle att företaga å ort och ställe, det lämnar en synnerligen klar och överskådlig utredning av ifrågasvarande institut, och själva framställningssättet präglas av en objektivitet och en frihet från förutfattade meningar, som förtjänar sitt särskilda erkännande. I nära samband med detta arbete står en på föranstaltande av folkomröstningskommittén företagen komparativ undersökning om det konsultativa referendum.

Medan Brusewitz sålunda numera är ganska väl företrädd på den allmänna statskunskapens fält, skulle mot hans hittills berörda speciminering inom den rent svenska statskunskapen kunna anmärkas, att den bär en övervägande författningshistorisk prägel. Den nu gällande svenska statsrättens område är ock det, inom vilket Brusewitz har jämförelsevis minst ett uppvisa av presterat vetenskapligt arbete. Frånser man en del populärvetenskapliga och politiska uppsatser i tidskrifter och tidningar, skulle hit närmast vara att räkna hans uppsats i statsvetenskaplig tidskrift om »de tillfälliga utskottens ställning i det svenska utskottsväsendet» och hans i manuskript bifogade icke fullt avslutade »studier över riksdagens ställning till utrikespolitiken». Dessa senare torde stå i ett visst inre sammanhang med Brusewitz' verksamhet som sekreterare i den kommitté, som år 1919 avgav det förslag till grundlagsändringar, åsyftande ett närmare samarbete mellan regering och riksdag i utrikespolitiska angelägenheter, som ligger till grund för nu gällande bestämmelser i ämnet. Av berörda kommittébetänkande har emellertid Brusewitz i sin meritförteckning åberopat allenast bil. II ss. 1—39 såsom av honom författad, och denna avdelning är begränsad till en »översikt över frågan om utrikespolitiska ärendens handläggning i vissa främmande stater», är således icke direkt inriktad på den svenska rättens motsvarande bestämmelser.

Slutligen har Brusewitz genom en förtjänstfull edition av frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar dokumenterat sin förmåga som urkundsutgivare.

Enligt min mening har docenten Brusewitz genom ovan berörda mångsidiga och gedigna speciminering styrkt fullgod kompetens till det av honom sökta ämbetet.

Docenten FREDRIK LAGERROTH debuterade som vetenskaplig författare med en i statsvetenskaplig tidskrift för år 1909 intagen uppsats »om konungamakten i frihetstidens statsrättsliga teori». Den är närmast att anse som ett mera detaljerat utförande inom det av titeln angivna området av de grundtankar, som uppbära förf:s år 1915 utgivna stora gradualavhandling »Frihetstidens författning». Detta synnerligen omfattande verk är Lagerroths huvudarbete; värdesättningen därav är emellertid förenad med vissa svårigheter på grund av den säregna blandning av förtjänster och fel, som det företer. Själva ämnesvalet är en förtjänst. Det är djärvt och vittnar om ungdomlig självtillit hos förf., men hade det lyckats honom att på en gång i principutredningens form giva en objektivt hållen värdering av frihetstidens författning och stödja denna på en detta tidevarvs författningshistoriska förutsättningar klarläggande översikt, så hade han utfört en verklig bedrift. Ser man till resultatet av hans strävanden, måste de likväl anses ha stannat rätt långt under det med dem åsyftade målet.

Å andra sidan må villigt erkännas, att Lagerroth visat sig vara i besittning av åtskilliga för arbetets genomförande erforderliga och viktiga egenskaper. Han har gått till sin uppgift med ett levande intresse för densamma och vid dess fullföljande ådagalagt såväl en omfattande beläsenhet som kombinationsgåva och förmåga av en klar och redig stil. Men även bristerna äro betydande. Begränsningens konst har sålunda icke blivit förf. beskärd. Framställningen tynges av oupphörliga utvikningar och detaljutredningar av än historisk än komparativt statsrättslig eller idépolitisk art, som icke blott giva arbetet en onödig bredd utan även försvåra överblickandet av den utvecklingskedja förf. vill framlägga. Och än viktigare är, att det brister i historisk objektivitet och vetenskaplig metod.

Härmed vare icke förnekad, att Lagerroths försök till omvärdering av vår författningshistoria under såväl frihetstiden som föregående skeden innehåller många slående iakttagelser och intressanta uppslag, men dessa förtjänster i detaljen rubba icke omdömet om arbetet i dess helhet. Det goda intryck man mången gång får vid studiet av en sådan detalj förtages, då man ser, i vilken utsträckning förf. stödjer sin bevisning på allehanda lösa uttalanden, som dessutom på grund av hans bristfälliga citeringsmetod mycket ofta undandraga sig varje kontrolleringsmöjlighet, och då man därjämte vid fall, där man kan kontrollera honom, finner, hur han emellanåt handskas med sina källor. Som exempel härpå må hänvisas till det sätt, varpå han å ss. 296 och 716 åberopar Malmström till stöd för sina uppgifter. Förf. är naturligtvis i sin goda rätt, om han vill söka göra gällande en annan mening t. ex. om Karl XII eller om Gustaf III:s revolution än den, till vilken forskningen före honom kommit. Han bör i så fall söka stödja sin uppfattning på skäl och bevis, ägnade att upphäva eller modifiera den förutvarande. Men att utan tillstymmelse därtill fälla ett så-

dant slutomdöme om Karl XII som det å s. 296 befintliga, att — som förf. gör i sitt avslutningskapitel — mot de resultat, vartill en på förstahandsmaterial stödd forskning, sådan som Malmströms, kommit med avseende å 1772 års välvning, sätta uttalanden, som i själva verket intet annat innebära än markerandet av en subjektiv övertygelse, sänker arbetets vetenskapliga nivå.

Av Lagerroths efter gradualavhandlingen av trycket utgivna skrifter är den om Gustaf III och adeln den jämförelsevis omfångsrikaste. Den kan anses som en fortsättning av »frihetstidens författning» men är betydligt svagare; den saknar det äldre arbetets förtjänster med avseende å i vissa delar ernådda forskningsresultat, varigenom de metodologiska bristerna än tydligare framträda. Lagerroths senast publicerade skrift, den i statsvetenskaplig tidskrift 1922 intagna uppsatsen om tillkomsten av 1857 års regentskap, är däremot inom sin trängre ram vida mer tillfredsställande. Den grundlagstolkning, som han här framlägger, kan jag så mycket hellre giva min tillslutning, som jag själv i en samtidigt utgiven uppsats i annat sammanhang och från andra utgångspunkter fått anledning beröra denna fråga och därvid uttalat mig i samma riktning. Sålunda ha vi oberoende av varandra kommit till samma resultat.

Övriga i Lagerroths meritförteckning återopade skrifter spela en jämförelsevis underordnad roll i hans speciminering. De utgöras dels av några i tidskrifter eller tidningar intagna recensioner och populärvetenskapliga uppsatser, dels av några i maskinskrift bifogade undersökningar av huvudsakligen statsfilosofiskt innehåll, bland vilka endast en »om förmenta gränser för de svenska statsmakternas grundlagstiftningsrätt», i någon mån berör nu gällande svensk statsrätt, nämligen i det föga omfattande parti, som är ägnat åt behandlingen av 1912 års republikmotion.

Vid bedömandet av Lagerroths speciminering i dess helhet faller genast i ögonen, i huru hög grad det författningshistoriska elementet överväger. Inom den svenska statskunskapens kärnområde, den nu gällande rättens, har han egentligen endast ett i slutgiltig form föreliggande specimen att uppvisa, den till såväl omfång som ämne rätt begränsade uppsatsen om 1857 års regentskap, och på motsvarande parti av den utländska statskunskapen är han alls icke företrädd genom författarskap utan endast genom en del av den undervisning han enligt egen uppgift meddelat såsom t. f. professor $\frac{1}{10}$ 1919— $\frac{30}{6}$ 1921. Om på en så ensidig speciminering professorskompetens skall kunna grundas, måste de därför återopade arbetena motsvara mycket högt ställda vetenskapliga anspråk. Men att enligt min mening så icke är fallet här, torde framgå av vad ovan anförts om själva huvudarbetet, »frihetstidens författning». Med allt erkännande åt enskilda förtjänstfulla detaljer måste jag dock fasthålla, att de metodiska felen äro för stora och för genomgående, de framlagda resultaten som helhet betraktade till sitt värde alltför tvivelaktiga, för att jag skulle kunna

anse docenten Lagerroth hava genom sin speciminering styrkt full kompetens till det av honom sökta ämbetet.

Docenten GEORG ANDRÉN är den till levnads- och tjänsteålder yngste bland de sökande. Det är då ock lätt förklarligt, att han icke hunnit i samma utsträckning som sina medsökande meritera sig genom fullt avslutade från trycket utgivna skrifter, och särskilt är i detta hänseende skillnaden stor emellan honom och Brusewitz. Men å andra sidan är hans huvudarbete, gradualavhandlingen om »federalismen i den tyska riksorganisationen 1871—1914», så mycket starkare. Det stödjer sig på ett synnerligen omfattande material, som förf. visat sig väl behärska, och som han avunnit betydande resultat. Den därvid använda metoden är god och förtjänstfull, även om den icke har det nyhetsvärde, som förf. antyder i sitt förord, och knappast motiverar den frontställning gent emot den tyska statsrättsliga vetenskapen, som förf. emellanåt synes vilja intaga. I detta hans ställningstagande till det rent juridiska betraktelsesättet får man väl söka förklaringen till, att han icke alltid rätt uppfattat nämnda vetenskaps märkesmän t. ex. Laband.

Vad Andrén har utöver sitt nämnda arbete givit ut från trycket är rena obetydligheter, några mindre essayer och recensioner, till en del samlade jämte åtskilligt otryckt i ett maskinskrivet häfte. Men så har han i gengäld i större utsträckning än någon av de medsökande speciminerat genom i maskinskrift inlämnade manuskript. Vid detta slag av speciminering kan, — då dess resultat icke föreligga i slutgiltigt skick —, enligt min mening icke samma avseende fästas som vid den genom från trycket utgivna arbeten fullgjorda. Det mesta, av vad Andrén i denna form presterat, utgöres av allmänt resonnerande översikter och utredningar inom samma område som det, på vilket hans exakta forskning varit inriktad. Ett undantag härifrån bildar hans på grundval av egna föreläsningar utarbetade essay om den engelska parlamentarismens reception i de brittiska kolonierna. Nu gällande svensk rätt har han berört egentligen endast genom tvenne små maskinskrivna uppsatser, avseende vart sitt fall av talmans propositionsvägran, det ena av dem behandlat även av Lagerroth, och om man så vill genom en i maskinskrift bifogad recension över en avhandling om den svenska talmansinstitutionen.

Andréns speciminering såsom helhet tagen företer en ensidighet, fullt jämförlig med den hos Lagerroth föreliggande. Från denna synpunkt sett är skillnaden egentligen endast den, att tyngdpunkten förlagts icke såsom i förra fallet till svensk utan till utländsk statskunskap. Då i Skyttes stiftelsebrev professurens rent svenska ämnesdel särskilt framhäves såsom föremål för den blivande professorns verksamhet, är en begränsning i författarskapet, sådan som den nu berörda, i hög grad ägnad att framkalla tvivelsmålar, huruvida på en så beskaffad speciminering en kompetensförklaring skall kunna grundas. Om jag det oaktat anser mig

kunna och böra giva ett jakande svar på denna fråga, sker det med huvudsakligt avseende fäst på den utmärkta beskaffenheten av Andréns gradualavhandling, och synes mig därjämte böra tagas i betraktande, att det här gäller en ung vetenskapsman, som vid begynnelsen av sin vetenskapliga bana helt oförmodat på grund av genom dödsfall uppstånden vakans ställes inför uppgiften att speciminera inom en tidrymd, vilken jämlikt för denna professur gällande särskilda bestämmelser måste sättas ofantligt mycket kortare, än vad eljest är vanligt. Vid sådant förhållande synes man vara berättigad att fästa mera avseende vid specimineringens kvalitet än vid dess mångsidighet.

Med stöd av det ovan anförda förklarar jag för min del, om än med en viss tvekan docenten Andréén kompetent till det av honom sökta ämbetet.

Någon anledning att från den akademiska tjänstgöringens synpunkt anställa jämförelse mellan de sökande har icke synt mig föreligga, då ingen av dem haft tillfälle till någon sådan av den omfattning, att den på något skulle kunna tänkas verka utslagsgivande, och då specimineringen genom författarskap enligt min mening ger fullt tillräcklig ledning vid bedömandet av ordningsföljden mellan de två av dem, som jag anser mig kunna förklara kompetenta.

Jag sätter sålunda:
i första rummet docenten Axel Brusewitz,
i andra rummet docenten Georg Andréén.
Stockholm den 17 april 1923.

Otto Varenius.

II. Professor P. O. Gränströms utlåtande.

Till fullgörande av det mig lämnade uppdraget att avgiva utlåtande angående sökandena till den lediga Skytteanska professuren vid Uppsala universitet får jag härmed vördsamt anföra följande.

Docenten AXEL BRUSEWITZ, den till levnads- och akademiska tjänsteår äldste av de sökande, har redan en gång varit underkastad sakkunniges bedömning, nämligen vid återbesättandet av professuren i statskunskap med statistik vid Göteborgs högskola 1917; kompetensförklarad av sakkunnigmajoriteten och ett enhälligt lärareråd, uppfördes han då i tredje förslagsrummet. Hade Brusewitz stått som ensam sökande till den professur, varom nu är fråga, kunde det förvisso varit onödigt att underkasta kompetensfrågan någon ytterligare prövning, särskilt med hänsyn till att han efter konkurrensen för sex år sedan genom en betydande ny produktion obestridligen fyllt ut de då påtalade luckorna i den vetenskapliga stridsberedskapen.

När Brusewitz 1913 genom sin avhandling »Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag. En inledning till representationsreformens historia» förvärvade sig på en gång doktorat och docentur, hade han redan hunnit fästa uppmärksamheten vid sig genom en serie smärre skrifter och arkivaliska fynd av historiskt, socialpolitiskt eller politiskt-biografiskt intresse. De upptaga ett tiotal nummer i hans meritförteckning. Utan att äga någon särskild tyngd i vågskålen vid ett tillfälle som detta hava dock dessa smärre skrifter och publikationer allesammans ett vetenskapligt värde, och åtskilliga av dem äro även av betydelse som förstudier och stödjematerial till doktorsavhandlingen och dess fortsättning, »Studier över 1809 års författningskris. Den idépolitiska motsättningen» (1917). Detsamma kan, mutatis mutandis, sägas om de förträffliga editioner av äldre grundlagar, politiska skrifter och utlåtanden m. m., som Brusewitz senare (efter 1913) utgivit av trycket. Hans stora urkundspublikation »Frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar» torde böra uppföras som en direkt om än sekundär merit för denna professur.

Avgörande för Brusewitz' kompetensförklarande vid föregående konkurrens var den vetenskapliga prestation, som representeras av hans båda avhandlingar angående 1809—10 års författ-

ningsverk, och dessa arbeten utgöra allt fortfarande hans förnämsta barlast i fråga om meritering i svensk statskunskap. De kunna närmast betecknas såsom arbeten i historisk författningspolitik, men i den mån de beröra regeringsformen och dess principer, sträcker sig deras betydelse även utöver det historiska fältet och in på den moderna statsrättens. För övrigt lämna de också speciella bidrag till belysning av svensk politisk teori och gå därmed in på den allmänna statslärans gebit. Brusewitz' framställning över författningsverket av 1809—10 vilar på ett vidsträckt, väl genomstuderat och kritiskt behandlat material, för vars utökande han i icke ringa mån, såsom förut antytts, har eget spårsinne och egen jaktlycka att tacka. Genom det nya materialet och genom den självständiga behandlingen av ämnet, delvis från nya synpunkter, har Brusewitz i avsevärd mån utvidgat vår kännedom om den författningspolitiska diskussionen 1809, icke minst beträffande tiden efter regeringsformens antagande, och ur hans skarpsinniga och energiska analys framgår en hel del, som är ägnat att korrigerera en äldre, på åtskilliga punkter alltför skematisk uppfattning av personer, ideriktningar och faktiska sammanhang under krisen 1809—10. Å andra sidan finner jag i framställningen åtskilligt, om vilket man, minst sagt, kan hava en annan mening, än den Brusewitz urgerar, särdeles om man är litet försiktigare än han vid uppskattandet av in- eller utländska modedoktrinernas eller akademiska »skolors» inflytande på ett folk med en sådan vana att revidera sin författning efter gjorda erfarenheter som det svenska. Brusewitz är genom sitt färska källmaterial och sin smidiga argumentation nog så bestickande, särskilt i boken om »1809 års författningskris». Men huvudresultatet, den nya läran om regeringsformens ursprung, anda och principiella innebörd, synes mig vara i hög grad beroende av hans benägenhet att tillmäta en del ledande personligheters doktrinära lärdomsinnehav en alltför stor betydelse i jämförelse med nedärvda fakta, nationell miljö och politiskt bondförstånd. Trots allt finner jag, att den intensiva skärseld, som Brusewitz låtit »den förhärskande uppfattningen» genomgå, dock lämnat betydligt mera kvar av densamma, än vad han synes vilja inlägga i sitt tal om dess »kärna av sanning». Vad än hans forskning kring 1809 må anses ha »omvärderat» — och det är som sagt en hel del — till någon verklig omvärdering av 1809 års regeringsform, sådan den faktiskt blev och sådan den till sin struktur såväl som till sina detaljer kan historiskt identifieras, när denna forskning enligt min mening icke. Men om jag sålunda icke kan tillerkänna berörda avhandlingar en epokgörande betydelse, vad uppfattningen av 1809 års regeringsform beträffar, så erkänner jag så mycket villigare deras stora värde i övrigt, liksom att de oförtydligt röja en vetenskaplig forskare och skriftställare av hög rang.

Länge höll sig Brusewitz i sin vetenskapliga produktion hårdnackat till sitt ursprungliga område, svensk författningshistoria,

och man såg däruti på sina håll en verklig ensidighet i fråga om statsvetenskapligt intresse, ja ville till och med förmoda en viss avsaknad av initiativ. I ej ringa mån jävades väl dessa förmodanden redan av den produktion han ägde och fullföljde på områden, tillhörande statsvetenskapens gränsdomäner, samt av hans politiska artiklar i tidningar och tidskrifter. Men den stora och effektiva, dementien därav har han givit först på den allra sista tiden. Först och främst har han, genom tvenne stora arbeten och ett par av mindre omfång, starkt meriterat sig på ett område, där han förut ej alls var representerad genom någon vetenskaplig avhandling, nämligen aktuell utländsk statsrätt och politik. Såsom ledamot och sekreterare i folkomröstningskommittén har han fått tillfälle att jämte rent politiskt arbete bedriva statsvetenskaplig forskning under synnerligen gynnsamma villkor och inom en ämneskrets, som tillhör statskunskapens mera centrala delar. Resultatet har först och främst blivit två större volymer, den komparativa studien över »Det konsultativa referendum» (1921) och monografien »Folkomröstningsinstitutet i den schweiziska demokratien» (inlämnad i manuskript, nu tryckt), tillsammans cirka 500 sidor. Båda äro mönstergilla utredningar på vetenskaplig grund och med vetenskaplig apparat samt var för sig representativa för sin författares bästa egenskaper som vetenskaplig forskare och framställare. De utgöra högst värdefulla tillskott till vår statsvetenskapliga litteratur, och genom framställningens överskådliga anordning, klarhet och lästlätthet måste dessa avhandlingar även betecknas som ytterst förträffliga politiska upplysningsskrifter till tjänst åt en större publik än den rent statsvetenskapligt intresserade. Till dessa större arbeten sluter sig värdigt en mindre undersökning av referendum i Frankrike och Tyskland. I jämförelse med de nyssnämnda större avhandlingarna är den lilla utredningen för en annan kommittés räkning, »Översikt över frågan om utrikespolitiska ärendens handläggning i vissa främmande stater», av mindre betydelse, men dock ett beaktansvärt plus i meritlistan. Den uppenbarar en säker blick för realiteterna bakom de konstitutionella formerna och en viss talang uti att fixera en åskådlig bild även av politiska fenomen med rätt så vaga konturer.

Av välgående vikt, framför allt vid jämförelse av de sökande, är, att Brusewitz även företer en avhandling på det mest centrala området av professurens omfattning, aktuell svensk statsrätt och politik. Redan genom opponentskap ex officio i ett flertal fall vid ventilation av doktorsavhandlingar fallande inom detta område och genom ty åtföljande recensioner samt genom långvarigt och omfattande parlamentariskt sekretärareskap intygas hans orientering i olika riktningar inom modern svensk statskunskap; och en serie mycket förtjänstfulla tidskriftsartiklar (i Statsvetenskaplig tidskr., Forum o. s. v.) giva uppenbart vid handen, att Brusewitz är en verklig kännare och en livligt intresserad observatör av svensk nutida författningsspolitik. Även där man kan ha en annan mening,

än den han hävdar, måste man sympatiskt beröras av den vederhäftighet och klarhet, som präglar hans argumentation. Den i maskinskrift bilagda avhandlingen »Studier över riksdagens ställning till utrikespolitiken» är visserligen icke slutredigerad eller ens till innehållet fix och färdig, men av allt att döma blir den ett nog så värdefullt arbete på ett område av svensk författningsrätt och politik, som hittills varit obeaktat av forskningen. Brusewitz har med sin vanliga drift och omsorg uppspanat och utnyttjat det rätt magra och icke alltid så värst intressanta material, som för ämnets behandling finnes att tillgå, från äldre skeden och från de sista åren. I betydelse kommer väl denna avhandling icke att kunna mäta sig med något av Brusewitz' föregående arbeten av motsvarande omfång; men han synes vara på god väg med att utvinna det mesta möjliga av ämnet, och han har med detta specimen liksom »satt pricken över i» uti sin rikhaltiga meritering för professur i statskunskap.

Endast för formens skull behöver jag tillägga, att jag anser docenten Brusewitz hava vederbörligen styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

* *

*

Docenten FREDRIK LAGERROTHS vetenskapliga gärning representeras först och sist av hans digra verk »Frihetstidens författning. En studie i den svenska konstitutionalismens historia» (1915). Det är i själva verket ingenting mindre än ett gigantiskt försök att i ett enda perspektiv fanna hela vår konstitutionella utveckling fram till senare delen av 1700-talet. För Lagerroth utgör frihetstidsförfattningen själva blomman i denna utveckling och egentligen det enda verkligt lyckade resultatet i svenskt historiskt liv. Undersökningen av frihetstidens statsskick, dess utgestaltning och problem upptager naturligtvis lejonparten av den 735 sidor starka avhandlingen, men mer än en tredjedel ägnas åt det högst berömvärda företaget att på grundvalen av ett omfattande utgrävningsarbete rekonstruera hela den föregående utvecklingen av svensk författningspolitik i teoretiskt såväl som praktiskt hänseende samt klarlägga den frihetstida spekulations och praktikens djupa sammanhang härmed; och det är kanske just detta företag, som är det mest intressanta, givande och värdefulla i Lagerroths framställning. Lagerroth intresserar sig mindre för den faktiska utgestaltningen av statsskicket och dess detaljfenomen än för de idéer och makter, som brottas i författningens liv och med växlande utgång bestämma utvecklingens marschruta. Han låter oss framför allt höra den politiska principdiskussionen genom tiderna, karaktäriserar mera än beskriver de konstitutionella resultat, som till olika tider framgå ur idéernas och makternas brottning. Avhandlingen är i mindre grad ett arbete uti författningshistoria i vanlig mening

än uti historisk författnings- och idépolitik. Den utvisar en omfattande beläsenhet i äldre såväl som nyare statsrättslig och statsfilosofisk litteratur, och dess statsvetenskapliga inriktning är omisskännelig samt blott alltför avgjord för ett arbete, som vill vara historia. Ur statsvetenskaplig speciminations synpunkt får avhandlingen närmast betraktas såsom meriterande i historisk statsrätt och politik samt, och kanske framför allt, i allmän statslära. Den är emellertid ett omstritt verk och kommer så att vara på grund av den brist på vetenskaplig hållning, den konstruktion och subjektivism, varav den på vissa punkter obestriddigen lider. Ur historisk synpunkt kunna vissa nog så grava anmärkningar riktas mot densamma. Och den är ej heller fullt cantastelig med hänsyn till vetenskaplig metod och teknik. Men i trots av dessa tydligt framträdande brister är Lagerroths avhandling ett verk, som ingalunda kan eller kommer att skjutas åt sidan såsom en blott efemär storhet. Ingen forskare i svensk författningshistoria eller i de politiska idéernas historia i Sverige skall kunna undgå att taga hänsyn till denna märkliga framställning, och ingen som tagit del av den skall kunna förneka, att den bjudit honom mycket till livs av originala synpunkter och nya fynd, intressanta försök till omvärderingar och fängslande karaktäristiker av politiska personligheter och skeden, strävanden och sammanhang. Årslånga forskningsmödor och en uthållig tankeenergi ligga bakom detta verk, och det röjer oförtydligt, att Lagerroth är en framstående vetenskapsman, utmärkt genom lärdom och skarpsinne samt en stor förmåga i framställningens konst.

I en mindre avhandling, »Konung och adel» (1917), har Lagerroth fortsatt sin konstitutionella principutredning fram t. o. m. det gustavianska »enväldets» genomförande och dess replik, »tyrannmordet» av 1792. Ehuru mindre grundlig och till synes mindre energiskt genomtänkt än den stora framställning, vartill den utgör ett komplement, äger den likväl sina obestriddiga förtjänster och är av ett stort intresse, i fråga om ett parti (om Thorild) dock enbart litteraturhistoriskt.

Efter att ha studerat Lagerroths väldiga exposé av det konstitutionella replikskiftet i Sverige genom sekler alltintill 1700-talets slut kan man icke annat än känna en livlig önskan, att han måtte sättas i tillfälle att ägna sig åt ett fortsättande av sin historisktstatsrättsliga principutredning in över 1800-talets svenska författningens liv.

Långt om länge har Lagerroth även börjat dokumentera intresse för statsrättsliga spørsmål av mera modernt datum. I en längre uppsats i Statsvetenskaplig tidskrift, »Ett grundlagsbrott och dess motivering» (1922), har han behandlat ett ämne berörande icke blott svensk utan även norsk konstitutionell rätt, nämligen 1857 års regentskap och dess genesis, och givit en både grundlig och klart avfattad utredning därav ur positivrättsliga och politiska såväl som rent teoretiska synpunkter. Och i en annan, i manu-

skript bifogad omfångsrik uppsats, »Om förmenta gränser för de svenska statsmakternas grundlagsstiftningsrätt», har han underkastat den parlamentariska diskussionen om grundlagsenligheten av 1912 års republikmotion en kritisk granskning ur statsrättsliga och principiella synpunkter. Lejonparten av uppsatsen upptages emellertid av en framställning över den Boströmska statsläran och Boströms bekanta förnekande av riksens ständers rätt att »avskaffa sig själva». Uppsatsen är ännu tämligen rapsodisk och kräver överarbetning, men den utgör i alla händelser ett avsevärt plus i Lagerroths rika dokumentering av den stora sakkunskap han äger på den teoretiska statsvetenskapens område och det utomordentliga intresse han hyser för dithörande uppgifter. Intresset för de politiska teorierna är allestädes närvarande i Lagerroths produktion, alltifrån hans första lilla alster, »Om konungamakten i frihetstidens statsrättsliga teori» (Statsvet. tidskr. 1909), och intill den i manuskript bilagda längre uppsatsen om »Stats- och rättsbegrepp i Platons skrifter till och med Politeia», vilken senare såsom av rent filosofi- och litteraturhistorisk art knappast ens kan tillmätas en sekundär betydelse som merit för denna professor.

I trots av den ensidighet i specimination, som nu antydda ensidiga inriktning av det statsvetenskapliga intresset medfört, anser jag emellertid, att docenten Lagerroth genom företedda specimina vederbörligen styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

* * *

*

Docenten GEORG ANDRÉN, den till levnads- såväl som docent-åren yngste av de sökande, har överraskats av nödtvånget att söka professur mitt under stöpet av ett flertal delvis stort anlagda arbeten, som skulle krävt en ordentligt tilltagen specimenstid för att bli fullt utarbetade och i tryck tillgängliga. I anledning härav föreligger en mycket stor del av hans vetenskapliga produktion blott i manuskript och till en icke obetydlig del i ännu ofullbordat eller rent av fragmentariskt skick. Men vad han företer till stöd för sin ansökan är icke desto mindre imponerande, särdeles i betraktande därav, att det utgör resultatet av blott få års vetenskapligt arbete.

Andréns förnämsta arbete utgöres av hans doktors- och docentavhandling om »Federalismen i den tyska riksorganisationen 1871—1914, dess tillkomst och karaktär» (1920). Ämnet tillhör de mest centrala inom statsvetenskapen. Federalismen överhuvud står i själva centrum av den moderna tidens författningsspolitiska problem, och den tyska riksförfattningen av 1871 är den federalistiska tankens mest egenartade och intressanta inkarnation. Det intressanta och givande i Andréns avhandling är först och främst det, att han gjort sig helt oberoende av den tyska statsrättsdogma-

tiken med dess allenarådande formellt-juridiska synpunkter och dristat att på ett stycke tysk författningsrätt tillämpa den politiska verklighetsanalys, som är så välkänd inom engelsk och fransk såväl som svensk statsvetenskap men hart när okänd inom tysk. Däremot kan avhandlingen väl sägas utmärka sig för äkta tysk grundlighet, dock utan tyngd och överbelastning med detaljer. Grundligheten framträder icke bara uti annammandet av ett oerhört material utan också, på ett högre plan, uti det överlägsna sätt, varpå detta material blivit genomstuderat, sofrat, tuktat och genomtänkt, innan det kommit till användning. Mången skulle lätt ha blivit ett rö för vinden under övermakten av dessa massor av speciallitteratur om Bismarck och hans riksbygge, som vält fram under årens lopp. Egna forskningar i primärmaterialet (i riksdagstrycket och pressen m. m.) ha naturligtvis lagt en god grund för Andréns möjlighet att här stå på egna ben och stöttat hans självförtroende. Men hurusomhelst, det är välgörande att iakttaga, med vilken självständighet han behandlar sitt undersökningsmaterial, vare sig det gäller auktorernas skilda påståenden och slutsatser eller det av honom själv utgrävda stoffets vittnesbörd. Vid tillfällen då Andréns låter auktorerna uppträda och disputera med varandra om problemen, resulterar det hela sällan eller aldrig uti en blott protokollföring över pro et contra. Att låta diskussionen utgöra svar på frågan ligger icke för denna stridsfärdiga energi, att trött eller makligt resignera inför en omstridd och svårlöst fråga lider han icke gärna. Tack vare denna energi och den allestädes närvarande verklighetsanalysen har han också kunnat giva en lösning eller åtminstone ett förslag till lösning på mer än en punkt, där de tyska statsrättslärarna stannat i oförenlig motsats till varandra eller alla tillhoppa hamnat i en återvändsgränd. Avhandlingen innehåller sålunda icke så litet nytt och belyser på ett helt annat och fullständigare sätt det tyska förbundsrådets genesis, organisation och funktion än något existerande tyskt arbete. Vissa invändningar kunde göras mot ämnets begränsning i den faktiska framställningen, men då denna begränsning på alla punkter tydligen utgör resultatet av noggrant övervägande och bestämd föresats, ingenstädes av slump eller förbiseende, så får man låta vid saken bero. Naturligtvis är det också en och annan gång man kan finna en mening eller en slutsats väl djärv eller åtskilligt diskutabel, liksom man någon enstaka gång hittar en inadvertens, en haltande jämförelse eller en mindre tillfredsställande begreppsbestämning. Med vad jag i den vägen kunnat ögna utgör tillhoppa endast en ren »quantité négligeable». Genom detta arbete har Andréns gjort en betydande och varaktig insats i den statsvetenskapliga litteraturen och på samma gång dokumenterat sig såsom en framstående vetenskaplig forskare och skriftställare.

Andréns i manuskript inlämnade koncept till föreläsningar över »Den engelska parlamentarismens reception i de brittiska kolonierna» kan i sin föreliggande fragmentariska form naturligtvis

icke så noga värdesättas, ej heller betyda så mycket, men det uppenbarar i allt fall en vidsträckt litteraturkännedom på området i fråga, och den energi Andrén utvecklar bl. a. för att kartlägga de slingrande och töckenhöljda stigar, på vilka den engelska parlamentarismen i tidigare skeden, så att säga, irrat sig fram, lovar intressanta resultat. Ytterligare plus i meritlistan på den utomsvenska statsrättens och politikens område utgöra ett par längre mycket insiktsfulla recensioner (i Statsvet. tidskr. 1920 och 1922) och en kortare välgjord utredning av förmerna för det utrikespolitiska samarbetet mellan regering och riksdag i Tyska riket.

Med sin tydliga filosofiska och logiskt-juridiska begåvning och sin lika tydligt framträdande filosofiska och psykologiska skolning synes Andrén alldeles särskilt utrustad för en framgångsrik vetenskaplig verksamhet på den allmänna statslärans gebit. Visserligen föreligger ännu icke någon avhandling på detta område fix och färdig från hans hand, men de specimina i denna väg han bilagt sin ansökan vittna även i sitt ofullbordade skick otvivelaktigt om en mindre vanlig förmåga att handskas med statskunskapens rent teoretiska problem. I sitt stort anlagda arbete »Huvudströmningar i tysk statsvetenskap 1871—1914 med särskild hänsyn till de ledande idéernas grundläggning i Tysklands politiska tänkande under 1800-talets tidigare delar» har Andrén givit en lika instruktiv som intressant teckning av utvecklingslinjerna inom tysk statsåskådning och tysk statsvetenskaplig metodologi i deras samband med den nationella filosofien och den nationella politiken. Framställningen röjer en intim förtrogenhet med de olika system- och dogmbyggnaderna och en förmåga att vägleda genom deras labyrinter, som av byggmästarna själva kunde betraktas med en viss avund. Arbetet blir tydligen ett värdefullt tillskott till vår i denna väg fattiga litteratur. I en annan avhandling, av mindre dimensioner, med titeln »Till belysning av några statsvetenskapliga principfrågor» har Andrén sökt att begreppsmässigt fixera författningspolitiken i dess åtskillnad från nabo-disciplinerna, historie- och statsrättsvetenskaperna. Jag vill icke påstå, att fixeringen fullt lyckats i alla riktningar. Men Andréns förmåga av distingerande karaktäristik har gjort sig gällande på ett fördelaktigt sätt och fört den principiella diskussionen framåt.

I den ansenliga bunt av smärre essayer och artiklar, som av Andrén bifogats under den gemensamma titeln »Strödda studier i statsvetenskap och historia», finnas även ett par till form som innehåll utmärkta uppsatser, tillhörande den allmänna statslärans område, nämligen »Rättsfilosofien, en översikt» (förut i tryck framlagd) och »Suveränitetsbegreppet». För övrigt bidra dessa »Strödda studier», av vilka en del publicerats i den periodiska pressen, till att demonstrera Andréns mångsidiga statsvetenskapliga intresse och hans stora beläsenhet på statskunskapens skilda områden liksom även inom närliggande discipliner.

Ehuru docenten Andréns vetenskapliga produktion ännu icke,

genom större och vägande arbeten, täcker just så många olika rutor inom statskunskapens ram, så är likvisst denna produktion av den omfattning och den kvalitet, att jag anser honom därigenom hava vederbörligen styrkt sin skicklighet till det sökta ämbetet.

* * *

*

Den nu verkställda individuella kompetensprövningen giver vid handen, att jag anser samtliga sökande vara fullt kompetenta till professuren i fråga. Framstående vetenskapsmän som de äro, ha de allesammans på de områden av statskunskapen, som de arbetat, utvunnit betydande och värdefulla resultat. Samtliga utmärka sig genom respektfullt lärdom, solid vetenskaplig begåvning och förträfflig framställningskonst. I fråga om allmänna kvalifikationer som vetenskapsidkare synas de mig i stort sett likvärdiga, om än Brusewitz och André'n röja ett mera utpräglat verklighetssinne och en större försiktighet i karaktäristik och domslut än Lagerroth.

Att noggrant fastställa balansen mellan de sökande med hänsyn till värdet av deras specimenation över huvud är i detta fall vanskeligare än annars, enär av specimenen en oproporlionerligt stor del föreligger i oavslutat eller oöverarbetat skick — en naturlig följd av den onaturliga frånvaron av specimenstid. På den enda punkt, där fullt kommensurabla storheter förefinnas, råder i stort sett jämvikt mellan de sökandes prestationer, vilket även framgår av den officiella betygsättningens valörer — jag syftar nämligen på doktorsavhandlingarna. Brusewitz och André'n ha härvidlag erhållit samma höga betyg, Lagerroth ett något lägre. Var och en av dessa avhandlingar har förvisso sitt speciella inre företräde framför de andra, men dessa företräden taga inbördes tämligen ut varandra. Ur praktisk konkurrenssynpunkt är det likväl påtagligt, att André'n doktorsspecimen, som till undersökningsobjekt har ett just i våra dagar avslutat skede av en modern stats författningssliv och som berör ett problemkomplex av aktuellt intresse, är mera direkt meriterande för en professur i ren statskunskap än de båda andra doktorsavhandlingarna, vilka hålla sig på rent historiskt område, vad Lagerroths beträffar, på avlägsna historiska marker. Vid en fortgående jämförelse faller det emellertid strax i dagen, att Brusewitz är sina medtävlare överlägsen ur kvantitativ synpunkt, liksom att kvantiteten härvidlag slår över i kvalitet i och genom mångsidigheten i den vetenskapliga produktionen.

Mot Brusewitz' »komplement» till doktorsavhandlingen kan Lagerroth sätta sitt arbete »Konung och adel», vilket dock icke går upp mot det förra, under det att André'n blott hunnit utlova ett liknande komplement. Med Brusewitz' båda stora avhandlingar om referendum torde André'n studier i tysk statslära i förening

med hans övriga skrifter berörande teoretiska problem kunna uthärda en jämförelse även i sitt varande skick, vilket däremot långt ifrån kan sägas vara fallet med Lagerroths senare skrifter, även om de tagas tillhoppa. Gentemot Brusewitz produktion i övrigt på utländskt och svenskt gebit kan Lagerroth icke sätta någonting alls, och ej heller André'n någonting av effektiv betydelse i konkurrensen.

Avgörande för placeringen av de sökande är dock icke så mycket det tillgodohavande, som vid detta komparativa överslag över deras produktion uppstår för Brusewitz gentemot båda medtävlarna och för André'n gentemot Lagerroth, som fastmer den olika graden av mångsidighet i produktionen. Och om Brusewitz härutinnan har ett givet företräde framför de båda andra, så är det lika givet, att André'n med samma principiella utgångspunkt måste sättas före Lagerroth, vilken är den ende verkligt ensidige speciminanten. Ensidigheten hos honom framträder icke blott däruti, att hans statsvetenskapliga produktion håller sig inom ytterst snäva gränser utan också uti en snäv avgränsning av själva den statsvetenskapliga intressesfären. Han kontrasterar därvidlag särskilt hjärt emot André'n, vilken till det vetenskapliga intresset onekligen framstår såsom den mångsidigaste — han är bl. a. den ende av de sökande, som skrivit någonting i internationell politik — och mångsidigheten i statsvetenskaplig produktion är för honom tydligen blott en tidsfråga.

Å andra sidan är Lagerroth sina medtävlare överlägsen i fråga om akademiska tjänstgöringsmeriter, liksom uti genom examina betygad lärdom — bl. a. är han den ende av de sökande, som har licentiatbetyg (A) även i historia. Men denna överlägsenhet, om än beaktansvärd, synes mig likväl icke kunna rubba den av de sökandes specimation betingade ordningen dem emellan.

På grund av vad jag sålunda anfört giver jag de sökande följande placering:

- 1) Docenten Brusewitz.
- 2) Docenten André'n.
- 3) Docenten Lagerroth.

Göteborg den 5 maj 1923.

P. O. Gränström.

III. Professor Sigfrid Wallengrens utlåtande.

Tyngdpunkten i docenten AXEL BRUSEWITZ' statsvetenskapliga författarskap vilar å två huvudområden: författningsverket 1809—10 samt referendumproblemet. Såsom ett tredje område är därjämte att särskilt nämna frågan om utrikespolitiska ärendens konstitutionella handläggning. Härtill komma ett flertal smärre undersökningar å skilda gebit.

Rörande 1809—10 års författningsverk har Brusewitz förutom en del smärre förstudier samt reproduktioner av aktstycken jämte kommentarer (se bilagorna 4—15) publicerat två avhandlingar, dels gradualavhandlingen »Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag», dels några år senare »Studier över 1809 års författningskris». I den förra upptager författaren till behandling representationsfrågan sådan den i teoretisk och praktisk politik tedde sig vid tiden för den grundlagsstiftande riksdagen, dock med begränsning till spörsmålets politisk-statsrättsliga sida och sålunda i stort sett med uteslutande av dess ekonomiskt-sociala. Författarens framställning giver ett starkt intryck av det utomordentliga intresse, varmed representationsfrågan såväl utom som inom riksdagen omfattades, ett förhållande, som dittills endast ofullständigt beaktats. Vidare framgår med full klarhet ur författarens redogörelser för de representationsprogram, som i sådan rikedom vällde fram särskilt i samband med regeringsformens tillblivelse, men också med tillkomsten av — det i den tidigare forskningen tämligen lättvindigt behandlade — utskottsmemorialet av 24 mars 1810, i huru hög grad gängse utländska statsteorier påverkade det politiska projektmakeriet i den tidens Sverige. Arbetet belyser vidare reformförslagets karaktär att utgöra moment i den politiska konstruktionen i dess helhet: riksdagen måste till sammansättning och funktionssätt göras sådan, att den förmådde bevara sitt tillbörliga läge i den konstitutionella maktbalansen. Alldeles särskilt uppslagsgivande är den del av boken, som har till föremål representationsfrågans behandling under riksdagens senare del. Vad som dittills stått som en underlig motsägelse, nämligen å ena sidan den realpolitiska åskådning, som fick sitt uttryck i konstitutionsutskottets tidigare arbete med författningsverket, och å andra sidan det ytterst teoretiskt konstruerade reformprogrammet i samma utskotts memorial i representationsfrågan av 24 mars 1810, erhåller här en förklaring. Representationsförslaget be-

tecknar enligt denna ingalunda något avsteg från en tidigare ståndpunkt. Det konstitutionella partiets ledare ha från början varit medvetna om det nyinförda statsskickets ofullgångna skick, ha hela tiden åstundat en grundligare ombyggnad och endast av skäl, som situationen framprässade, funnit sig böra genomföra verket i två etapper. — Det är ett rikt källmaterial, som bildar arbetets grundval; av särskild betydelse äro bidragen från Esplundaarkivet.

Vad Brusewitz påbörjat med sin gradualavhandling, fullföljer och kompletterar han med »*Studier över 1809 års författningskris*». Källmaterialet är detsamma men det behandlas från en allännare synpunkt, i det den konstitutionella frågan i dess helhet göres till undersökningens föremål. Avhandlingen låter ett ljus falla över vår författnings inre genesis, vilket giver en i väsentliga stycken annan bild av densamma än den traditionella. Den enighet i politisk åsikt, vilken man förmenat känneteckna 1809 års grundlagsstiftare, har ingalunda varit för handen. Regeringsformen är tvärtom produkten av en — medvetet eftersträvad — kompromiss mellan varandra djupt motsatta politiska tendenser, konservatismen med sina rötter i gustaviansk statsuppfattning och liberalismen eller konstitutionalismen med en modärnt doktrinär idégrund. Rikets nödställda belägenhet framtvang sammanjämknings. Vid denna kommo de liberala att taga ledningen. Med av opportuna grunder förestavad moderation undansköto de sina författningsideal och nöjde sig med vad de dock betraktade som allenast en provisorisk lösning. Under senare delen av riksdagen framtråda ånyo partimotsetserna i hela sin oförenlighet, i de gustavianska omstörtningssplanerna å ena sidan, de konstitutionellas radikala slutprogram å andra sidan. Såväl detta utpräglad teoretiska slutprogram som grundlagsfädernas politiska skrifter under författningsfrågans förberedelsestid, bära vittnesbörd om de franska statsteoriernas (Montesquieus och Sieyès) djupgående betydelse för den konstitutionella uppfattning, utifrån vilken 1809 års män bedrevo sitt verk. Vad regeringsformen beträffar var det den Montesquieuska maktfördelningstanken, som fällde utslaget i kampen mellan de monistiska reminiscenserna från frihetstiden och från den gustavianska tiden om den rätta innebörden av »den historiska erfarenhetens facit». Regeringsformen är sålunda förvisso uppbyggd av svenskt historiskt material, men vid strukturen har den politiska ideologien verkat medbestämmande, om också tyglad av de svenska konstruktörernas realpolitiska kynne.

Den förevarande avhandlingen betecknar, såsom antytt, den fulla mognaden av de idéer, vilka redan i gradualavhandlingen från en mera begränsad synvinkel framfördes. Givet är, att en nyorientering av den art, de båda avhandlingarna tillsammans tagna beteckna, skulle framkalla kritik. Otvivelaktigt hava därvid välgrundade invändningar framställts mot vissa av författarens resultat. Således synes han bl. a. för starkt betona disharmonien mellan regeringsformen sådan den blev och grundlagsfädernas innersta ideal. Sieyès

teori, som låg till grund för representationsmemorialet, avsåg ju eljest att förverkliga den maktodelningslära, som den fann Montesquieus med regeringsformens anda samstämmande författningsrecept icke mäktat att realisera. Överhuvud hade det befrämjat förståelsen av idéläget, ifall inriktningen av Sieyès politiska åskådning och i synnerhet hans ställning till den engelska parlamentarismen hade i sammanhanget fått en mera ingående belysning. En annan fråga, som lämnar rum för tvivel, rör graden av meningsöverensstämmelse mellan Mörner och de övriga konstitutionella. Att den varit så stor, som Brusewitz' framställning ger intryck av, förefaller icke vara övertygande påvisat. Betänksam måste man vidare ställa sig mot den lätthet, varmed författaren vid fastställandet av den franska ursprungsbeteckningen övergår representationsförslagets avvikelser från förebilden, avvikelser, som särskilt hos andra utskottsledamöter än Mörner leder till en allt annat än »fransk» övre kammar; pregnansen i bestämningen »fransk» och »engelsk» i detta sammanhang är icke framträdande. Men dessa och andra erinringar, som kunnat göras, betager icke dessa Brusewitz' undersökningar karaktären av högst betydande inlägg i utforskningen av den idépolitiska miljön vid vår grundlags tillkomst. Redan det sätt, varpå de stimulerat diskussionen, giver härom en antydning. I ett avseende äro de närmast epokgörande, nämligen därutinnan, att de återfört till rimligare proportioner förhållandet mellan nationellt och utländskt i författningsverket. Den traditionella romantiken i uppfattningen på denna punkt får nu avgjort vika för en bättre avvägd mening, som ingalunda innebär ett förnekande av vår författnings djupt nationella ursprung. Det är vidare första gången 1810 års märkliga representationsförslag ingående undersökts och ställts i förbindelse med förloppet av grundlagsarbetet i det hela. Över huvud har Brusewitz över vårt statsskicks genesis öppnat nya utsikter av bestående värde.

Ett andra huvudområde för Brusewitz' forskning utgöres, såsom ovan nämdes, av folkomröstningsinstitutet. Ämnet faller inom statsrättens centrala delar, då det ju rör den betydelsefulla antitesen representativt eller omedelbart demokratiskt styrelsesätt. En förhöjd praktisk aktualitet har det på senare tid fått genom den rättsliga modifikation av det förra till det senares förmån, som de europeiska revolutionsförfattningarna (utom Polens och Finlands) genomfört, ävensom genom tendenserna åt samma håll också i andra länder. Hos oss gävo dessa upphov åt folkomröstningskommittén, i vilken Brusewitz fungerat som sekreterare. I sådan egenskap har han fullgjort ett omfattande arbete till utredning av det föreliggande problemet.

Brusewitz' undersökningar behandla dels det konsultativa, dels det decisiva referendum. Om det förra har han publicerat en avhandling, betitlad »*Det konsultativa referendum, en jämförande politiskt statsrättslig undersökning*». Han lämnar här först en skil-

dring av det behandlade institutets öden i åtskilliga länders politik och statsrätt. Av stort intresse är att taga del av hans redogörelser för den speciella författningsmässiga och allmänt politiska miljö, i vilken frågan på olika håll utvecklar sig. Karaktäristisk är särskilt dess brokiga relation till partierna. Belysande och instruktiva äro jämväl de ingående skildringarna av vissa faktiska folkomröstningars struktur. Arbetet avslutas av en på det föreliggande materialet grundad systematisk framställning, däri dels det konsultativa referendums olika former begreppsbestämmas, dels såväl dess politiska som dess statsrättsliga sida underkastas en jämförande belysning. I senare hänseendet hävdar författaren med klart preciserad motivering den konsultativa folkomröstningens förenlighet med den gällande konstitutionella rätten. — Avhandlingen grundar sig på omfattande studier, ej blott av hithörande litteratur utan även av kammarprotokoll, utskottsutlåtanden och motioner från skilda länder. Såvitt jag har mig bekant, är det första gången det konsultativa referendum är föremål för en mera ingående monografisk behandling. Brusewitz har skilt sig från sin uppgift på ett mycket förtjänstfullt sätt. Detaljframställningen ger en god ledning för bedömande av de med denna speciella folkomröstningsform förknippade särproblemen. Dess plats i politik och rätt och dess förhållande till den decisiva formen av referendum äro jämväl tillrättalagda med klar blick för de avgörande momenten. I den jämförande sammanfattningen kunde det ha varit av intresse, om författaren mera fullödigt sökt uppdraga den ideella utvecklingslinjen från rent decisivt till rent konsultativt referendum genom införandet mellan de båda ytterpolerna av flera mellanformer än endast det amerikanska (och tillfälliga danska) »semikonsultativa» referendum. Det »frivilliga» referendum av decisiv natur, sådant det är infört i Österrike och några tyska stater, befinner sig på glid åt konsultativt håll. Med markering av dess säregenhet, såsom i jakande fall måhända endast framprästande ett *regeringsförslag*, utgör jämväl den i Nya Zeeland föreslagna formen en typ för sig. Och måhända kunde serien även på annat sätt utfyllas. Vad angår författarens ställningstagande till det konstitutionella spörsmålet, kunna ju givetvis på denna punkt skilda meningar göras gällande, såsom framgår av »Betänkande och förslag angående konsultativ folkomröstning», avgivet av folkomröstningskommittén den 8 februari 1921. I motsats mot en del av ledamöterna gör sig Brusewitz här ånyo till talesman för uppfattningen, att konsultativ omröstning vore författningsmässigt tillåten även utan grundlagsändring. Vilken åsikt man än på den omstridda punkten må hysa, måste Brusewitz' bevisföring te sig såsom formulerad med, från hans utgångspunkt i motsatsen mellan rättsligt och politiskt betraktelsesätt, stringent klarhet.

Det decisiva referendum är föremål för Brusewitz' behandling i två arbeten, dels ett mindre, en uppsats om *folkomröstningsinstitutet i Tyskland* (och Frankrike) dels ett större, avhandlingen om samma institut i Schweiz. I uppsatsen om det tyska referen-

dum redogöres först för de gällande författningsbestämmelserna i rike och länder. Det kunde kanske ifrågasättas, om ej en indelning primärt efter institutets konstitutionella uppgift och sekundärt efter initiativtagaren hade varit väl så belysande som den här följda indelningen primärt efter den senare. Författaren lämnar vidare en framställning av institutets förutsättningar och plats i det tyska författningslivet. Uppsatsen betingar hos sin författare, såsom också av litteraturhänvisningarna bekräftas, kännedom om litteraturen rörande de nyaste författningsförhållandena i Tyskland. Den riktiga karaktäristiken av det omedelbart demokratiska inslaget i den konstitutionella ordning, revolutionerna medfört, stöder sig därjämte på direkta personliga informationer.

»Folkomröstningsinstitutet i den schweiziska demokratien, dess förutsättningar, former och funktioner» är titeln på Brusewitz' hittills omfångsrikaste arbete. Författaren rör sig här på ett forskningsområde, som helt naturligt varit föremål för en synnerligen flitig behandling från vetenskapens sida. Litteraturen därom är stor. Detta gäller emellertid närmast de delar av ämnet, som avhandlas i de två första huvudkapitlen av Brusewitz' arbete: »historiska och idépolitiska förutsättningar» samt »nuvarande former, systematisk översikt». Med den del, som ingår under det tredje och sista huvudkapitlet, »folkomröstningsinstitutet i verksamhet», är förhållandet ett annat. Här ligger fältet vida mindre bearbetat. Till följd härav är det framför allt i detta kapitel, som man finner arbetets mest vägande partier. Detta utesluter dock ingalunda, att jämväl det övriga lämnar förtjänstfulla bidrag till referendumproblemens utredning. I all synnerhet gäller detta det första huvudkapitlet. Med säker avvägning av de olika faktorers betydelse, vilka spelat in vid utvecklingen av det schweiziska folkomröstningsinstitutet, klarlägger Brusewitz det ideologiska (Rousseauanska) inslagets primat framför de gammalschweiziska traditionerna. Åt de »realpolitiska» inflytelsernas betydelse och den till synes paradoxala kombinationen av folksuveränitetsprincipen och maktfördelningstanken ger han en förträfflig belysning ur den parlamentsdespotism, vartill den förstnämnda teorien i sin schweiziska tillämpning givit upphov. Det andra huvudkapitlet har förtjänsten att giva en ingående systematik över referendum och folkinitiativ, till sina detaljer förd up to date och baserad på gällande förbunds- och kantonalförfattningar jämte tillämpningslagar och förordningar såsom direkta källor. Som utgångspunkt för sin framställning i tredje huvudkapitlet av det schweiziska folkomröstningsinstitutet i praxis — i vidsträckt mån, liksom avhandlingen i dess helhet, baserad på förstahandsmaterial — har Brusewitz i en bilaga sammanställt tabellariska översikter över folkomröstningarna såväl i förbundet som i 9 kantoner, med nödiga upplysningar rörande varje omröstnings innebörd, förlopp och resultat. I avhandlingens text lämnas en fyllig skildring av ett flertal referenda och folkinitiativ. För den, som med ledning av schweizisk erfarenhet vill

söka bilda sig en föreställning om institutets praktiska användbarhet och verkan, är denna redogörelse, förbunden som den är med belysande karaktäristik, synnerligen vägledande. Av stort intresse äro författarens egna slutsatser ur det redovisade materialet. Det är ingen lätt sak att besvara sådana frågor som dessa: om folkomröstningarna i levande livet framträtt som tillfredsställande uttryck för folkopinionen, om folket äger de nödiga förutsättningarna för utövande av denna revisionsuppgift, i vad mån den hävdvunna uppfattningen om institutets konservativa tendens är riktig, om folkomröstningens verkan till nytta eller skada, om parti- och saksynpunkternas medbestämmande betydelse. Författaren bemästrar problemen med stor skicklighet. Hans slutsatser äro kringsynta och välöverbädda, han håller sig strikte inom de givna gränserna för möjligheten att fälla dom och låter sig aldrig förledas till obegrundad subjektivism. Slutkapitlet ägnas åt den centrala frågan om folkomröstningsinstitutets betydelse för det representativa systemet, dess inverkan på parlamentets allmänna ställning och lagstiftningsverksamhet.

Om Brusewitz' referendumskrifter — till vilka jämväl sluta sig några tidningsartiklar i ämnet — tillsammansantagna må sägas, att de avgiva ett fullödigt vittnesbörd om sin författares synnerligen framstående egenskaper såsom statsvetenskaplig skriftställare.

Ovan nämndes såsom ett tredje, ehuru mindre starkt framträdande, område för docent Brusewitz' författarskap makten över utrikespolitiken och formerna för dess utövande. Såsom sekreterare i den kommission, vilken förberedde 1919—1921 års hithörande svenska författningsändringar, har han publicerat en »*Översikt över frågan om utrikespolitiska ärendens handläggning i vissa främmande stater*». Det är en redogörelse land för land, i allmänhet kortfattad, men med större utförlighet särskilt beträffande Norge, England och Frankrike. Såväl rätt som praxis beskrivas och inlägg, litterära och politiska, för och mot vidgat parlamentariskt inflytande, erhålla plats i framställningen. Av särskilt intresse äro upplysningarna angående världskrigets inverkan på de traditionella formerna. Någon sammanfattande komparativ belysning av frågan i dess helhet förekommer icke här (i själva kommissionsbetänkandet lämnas en kortare sådan). Såsom uppslagsställe med avseende på förevarande betydelsefulla författningsfråga är översikten instruktiv.

Docent Brusewitz' studier i detta ämne hava vidare avsatt som sin frukt en (maskinskriven) avhandling med titeln »*Studier över riksdagens ställning till utrikespolitiken*». Den är ofullbordad och innehåller en mindre, allmänt hållen del samt en större, behandlande svenska förhållanden. I den förra delen betraktar författaren först den — även i demokratien — ända till världskriget både i teori och praxis omfattade idén om utrikespolitiken såsom ett arkanum, uteslutande förbehållet regeringarna, samt den djupgå-

ende förändring, som härutinnan inträffat och som medfört kraven på även utrikespolitikens demokratisering. Han lämnar därefter en skildring av motsatserna inom den moderna forskningen med hänsyn till frågan om de rättsverkningar, som härflyta av den folkrepresentationen i vissa fall tillerkända befogenheten att godkänna eller förkasta internationella fördrag. Han undersöker den till statschefens absolutism ledande Gneist-Labandska teorien med dess distinktion mellan fördragets rent folkrättsliga och rent statsrättsliga verkningar, den motsatta åsikten, som upphäver denna dualism men måhända överspanner innebörden av representationens medverkan, och slutligen den Jellinekska teorien, som genom läran om fördragets betingade giltighet söker undgå de vanskligheter, till vilka de båda ytterlighetsåskådningarna kunna leda. Författaren övergår därefter till den svenska författningens ställning till frågan om riksdagen och utrikespolitiken. Han redogör för regeringsformens stadganden om makten över krig och fred och över traktaters ingående samt om riksdagens kontroll förmedelst protokollsgranskningen och hemliga utskottet; för dessa stadganden i äldre och senare avfattning, deras tillkomsthistoria och utvecklingen av praxis. Efter att därpå hava lämnat dels en historik över äldre reformförslag, dels en översikt av den avgörande reformrörelsen under världskrigsåren, upptager författaren till ingående behandling 1921 års författningsändringar rörande formerna för regering och riksdags samverkan i utrikespolitiken, varvid han efter varandra granskar riksdagens medinflytande vid befarat angrepp, utrikesutskottet, riksdagens ställning med hänsyn till traktater, protokollsgranskningen och stadgandena om regeringsmeddelanden till kamrarna. I detalj påvisas de slutliga bestämmelsernas genesis ur de skiftande förslagen 1916—17; innebörden och motiven granskas. — Avhandlingen är såsom nämnt icke avslutad och författaren annonserar vissa tillägg av sammanfattande och komparativ art, ävensom en ytterligare överarbetning. Av vad som företes, ådagalägger den mindre delen författarens insikter jämväl i folkrätt; den större delen åter utgör ett aktningvärt specimen i svensk statskunskap, som dock givetvis tarvar fullständigande och avrundning.

Till de båda nämnda bidragen till frågan om utrikespolitiska ärendens handläggning sluter sig en kortare redogörelse i en engelsk tidskrift över den svenska reform 1921: »Parliamentary control of foreign affairs in Sweden».

Utanför dessa tre nu behandlade forskningsgebit har Brusewitz i smärre skrifter behandlat eller vidrört åtskilliga andra spörsmål. Hans tidskriftsuppsats om »*De tillfälliga utskottens ställning inom det svenska utskottsväsendet*» har visserligen till sin utgångspunkt ett par tidigare specialutredningar i frågan, men besitter dock karaktären av en självständig, om ock naturligtvis endast fragmentarisk undersökning, med vyer över ämnet, som för-

fattarens egenskap av f. d. sekreterare i tillfälligt utskott bidrager att förläna vederhäftighet. Särskilt beträffande arbetsfördelningen mellan de tillfälliga utskotten och de ständiga, de förras natur (åtminstone i A. K.) av »utbildningsseminarier för nyvalda riksdagsmän» samt konsekvenserna härav för deras arbetssätt och ställning innehåller uppsatsen intressanta iakttagelser. — I en annan uppsats om »*Författningens inre utveckling*» behandlar Brusewitz författningsomvandlingens fenomen, särskilt sådant detta parlamentarism. Uppsatsen, som vänder sig polemiskt mot det verklighetsfrämmande förbiseendet av livets och de politiska nödvändigheternas nybildande kraft, visar jämväl fin blick för det egenartade i den svenska parlamentarismens utveckling. — På engelsk statskunskap är Brusewitz inne i sin uppsats om »*Utskottsväsen och parlamentarism*». Den utgör dels ett återgivande av d:r Knut Petterssons avhandling över det engelska utskottsväsendet, men dels också en självständig studie över utskottsorganisationens relation till regeringsproblemet ej blott i England, utan också i Frankrike och Sverige, med intressanta belysningar av likheter och olikheter. — Slutligen är här att omnämna uppsatsen om »*Förstakammarproblemet i fransk belysning*» i vilken Brusewitz riktar sig mot uppfattningen, att ett demokratiskt överhus nödvändigt måste betyda »ett maskerat enkammarssystem».

De nämnda uppsatserna bära vittne om Brusewitz' mångsidiga statsvetenskapliga orientering. Till belysning härav bidraga också hans *recensioner* av Forssells »Ministerier och kollegier» (märk här jämväl publicerandet av Liljencrantz' memorial angående den centrala förvaltningens organisation — bil. 19), Cavallis »Arbetsfördelningen mellan statsdepartementen» samt Andréns »Federalismen». Därjämte må också erinras om en del *populärvetenskapliga tidningsartiklar*, särskilt en Verdandiartikel om »Riksdagsupplösning enligt svensk grundlag». Av mindre betydelse i sammanhanget äro de polemiska artiklarna under nr:is 23 och 24 i förteckningen över bilagorna till ansökan.

Slutligen må icke förbigås den *edition av frihetstidens grundlagar* och konstitutionella stadgar, som Brusewitz utgivit och som dokumenterar hans källforskningar i svensk författningshistoria. Jämväl må erinras om hans medverkan vid redigeringen av Staaffs postuma arbete »Det demokratiska statsskicket».

Docent Brusewitz' vetenskapliga intresse spänner över författningshistoria, folkrätt, statsrätt och författningspolitik såväl svensk som utländsk. Även om man i hans produktion icke finner något arbete i statslära, så är dock även denna vetenskapsgren honom icke främmande, såsom framgår av den idépolitiska karaktären av hans 1809 års-forskningar och av referendum-böckernas inslag därav. Ur såväl de senare som hans författarskap i övrigt framträder klarligen ett starkt aktualitetsintresse såsom ett honom utmärkande

drag. Det visar sig bl. a. också i hans skriftställarverksamhet på det ekonomiska samhällslivets område (bil. 2, 3 o. 25). Genom den direkta kontakt med det politiska livet, vari han i och med sina uppdrag såsom sekreterare och kommittéledamot haft förmånen att komma, har detta drag blivit än ytterligare betonat. Vare sig det gäller i tiden mera avlägsna eller mera närliggande frågor, behandlar han dem emellertid med framstående skicklighet. Alltid lägger han fram problemet så, att man tydligt skönjer dess kärna. Dess lösande grundar han på egna förstahandsundersökningar. Vid klargörandet av de rättsliga eller politiska sammanhangen ådagalägger han skarpsinne, reda och klarhet i förening med ett kringstynt, moget och besinningsfullt omdöme. Genom dessa egenskaper har han förmått göra statsvetenskapliga insatser av stort och bestående värde. De framställas i en elegant form. Han har redan förut en gång förklarats kompetent till professur i statskunskap. Sedan dess har han blott ytterligare styrkt densamma, och jag har endast att bekräfta hans fulla kompetens till den Skytteanska professuren.

* * *

*

Docent FREDRIK LAGERROTHS statsvetenskapliga skriftställereri har väsentligen inriktat sig på dels författningshistoria dels statsteori.

Lagerroth begynner med en undersökning över »*Konungamakten i Frihetstidens statsteori*». Redan här gör han gällande den frihetstida statsuppfattningens modärnit, dess hävdande av statsmaktens offentligrättsliga karaktär gentemot patrimonial- och fördragsteoriernas privaträttsliga konstruktioner. Redan här ådagalägger han sin förtrogenhet med, utom författningshistorien, såväl historiska statsteorier som modärn allmän statslära. Uppsatsen är en förstudie. Det sammanfattande resultatet av mångåriga, djupgående forskningar inom ämnet föreligger omsider i hans monumentala avhandling om frihetstidens författning.

»*Frihetstidens författning, en studie i den svenska konstitutionalismens historia*» är det i Lagerroths produktion tills vidare dominerande arbetet. Med hänsyn härtill och till den opposition, det framkallat, blir det motiverat att jämförelsevis utförligt redogöra för dess innehåll. Först härigenom blir det möjligt att bedöma dess betydelse såsom specimen för en professur i statskunskap.

Lagerroth gör till sin uppgift att undersöka frihetstidens insats i vår författningsutveckling och därmed sanningshalten av den hävdvunna uppfattningen om dess relativa värdelöshet ur positiv synpunkt. Avhandlingen skall sålunda »lämna en framställ-

ning av den lösning, frihetstidens lagstiftare gävo åt de konstitutionella problem, varmed föregående släkten sysslat, och med vilka vi ännu brottas». Författaren vill emellertid gå till grunden med sitt ämne och »infoga den frihetstida författningen såsom ett led i ett stort replikskifte, som sedan uråldriga tider pågått icke blott inom vårt land utan inom vår kulturvärld överhuvud». Ett väsentligt utrymme ägnar han därför — i en *första bok* — åt en skildring av de frihetstida konstitutionella idéernas rötter i den svenska författningsutvecklingen, vilken han följer ända från begynnelsen och därvid inställer i oupphörlig belysning av den allmänt europeiska författnings- och idéutvecklingen. Han skildrar utvecklingen ur landskapsdemokratien, rikets uppkomst och framväxandet av motsatsen mellan en patrimonial statsuppfattning, företrädd av konungen, och en konstitutionell, hävdad av aristokratien. Den senares idéer finner sitt uttryck i landslagens konungabalk med dess för författningens hela väsen avgörande bestämmelse om valriket. För detta blir nu allt fortfarande adeln förkämpan och i samband därmed också för den likaledes i landslagens stadganden utgestaltade idén om rikets integritet. Mot adelns offentligrättsligt orienterade program om »enhet och frihet» bryter sig de monarkiska strävandena till arvrike och tillämpning av privaträttsliga statsidéer. Författaren följer utvecklingen under den tidigare medeltiden, under unions- och Vasatiden. Han tecknar de aristokratiska ansatserna till åstadkommande av en av konungens person oberoende rättslig organisation av riksstyrelsen, bakslaget under det nationella konungadömet med dess feodalistiska och fursteabsolutistiska tendenser, återupptagandet under Vasasönerna av adelns strid för konstitutionell maktfördelning och fastställda regeringsformer samt slutligen de aristokratiska idealens nederlag i 1600-talets begynnelse och fulländningen av den personliga monarkien, vilken härvid har hjälp av folkmakten, riksdagen, såsom sitt medel. Med 1634 års regeringsform, till sin organisatoriska men icke till sin konstitutionella syftning anteciperad under Gustav Adolf, hembäres den stora segern för den moderna statsuppfattningen, i det att de offentliga kompetensernas fördelning mellan de numera i statsgemenskapen inlemmade elementen, konung, råd, ämbetsmän och ständer, regleras genom lag; därtill kommer det betydelsefulla framsteg, som förverkligandet av den kodifierade författningens princip — tidigare än annorstädes — innebär. Efter att ha behandlat de genom erövringspolitiken framkallade politiska och sociala strömningarna samt riksdagens emancipation under 1600-talet — varigenom dualismen konung och ständer utpräglar sig — och den fortsatta kampen för regeringsformen mot arvmonarkiens privaträttsliga aspirationer, analyserar författaren 1680 års systemskifte, den aristokratiska rådsregeringens fall, riksdagskompetensernas reducerande till undersåtliga rättigheter allenast och överhuvud rikets förvandling, med regeringsformens undanskjutande, till ett rättsobjekt för den utanför stående härskaren; rätts-

satsen om konungens juridiska oansvarighet kvarstår som en frukt av denna utvecklingsfas, liksom också uppslaget till protokollsgranskningen är av betydelse. De båda sista kapitlen i den trehundra sidor starka första boken (om »författningens genesis») behandla utvecklingen från Karl XI:s likväl lagbundna envælde till den upplösning av all objektiv rättsordning, vartill Karl XII:s militärdespotism omsider ledde, samt slutligen tillkomsten och den allmänna innebörden av frihetstidens grundlagsstiftning.

Genom en granskning av stadgandena i denna vår »första regeringsform med rättsligt bindande kraft» under jämförelse med idéerna i den tidigare författningspolitiska utvecklingen vill författaren påvisa, hurusom frihetstidens författning »i eminent mening är en historisk författning» — dess författningsurkunder »återgiva vår historia i paragrafform, man kan inom dem urskilja en serie historiska skikt, som avlagrats alltsedan uråldrig tid». Det är nu riksdagen som helt tagit om hand förverkligandet av de konstitutionella principer, vilka ursprungligen förts fram av rådsmakten. Med övervinnande såväl av den romerska rättens lära om den över lagen upphöjda furstemakten som av den germanska rättens subjektivrättsliga åskådningssätt har den svenska författningsutvecklingen nått fram till förverkligandet av idéen om riket som ett självständigt subjekt för rätten.

I den *andra boken* behandlar Lagerroth »författningens utveckling och undergång». Han gör därvid en uppdelning på två huvudfaser. Först »den dogmatiska perioden», under vilken den nya författningens inneboende logik framdriver strävandena att utvidga riksdagsmakten på bekostnad av råd och konung, varvid den teoretiska spekulationen, som vid författningens tillkomst ej spelat någon avsevärdare roll, tages i ständernas tjänst och en ortodox statslära utbildas. Därpå följer — från mediet av 1750-talet — »den kritiska perioden» vilken kännetecknas av de strävanden, som av ständernas maktmissbruk framkallas, att finna garantier häremot genom nya lösningar av författningsproblemet. Den första av dessa båda huvudavdelningar begynner med ett kapitel om partiväsandets uppkomst och parlamentarismens genombrott, den senare ställd i belysning även genom jämförelser med den engelska, samt om förhållandet mellan de båda representationerna, sekreta utskottet och plena. Därpå följer en ingående undersökning över principalatslärans historia, dess samband med å ena sidan den frihetstida författningens egen demokratiska princip, å andra sidan den urgamla provinsfederalismen, dess stridighet mot författningens konstitutionella grundtanke och slutligen dess nederlag till förmån för den offentlighetsrättsligt utformade representativa principen. I fortsättningen gives en framställning av den teoretiska begründning av den uppvuxna parlamentarismen, som framkallas särskilt av konungamaktens reaktion mot författningens inskränkande bestämmelser; de betydelsefulla aktstycken och litterära produkter, som diskussionen om statsskicket prin-

ciper framkalla, analyseras från synpunkten av deras relation till äldre och moderna statsteorier och deras betydelse för utformandet av den officiella statsdoktrinen. Hovpartiets maktdelningslära med dess upplösning av statsuveräniteten ställes mot hatteorien med dess värnande av idén om statsmaktens enhetlighet vid sidan av funktionernas fördelning på olika statsorgan och krav på ett högsta sådant. Hattarnas bråda fall berodde enligt Lagerroth icke därpå, att statsskickets principer, den konstitutionella och den demokratiska, »saknade bärkraft, utan hade sin grund däri, att de blivit inkonsekvent tillämpade»; byråkratismen undertryckte friheten och merkantilismen verkade i samma riktning. Av motsatt anda voro ock de reformkrav, som framställdes under »den kritiska perioden», vilken författaren därefter behandlar. Sådan var först och främst Nordencrantz' helgjutna samhällskritik, hans krav på en folkrepresentation av rikets egendomsbesittande odalmän i stället för av ämbetsmän, på reorganisation av den provinsiella självstyrelsen, ämbetsmäns tillsättning på vissa år, privilegieväsendets avskrivning m. m. I samband med mössornas första angrepp på hattsystemet blir sekretessen föremål för kritik, och tendensen till större publicitet i statens angelägenheter tränger på, för att omsider, efter systemskiftet och de antibyråkratiskt orienterade yngre mössornas regeringstillträde, sätta frukt i dels fastställandet av sådana former för grundlagsstiftning, som beredde utrymme åt väljarnas kontroll — en utomordentlig statsrättslig nyhet, till vilken Sverige har prioritetsrätt framför både Amerika och Frankrike — dels införandet av en tryckfrihet, som tjänade samma syfte. Författaren skildrar vidare den i samband med den monarkiska statskuppen — vilken ådagalade regeringssättets brist på den elasticitet, som numera upplösningensinstitutet medför — utkämpade striden mellan den Montesquieuska balansteorien och den lära, som vill finna motvikten mot representationsmajoritetens maktövergrepp hos valmännen och grundlagsstiftningsformerna. I avhandlingens båda sista kapitel belysas de ofrälse ståndens frammarsch mot frihetstidens slut och de fortsatta reformtendenserna, avseende sådana ting som majoritetsprincipens utsträckta giltighet, bl. a. till riksrådsval, råds herrarnas tillsättande på förordnande, sekretessens sönderrivande, representationsförändringar, riktade mot ståndens exklusivitet eller mot byråkatiens inflytande, bördsprivilegiernas ställande på avskrivning o. s. v. Författarens slutsats blir den, att vid frihetstidens slut tecknen till en sådan utveckling tydligen voro för handen, vilken skulle medfört författningens befriande från brister, som ytterst sammanhänge med en oöverensstämmelse mellan dess premisser och de därur hittills dragna konsekvenserna. Särskilt hade då den kvarstående dualismen mellan första och andra statsmakten kunnat komma att avlösas av den monistiskt-parlamentariska principens förverkligande i en ledande regering. Genom Gustav III:s revolution nedbröts hela den utpräglad modernt konstitutionella

och parlamentariska byggnad, man på det enhetliga statsbegreppets grund var på väg att bygga upp.

Den nu lämnade översikten av innehållet i »Frihetstidens författning» torde i någon mån hava klargjort dess egenartade läggning. Det är icke fråga om en redogörelse för vare sig den tidigare konstitutionella utvecklingens enskildheter eller den frihetstida författningens detaljorganisation. Det är de författningpolitiska *idéerna*, som utgöra undersökningens objekt. Eller, som författaren själv på ett ställe med reservation för uttryckens tillåtlighet formulerar motsatsen: det gäller icke frihetstiden såsom »empirisk epok» utan som »rationell princip». Med en dylik inriktning är detta författningshistoriska arbete klarligen inställt under den statsvetenskapliga synvinkeln. Vid dess bedömande har man vidare att taga med i räkningen arbetets vittomspännande karaktär. Det vill ur den anlagda synpunkten lämna en bild av hela vår författningsutveckling alltifrån den gamla landskapsdemokratiens tid och till den gustavianska. Men icke blott den svenska principutvecklingen utan också den allmänneuropeiska ingår i perspektivet, liksom också den modärna statsläran och dess begreppsbestämningar. I ett arbete med en dylik stort syntetisk planläggning är det orimligt att begära frihet från alla ojämnheter beträffande teknik och detalj slutsatser. Sådana kunna nog påvisas i detsamma: Det avgörande är emellertid, i vad mån det gjort en insats till lösningen av det problem, det ställt sig före. Det har vid den polemik, som helt naturligt en avhandling av denna antitraditionella läggning måste framkalla, gjorts den anmärkning, att Lagerroth visar benägenhet för ensidig behandling av materialet till förmån för den uppfattning, som han vill göra gällande. Så giver han, menar man, i den första boken en allt för idealiserad bild av de aristokratiska strävandenas inriktning på riksenhet, organisation och rättssäkerhet, allt medan han utmålar farorna för dessa statliga värden från konungamaktens sida med en överdrift, som illa stämmer med det vittnesbörd, historien avgiver om motsatsen. Det skall här ingalunda bestridas, att Lagerroths framställning på sina ställen kan bibringa läsaren ett dylikt intryck av vitt och svart; man kan tycka, att de realpolitiska syftena ofta framträda i för låg relief i förhållande till de i teorien uttalade. Men när man så starkt som ofta skett strukit under denna anmärkning, så synes man mig icke tillräckligt hava beaktat den stora undersökningens syfte. Lagerroth vill uppdraga den konstitutionella idéutvecklingens uppkomst- och utvecklingslinje och behandla det empiriska materialet ur denna isolerade synpunkt. Denna rationalistiska anläggning av undersökningen för otvivelaktigt med sig vanskligheter av ovan angiven art. Att emellertid problemställningen är icke blott fullt berättigad utan därtill av utomordentligt intresse, torde näppeligen kunna förnekas. Författarens grundläggande antites synes mig också i sina huvuddrag riktig. Själva den mo-

narkiska principens udd har pekat mot en privaträttslig statsuppfattning, oförenlig med det konstitutionella kravet, att konungen skall härleda sin makt ur rättsordningen och ej såsom suverän vara upphöjd över riket. Det korporativa statsbegreppet har däremot haft sin naturliga jordmån i självstyrelsesträvandena, d. ä. hos den andra faktorn inom dualismen, det politiska »folket», vare sig nu aristokratiskt eller demokratiskt avgränsat. Ur brytningen mellan dessa båda idéer har omsider den konstitutionella idéen, den rättsliga organisationsidén avgått med segern. Det är med ett klarläggande av detta sammanhang, Lagerroth har haft det vetenskapliga modet att gripa sig an, och han har enligt min uppfattning löst uppgiften på ett sätt, som vittnar om ett verkligt inlevande i de politiska idésystemen.

Även mot behandlingen i andra boken av själva frihetstidsförfattningen har riktats förebråelsen för konstruktion. Det kan ju vara riktigt, att Lagerroth i enskilda fall visar benägenhet att lägga mera in i ett aktstycke eller giva en starkare betoning åt vissa delar än vad andra skulle göra. Men det är alldeles förfelat att utvidga denna anmärkning till en avgörande generalkritik och sålunda påstå, att Lagerroths hela nyorientering bygger på en omkastning vid bevisföringen av fakta och konklusioner, så att han ordnat de förra efter de senare och ej tvärtom. Han lämnar överallt motivering för sin uppfattning. Hans skarpsinniga analyser utgå från en djup statsteoretisk förståelse. Hans paralleller med modern åskådning äro ofta slående. Därtill kommer, att författaren på flerfaldiga ställen visar klar blick för det uppenbara förhållandet, att idéutvecklingen icke företer så enkelt renodlade linjer, att icke motsägelser och blandning av skilda tankesystem äro till finnandes i de analyserade inläggen i principdebatten. Det vore för övrigt rätt så underligt, ifall en författare, som ställer sig i opposition mot en hittills gällande, ensidig, djupt rotfäst och till följd av sin känslobetoning ytterst svårubblig uppfattning icke skulle riskera att någon gång skjuta över målet. Lagerroth lämnar emellertid läsaren en fullgod möjlighet att själv bilda sig en mening, i det han utförligt återgiver innehållet av de undersökta aktstyckena. Liksom hans teckning av frihetstidsparlamentarismens säregenhet till ursprung och utveckling är förträfflig, har han också i stort sett framgångsrikt påvisat den frihetstida teoriens anknytning till modern statslära.

Även de, som intagit en kritisk ställning mot Lagerroths teckning av den tidigare idéutvecklingens innebörd eller den frihetstida författningens karaktär och förmåga av självläkedom, hava vitsordat arbetets vida vyer, dess rikedom på intresseväckande idéer och uppslag, dess träffande karaktäristiker av skilda tidevarvs statsåskådningar samt den självständighet, den tankeenergi och den lärdom, varom det bär vittne. Otvivelaktigt intager också »frihetstidens författning» en plats för sig inom vår statsvetenskapliga litteratur genom den nya belysning, detta imponerande arbete

kastar över sammanhangen i våra författningsprincipers utveckling och särskilt över den märkliga epok därav, då vår moderna demokrati förbejdades. Boken blir genom sitt originella grepp på vår konstitutionella idéhistoria av nyrödjande karaktär och väger tungt såsom specimen ej blott i svensk och utländsk författningshistoria utan jämväl och ej minst uti statslära.

De synpunkter, Lagerroth i »Frihetstidens författning» anlagt på den svenska författningshistorien, har han fullföljt i den avhandling om »Konung och adel, ett bidrag till Sveriges författningshistoria under Gustav III», som följt på den förra. I dess första huvudavdelning, »Konung och adel i förbund, författningens uppbyggande», begynner han med en undersökning av 1772 års regeringsform, som han betecknar som ett avsteg från konstitutionalismen i riktning mot den personliga konungamakten. Han redogör vidare för författningens komplettering och den kungliga förkärleken för obestämda »rikssedvänjor» i motsats mot det gamla adliga intresset för fasta konstitutionella former, ävensom för sekretessens återupplivande. Det sista underkapitlet av denna avhandling behandlar principalatslärans återuppdykande i samband med frågan om formerna för val av bankorevisorer och -fullmäktige mellan riksdagarna samt Halldins av vissa kontinentala läror påverkade karaktäristik av författningen. Den andra huvudavdelningen ägnas striden mellan konung och adel samt utvecklingen t. o. m. Förenings- och säkerhetsakten och konungens mord. Här skildras de republikanska tänkesättens reaktion mot den rådande regimen, sådan denna reaktion framträdde först i Thorilds politiska rationalism och därefter i den nya adelsoppositionen. Av intresse är bl. a. framställningen av de kontrakts-teoretiskt färgade inläggen i argumentationen, dels i samband med Anjalaförbundet — »ett eklatant exempel på fördragslärens anarkiska konsekvenser» — dels vid kampen mot Förenings- och säkerhetsakten.

Till sin egenart faller denna avhandling, såsom antytt, under samma karaktäristik som den första. Såsom författaren själv i förordet anmärker, har emellertid den uppgift, han har ställt för sig, icke tillhört de tacksammaste, detta till följd dels av materialets karghet — vilket står i samband med det politiska intressets djupa fall från den centrala plats, det intagit under frihetstiden — dels därav, att den föreliggande perioden redan varit föremål för en grundlig forskning. Avhandlingen är med hänsyn till sistnämnda omständighet medvetet ofullständig. Den bär prägeln av ett avslutningskapitel till den stora boken; den behandlar ju också den frihetstida författningsutvecklingens »epilog». Dess självständiga betydelse är därför vida mindre än huvudavhandlingens. I jämförelse med denna verkar den mindre djup och mera lösligt komponerad. Även här finner man emellertid originella och träffande synpunkter. I svensk författningshistoria har Lagerroth

genom de båda avhandlingarna tillsammans tagna dokumenterat sig med hänsyn till hela utvecklingen från äldsta tider till 1809.

Lagerroths idépolitiska intresse tager gestalt jämväl i hans fortsatta författarskap. I en uppsats om »*Ett grundlagsbrott och dess motivering*» är utgångspunkten för hans studier den meningsstrid, som i press och riksdag framkallades av det olagliga tillvägagångssättet 1857, då kronprinsen-regenten vid konungens sjukdom förordnades till regent mot grundlagens dåvarande lydelse, vilken föreskrev interimsregering. De omstridda paragraferna i regeringsformen (40 och 92) tillhöra visserligen, såsom författaren anmärker, icke de centrala i vår statsrätt, men motiveringen för författningsbrottet riktar sig mot konstitutionalismens hjärtpunkt. Författaren refererar och belyser på ett intresseväckande sätt diskussionen och ställer i skarp profilering mot varandra å ena sidan den objektivrättsliga idéen om författningen såsom den över både konung och riksdag upphöjda folkgarantien mot bådas maktövertaggrepp, och å den andra sidan den subjektiva tolkningsmetod, som i grundlagen endast såg ett värn mot den ena statsmaktens över-skridande utan den andras medgivande av rågångarna dem emellan.

»*Om förmenta gränser för de svenska statsmakternas grundlagstiftningsrätt*» heter en av de avhandlingar, Lagerroth bifogat i maskinskrift. Den behandlar två fall från olika tider i vår politiska historia då det gjorts gällande, att statsmakternas rätt att företaga ändringar i författningen vore begränsad så tillvida, som de icke finge röra vid vissa oföränderliga huvudprinciper. Den ena gången var det Chr. J. Boström, som i tidningsartiklar från 1850 och en broschyr från 1865 bestred den rättsliga möjligheten av en representationsförändring; andra gången åter är det talmanens propositionsvägran på Lindhagens republikmotion 1912, som uppbäres av samma uppfattning med avseende på monarkien. Utgångspunkten för bevisföringen är vid de båda tillfällena tämligen olikartad. Boström deducerar från sina allmänna statsfilosofiska utgångspunkter, och författarens framställning vidgar sig därför till ett klarläggande av denna nödvändiga bakgrund. Han skildrar vidare den litterära polemik, som utspann sig med anledning av Uppsala filosofens akademiska inlägg i författningsstriden. Med sin vanliga djupgående analys värdesätter han inläggen från båda sidor och ställer Boströms privaträttsliga åskådning och rationaliserade rättsbegrepp i belysning av den moderna uppfattningen av rättsordningens objektivitet och positivitet. — I debatten angående Lindhagens republikmotion 1912 spelade givetvis inga metafysiska argument någon roll utan historiska och författningsrättsliga. Författaren kritiserar skickligt de skäl och motskäl, som ingingo i det då framförda florilegiet av sådana.

Till den nu omnämnda avhandlingen har Lagerroth fogat två

exkurser. Den ena av dessa handlar om »Majoritetsprincipen» och ger en utblick över olika begrundningar för den ifrågavarande grundsatsen. Den andra exkursen, »Boström och Kelsen, en jämförelse», är synnerligen karaktäristisk för Lagerroths intima förtrogenhet med skilda statsläror. Det är ett i hög grad originellt uppslag att sammanföra dessa till synes så oförenliga gestalter, den svenske metafysikern och den österrikiske rättspositivisten. Lagerroth påvisar överensstämmelsen mellan dem på vissa punkter; så särskilt i fråga om objektet för lagstiftningen och lagstiftningsprocedurerna »privata» resp. »sociala» karaktär. I båda fallen är likheten påfallande. Den är, såsom Lagerroth framhåller, ytterst beroende på bådars skarpa urgerande av rätten såsom statens väsen och särhållande av den juridiska normen från normer av annan art och från de psykologiska realiteterna.

Vid sina studier i de statsrättsliga idéernas historia har Lagerroth spånt över vitt skilda epoker. I antik idéhistoria har han påbörjat ett arbete om »Stats- och rättsbegrepp i Platons skrifter» (föreliggande i maskinskrift). Till utgångspunkt för förståelsen av Platons ställning till de politiska problemen giver han först en teckning av de dominerande antiteserna inom den grekiska statsteorien, sådan den tog gestalt i deras rättsliv och deras statsfilosofers läror. Han skildrar brytningen mellan glansperiodens enhetliga, lagbundna stat och den politiska nedgångens i klassväldets tecken utformade demokrati, mellan det likhetsbegrepp, som tog hänsyn till skilda förutsättningar, och det, som vilade på mekanisk grund, mellan föreställningen om rätten som evig och gudomlig å den ena sidan, såsom konventionell norm å den andra, mellan den gällande rättsordningens auktoritet och sofisternas upplösande maktlära. Mot bakgrunden av dessa motsatser betraktar han Platons statslära och ger av den en klar och välskriven framställning. Vad som förlämnar undersökningen dess egenart är, såsom överallt i Lagerroths skrifter, det universella perspektivet. Platons politiska åskådning lägges under modärna statsteoriernas passare och framträder därigenom i skarpare bestämning. Författarens grepp om problemet är hans eget och hans kännedom om hithörande litteratur akttningsbjudande.

Till sist må här erinras om dels Lagerroths recension av Brusewitz' 1809 års studier, vilken utvidgats till en tidskriftsuppsats, betitlad »En omvärdering av 1809 års regeringsform», och som jämväl ger uttryck åt reflektioner utifrån egna synpunkter på frågan, dels vidare också hans *tidningsartiklar* om »Frihetstidens parlamentarism», »Konungamakt och folkmakt», »Om självstyrelsens värde» och »Vår grundlagsdag».

Av den redogörelse jag lämnat för docent Lagerroths skriftställer och vad jag i samband därmed anför, torde hava framgått vad som i huvudsak kännetecknar Lagerroth såsom statsvetenskaplig författare. Hans spekulativa läggning är uppenbar. De

grundläggande statsrättsliga problemen stå i mittpunkten av hans intresse — även när han behandlar positiv rätt — och hans huvudområde blir statsläran. Hans arbeten vittna emellertid jämväl om studier i såväl svensk som utländsk statsrätt; såsom av meritförteckningen framgår, har han också i avsevärd utsträckning föreläst över, resp. seminariebehandlat framförallt gällande svensk författning men också delar av utländsk. Överhuvud är vidsträckt lärdom ett utmärkande drag hos Lagerroth. Hans självständighet i problemställning, behandlingssätt och slutsatser hava ovan framhållits. Påfallande är djupet och energien i hans forskning; han släpper ej ett problem, förrän han gått till botten därmed. Hans framställningssätt är fängslande, förenande koncentration med genomskinlighet. Det kan måhända anmärkas, att han efter avslutandet av sina stora undersökningar i svensk författningshistoria intill 1809 icke producerat något därmed kvantitativt jämförligt. Frånsett yttre förhållandens möjliga inverkan härvidlag må emellertid erinras dels om det antal smärre undersökningar, han frambringat, dels om det tydliga inre sambandet dem emellan. Lagerroth synes vara i färd med att fullkomna sin statsteoretiska utrustning, och förvisso har man av hans forskning på lång sikt och för stora helhetsmål att förvänta mycket värdefulla resultat i fortsättningen. Jag finner docenten Lagerroth till fullo hava styrkt sin kompetens för den Skytteanska professuren.

* * *

Docenten GEORG ANDRÉN är i väsentlig mån orienterad åt tysk statsvetenskap, i det hans mest betydande författarskap avser dels tysk statsrätt och tyskt författningsliv, dels tysk statsteori.

I främsta rummet står hans gradualavhandling om »*Federalismen i den tyska riksorganisationen 1871—1914*». Om arbetets titel synes utlova en mångsidigare framställning än den som lämnas, så beror detta på den snäva bestämning, författaren giver av begreppet »federalism». Med utgångspunkt i en undersökning av begreppen »unitarism», »federalism» och »partikularism» utmönstrar han därifrån kompetensfördelningen mellan såväl enhet och särstat som mellan rikets organ inbördes och inskränker det till att inrymma endast »organisationen» av det federala organet. Det är förbundsrådet, till dess sammansättning och verksamhetsformer, som utgör undersökningens föremål. Begreppspreciseringen synes mig i denna inledning tämligen oklar. Vad beträffar bilden av förbundsrådet, bleve den också, ifall all beröring med kompetensfrågorna systematiskt undvekes, mindre fullständig. Vad nu sagts kan möjligen delvis anses hänföra sig till en meningsskiljaktighet av terminologisk natur. En författare har i stort sett rätt att begränsa

sitt ämne som han vill. Inom den ram, Andren uppställt för sig, har han fullgjort ett arbete av hög rang och därvid bl. a. själv beaktat nödvändigheten att icke känna sig bunden av den aprioriska begränsningen, där utflykter äro behöfliga eller gagneliga för en allsidigare belysning.

I den första huvudavdelningen illustrerar författaren först haltlösheten i R. v. Mohls olyckliga kännetecknande av förbundsrådet som en »proles sine matre creata», i det han påvisar dess historiska arv från den gamla tyska riksdagen och den tyska förbundsdagen. Med säker hand för han därefter läsaren genom de reformtankar i flera riktningar, ur vilka omsider Bismarcks nyordningsplan utvecklade sig. Och därpå följa ingående analyser av förhandlingarna med hänsyn till den federala organisationen. Det är en åskådlig och träffsäker bild, författaren här uppdräger såväl av Bismarcks realpolitiska manöverskicklighet, hans utnyttjande i sina syftens tjänst av alla stridiga politiska krafter, som ock av spänningen mellan dessa, när det gällde att uppnå enighet om det nya statslivets former. Framställningen är synnerligen instruktiv för förståelsen av det preussiska tyska riket. Först genom att på detta sätt inställas i sin historiska miljö och i belysningen av argumentationen vid dess tillkomst framträda de slutliga rättsbestämmelsernas innebörd och betydelse. Överhuvud utgör denna del av undersökningen en väl avpassad bakgrund för den teckning av förbundsrådets väsen och verksamhet, som därpå följer. Här analyseras först från rättslig och politisk synpunkt stadgandena om röstfördelningen i förbundsrådet samt de förskjutningar, utvecklingen efter deras tillkomst medfört. Särskild uppmärksamhet ägnar författaren därvid åt det komplicerade problemet om Elsass-Lothringens federala ställning; hans skildring av dess utveckling fram till den tvivelaktiga lösningen år 1911 — väsentligen vilande på direkta aktstudier — är grundlig och belysande för den alltjämt fortbestående misstron mellan Preussen och de övriga sårstaterna. Av intresse är likaledes kapitlet om förbundsrådets sekretess och dess politiska betydelse, vilket i senare hänseendet utmynnar i satsen, att »federalismen i sin starka tyska form behövde hemligheten till sitt komplement». Bland det närmast följande äro att framhålla de delar, som behandla den för Bismarcks nitälskan om såväl Preussens som förbundsrådets konstitutionella maktställning nog så karaktäristiska striden angående ställföreträdarskap och röstkumulation, ävensom skildringarna av det rikshyråkratiska inslaget i Preussens fullmäktiguppsättning samt av förbundsregeringarnas sporadiska säraktioner i riksdagen och Preussens tillbakavisande av dennas inblandning i dess politik — allt mycket förtjänstfullt klarlagt. När författaren därefter övergår till att först behandla förbundsrådets inre arbetsorganisation och sedan i ett särskilt kapitel »förbundsrådet i funktion», synes det mig vara vanskligt att klart skönja uppdelningens demarkationslinje. Framställningarna gripa så pass mycket in i varandra,

att man måste ställa sig tvivlande till lämpligheten av denna dispositiva anordning. Frånsett detta lämnar även förevarande delar av arbetet en värdefull behållning. Man får en synnerligen klar inblick i denna med skicklig beräkning hopfogade mekanism, som det tyska förbundsrådet utgjorde, och vars alla element i sin samverkan osvikligt befrämjade det stora målet: effektiv rikspolitik under Preussens ledning. Problemet Preussen-Tyskland och dess lösning i kejsarförfattningen erhåller i Andréns framställning en belysning, som är till nytta icke minst vid bedömandet av tendenserna under den senaste författningsrevolutionen. — Avhandlingen ger en levande bild av sitt föremål och är som helhet en mycket betydande prestation. Den vittnar om stor beläsenhet och urskilningsförmåga vid stoffvalet, skicklighet i kompositionen och utredningen av de ofta invecklade sammanhangen samt stilistisk livfullhet och konstfärdighet. I sin egenskap av »författningspolitisk» studie, analyserande icke blott rättssatserna i och för sig utan jämväl den politiska verkligheten, kännetecknas den av en erkännansvärd objektivitet.

Om Andréns intresse för och kännedom om tyska författningsförhållanden vittna jämte det nyss behandlade stora arbetet två smärre vetenskapliga alster. Det ena är den 1918 i Statsvetenskaplig Tidskrift publicerade anmälan av den i samlingen »Främmande grundlagar» ingående editionen av de tyska staternas författningar. Den andra utgöres av den redogörelse, som han i kommittéförslaget 1919 lämnat för *utrikespolitiska ärendens behandling i Tyska riket*, och som han för fram ända till revolutionen.

I statslära har Andréns producerat tvänne avhandlingar i maskinskrift samt ett par smärre saker.

Av de båda förstnämnda betitlas den ena och längsta »*Huvudströmningar i tysk statsvetenskap 1871—1914*». Författaren tager därvid särskild hänsyn till »de ledande idéernas grundläggning i Tysklands politiska tänkande under 1800-talets tidigare delar». Han ställer den senare utvecklingen av den tyska statsvetenskapen i dess samband med Hegels maktlära och statsdyrkan, Rankes empirism och den historiska rättsskolans organiska uppfattning av rättens utveckling. Sedan han skildrat Gerbers banbrytande juridiska systematisering av den tyska statsrätten, tecknar han den med det nya rikets tillkomst segrande positivistiska statsteorien och vidare den reaktion häremot, som framträder i de realistiska strömningarna, och som dels, enligt författarens uppdelning, vill i författningsrätten ingjuta ett fylligare innehåll förmedelst indragande av stoff från historia och författningsliv, dels göra detta senare till undersökningens centrum. I ett avslutande kapitel om författningsrätt och författningsliv i det hohenzollernska Tyskland demonstrerar han inkongruensen dem emellan och därmed ofullständigheten av den bild, den tyska statsrätten ger av författningstillståndet. — I den andra och kortare av de båda avhand-

lingarna, »*Till belysning av några statsvetenskapliga principfrågor*», upptager Andréén i anslutning till den förut nämnda avhandlingen frågan om politiken och särskilt författningspolitiken såsom vetenskap. Han undersöker den svåra och betydelsefulla frågan om värdeomdömenas plats i kulturvetenskaperna och därmed också i »politiken» samt uppdrager författningspolitikens gränser mot de närbelägna vetenskaperna historia och statsrättsvetenskap. — Det är inga lättlösta problem, Andréén i dessa undersökningar tagit till föremål för sina studier. I sin utomordentliga beläsenhet, särskilt vad angår tysk statsteori, har han goda förutsättningar för deras behandling, och han har trängt in i de olika tankesystemen med energi och intelligens. Förtjänstfull är den kritik, han underkastar den strängt juridiska metodens ensidiga förbiseende av andra synpunkters berättigande, liksom å andra sidan också hans uppskattning av statsrättsdogmatikens stora relativa betydelse. Förtjänstfull är överhuvud den måttfullhet i slutomdömena, han ådagalägger och som har sin grund i hans insikt om även kulturvetenskapernas krav på »ett minimum av subjektivism». Om också framställningen givetvis lämnar rum för invändningar äro dessa båda avhandlingar tillsammans tagna att karaktärisera som en vacker exposé över viktiga delar av statsvetenskapens kunskapslära.

I en (maskinskriven) uppsats om »*Suveränitetsbegreppet i belysning av en tysk statsrättslig tvistefråga*» behandlar Andréén ett brottstycke ur det nämnda begreppets rika historia. Han lämnar en orienterande och kritisk framställning av dess tillämpande inom tysk vetenskap på den Bismarckska förbundsstaten. Han demonstrerar de många olika lösningarnas konstruktiva karaktär och finner denna botten i begreppsbestämningens bristande klarhet och förbiseende av den positiva rättens avgörande betydelse för frågan om begreppens användbarhet på det enskilda fallet. Från sistnämnda synpunkt och med fasthållande av ett »absolut» och ett »relativt» suveränitetsbegrepp undersöker han dessas tillämplighet såväl i fråga om förbundsstater som helstater och deras organ. Uppsatsen är klagörande och slutsatserna anknyta till synpunkter i nyss behandlade utredningar. Den ingår som ett led i Andrééns framstående dokumentering i fråga om både tysk statsrätt och statslära.

Till Andrééns statsteoretiska produktion hör slutligen en populärvetenskaplig, i folkuniversitetsföreningens årsbok för 1920 införd uppsats om »*Rättsfilosofien*». Den lämnar en vägledande översikt över det rättsfilosofiska författarskapet med uppdelning efter de skilda ståndpunkterna till frågan om den »riktiga» rätten.

Om tysk statsrätt och (tysk) statslära utgöra huvudområdena för Andrééns statsvetenskapliga forskning, så har han ingalunda uraktlåtit strövtåg in på andra gebit. Bland (de maskinskrivna) bilagorna till hans ansökan finner man sålunda ett fragment ur en föreläsningsserie vid Uppsala universitet över »*Den engelska parlamentarismens reception i de brittiska kolonierna*. I de partier,

som här föreligga, har författaren emellertid icke kommit in på det egentliga ämnet. Vad han företer är först ett inledningskapitel, huvudsakligen behandlande dels den förutsättning för receptionen av moderlandets författning, som utgjordes av den i England och annorstädes djupt rotfästa övertygelsen om det engelska styrelsesättets teoretiska och praktiska förträfflighet, dels den dock härvid föga verkningsfulla kritiken från en eller annan politisk tänkare. Härtill kommer ännu ett brottstycke, nämligen en översiktlig skiss av den engelska parlamentarismens utveckling intill den monarkiska restaurationen under Georg III, däri författaren, efter att ha bestämt parlamentarismens begrepp och berört den monarkiska maktens reducering under 1600-talet, lämnar en skildring av 1700-talets aristokratiska styrelseregim. Det är dock här icke fråga om någon förstahandsundersökning utan en mera populärvetenskaplig framställning. Den vittnar emellertid inom denna ram om aktningvärdas studier även i engelsk författning.

I en del smärre bidrag har Andréns vidare kommit i beröring med åtskilliga frågor inom såväl svensk som utländsk statskunskap. Så har han i en uppsats om »*Talmannens propositionsvägran i A. K. den 31 mars 1900*» behandlat en konflikt mellan kammare och talman rörande en gemensam voteringsfråga, vid vilken konstitutionsutskottet gav den senare rätt. Efter redogörelse och kritik över de argument, som från båda sidor med eller utan åberopande av grundlagsparagrafer framdrogos, undersöker författaren för egen del grundlagsenligheten av talmannens propositionsvägran och kommer till samma förnekande därav som kammaren. — Inom ett helt annat område faller den fråga, som behandlas i uppsatsen »*Talmannens propositionsvägran i A. K. den 4 maj 1912*». Här gäller det spörsmålet, huruvida på författningsmässig väg den ärvliga monarkien kan i Sverige avskaffas. Andréns är här inne på samma problem som Lagerroth i en del av sin uppsats om »förmenta gränser för den svenska grundlagsstiftningsmakten». Andréns undersökning går i samma riktning och dess vederhäftighet förringas icke av den periferiska anmärkningen om det onödiga i riksdagens rättsligt oanfäktbara aktion mot talmannens propositionsvägran — gentemot densamma torde eljest kunna frågas, om det icke för riksdagen är ett betydelsefullt intresse att förhindra ett grundlagsstridigt kringskärande av dess medlemmars motionsrätt.

Till dessa Andréns smärre bidrag inom olika gebit av svensk och utländsk statskunskap äro slutligen att räkna en del *recensioner* av statsvetenskapliga avhandlingar, vilka flutit ur hans penna, och bland vilka särskilt äro att nämna en på ingående studier grundad undersökning över talmansinstitutionen. För övrigt kommer han genom dessa sina recensioner i kontakt med vitt skilda ting: den svenska ministären (Kihlberg), grundlagsedition (Malmgren), stormakterna och världskrisen (Kjellén) samt det panamerikanska problemet (Johannesson).

Granskningen av Andréns författarskap har ådagalagt dels hans rättsfilosofiska, dels hans tyskvetenskapliga orientering. Den har emellertid också uppvisat hans inriktning åt flera andra håll. Över huvud företer André bilden av en mångintresserad författare — för övrigt även utanför här ifrågakommande områden, såsom framgår av visserligen smärre historiska alster av hans hand. Hans produktivitet är högeligen beaktansvärd och har medfört ett i förhållande till hans relativa ungdom respektingivande arbetsresultat. Han ryggar icke tillbaka för krävande uppgifter och har förutsättningar för att lösa dem: en klar och rörlig intelligens, grundlighet, säkerhet i analysen och förmåga av översiktlig systematisering. Påfallande är jämväl hans ovanligt stora beläsenhet. Hans omdömen och slutsatser kännetecknas av återhållsamhet och objektivitet — egenskaper särskilt att uppskatta i fråga om författningspolitiska studier. Hans stil är förträfflig.

Det är av det sagda uppenbart, att jag anser docent André till fullo hava styrkt sin kompetens för den Skytteanska professuren.

* *

*

Då jag nu går att på föreskrivet sätt platsbestämma de tre sökandena i förhållande till varandra, kan jag icke underlåta att betona uppgiftens svårighet i detta fall. Den kvalitativa gradskillnaden dem emellan är icke lätt att upptäcka. Alla tre hava var inom sitt område framträtt såsom betydande vetenskapliga begåvningar med förmåga av egna uppslag och synpunkter. Alla tre få betraktas såsom förstarumskandidater, av vilka var och en skulle för den Skytteanska lärostolen bliva ett mycket gott förvärv. När jag dock — efter som en gradering i alla fall påkallas — anser mig böra sätta de båda äldre sökandena framför den yngste, har detta sin grund däri, att docenten André, trots sin stora begåvning, sin kunskapsrikedom, sin produktivitet och sina förträffliga arbeten, icke synes hava uppnått samma utvecklade vetenskapliga individualisering som de båda andra. I det nuvarande läget verka dessa en grad före i mogenhet och grepp på sina specialiteter: Lagerroth genom djupet och självständigheten i sin blick på de statsteoretiska problemen, Brusewitz genom sin fina positivt statsrättsliga och realpolitiska klarsynthet. Detta innebär långt ifrån att jag skulle mena André brista i dessa stycken, vilket otvetydigt framgår av min om honom uttalade höga värdesättning. Vad André presterat ger dessutom rika framtidslöften, och avståndet från de båda andra är redan nu icke betydande.

Vad så beträffar docenterna Brusewitz och Lagerroth, är det icke utan tvekan jag nått fram till ett avgörande. Med hänsyn till ådagalagd skicklighet att meddela vetenskaplig undervisning — till vilken enligt universitetsstatuterna även skall tagas hänsyn — hava

båda i lika mån styrkt sin kompetens. Huvudsaken är emellertid den skicklighet, om vilken deras vetenskapliga författarskap bär vittne. Här torde svårligen någon sammanfattande kvalitetsskillnad dem emellan kunna konstateras. De balansera varandra genom överlägsenhet på var sitt huvudområde. Brusewitz är avgjort den främste i fråga om moderna reala författningsproblem, Lagerroth avgjort den främste i fråga om modern statslära. Fäster man avseende vid det livligare tempot i Brusewitz' författarskap, särskilt de sista åren, i jämförelse med Lagerroths, får man å andra sidan taga i betraktande Lagerroths uppenbara intresse för vittomfattande och tidsödande syntetiska forskningsuppgifter. Från inre kvalitetssynpunkt kan det ifrågasättas, huruvida det icke vore på sin plats att likställa dessa båda utmärkta vetenskapsmän. Ifall jag likväl omsider stannar vid att giva Brusewitz något företräde framför Lagerroth, så beror detta på grunder, som icke hänföra sig till det centrala i deras vetenskapliga förutsättningar, men som äro av den betydelse, att de böra under föreliggande omständigheter tagas med vid slutavgörandet. Vad jag åsyftar, är framförallt den större mångsidighet, som Brusewitz' författarskap uppvisar. Han besitter visserligen alldeles icke Lagerroths förutsättningar i statslära, men såväl hans idépolitiska skrifter som kapitel i hans referendumböcker falla under denna disciplin, visserligen utan att därav någonting kan slutas beträffande hans förtrogenhet med de egentligen »moderna» statsteorierna. Liksom Lagerroth har Brusewitz behandlat författningshistoria (politisk idéhistoria). Vid sin produktion över samtida politiska frågor kommer han slutligen in på de mest skilda gebit. Inom hans intressesfär falla såväl folk rätt som ett avsevärt flertal både svenska och utländska statsrättsliga och politiska spörsmål. Gent emot denna Brusewitz' mångsidighet ter sig Lagerroths närmast till idéhistoria och statslära koncentrerade författarskap mera avgränsat. Särskilt ringa är hans direkta speciminering på det ej minst från undervisningens synpunkt betydelsefulla nutida författningsområdet, å vilket han icke förty, såsom jämväl meritförteckningen upplyser, besitter ingående kunskaper och otvivelaktigt förträffliga produktionsmöjligheter. Med hänsyn till vad jag sålunda anfört, finner jag mig alltså, under framhållande av de båda ifrågavarande högtförtjänta forskarnas likställighet i allmänna vetenskapliga förutsättningar, dock på grund av produktionsställningen vid konkurrensen om denna lärostol i statskunskap böra tillerkänna Brusewitz något företräde.

På dessa grunder uppför jag de sökande till Skytteanska professuren i följande ordning: Brusewitz, Lagerroth, Andrén.

Lund den 10 maj 1923.

Sigfrid Wallengren.

Till red. insända skrifter.

- Arkiv för patent-, mönster- och varumärkesskydd. Organ för Svenska föreningen för industriellt rättsskydd. Utg. AXEL HASSELROT. Årg. 5. H. 1. Sthlm 1923.
- Finsk Kommunaltidskrift, utg. av Kommunala Centralbyrån i Finland. Årg. VII. Nr 9—10. Hfors 1923.
- Forum. Tidskrift för politik, litteratur och allmänna frågor. 1923. Nr 2—4. Sthlm 1923.
- Helsingfors stads statistik. II. Utrikes handel. 6: 1921. Utg. av Helsingfors stads statistiska kontor. Sthlm 1923.
- Historisk Tidskrift, utg. av Svenska Historiska Föreningen genom SVEN TUNBERG. Årg. 43. H. 1. Sthlm 1923.
- Industria. Svenska Arbetsgivareföreningens Tidning. Red. AXEL BRUNIUS. Årg. XIX. Nr 4—10. Sthlm 1923.
- Institut International d'Agriculture, Rome. Bulletin de statistique agricole et commerciale. 1923. N:o 2—3. Rome 1923. — Bulletin mensuel des institutions économiques et sociales. 1922. N:o 12. Rome 1922. — Feuilles de documentation de l'Institut International d'Agriculture. 7:e Année. N:o 1. Rome 1923.
- International Labour Office. Application of the Three-Shift System to the Iron and Steel Industry. — Compulsory labour service in Bulgaria. By MAX LAZARD. — Emigration and immigration: Legislation and treaties. Genova 1922.
- Kommersiella Meddelanden, utg. av K. Kommerskollegium. Årg. 10. Nr 5—10. Sthlm 1923.
- Meddelanden från Händelskammaren i Gefle. 1922. H. 4. Supplement. Gefle 1923.
- Mercator. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. XVIII. Nr 9—20. Hfors 1923.
- Nationalökonomisk Tidskrift, utg. af Nationalökonomisk Förenings Bestyrelse. Red. EINAR COHN. 1923. H. 1—2. Kbhvn 1923.
- Nordisk Försäkringstidskrift. 1923. Nr 2. Sthlm 1923.
- Norske Kommunale Ingeniørveseners Forening. Meddelelser fra det femtende aarsmøte avholdt i Aker 21—23 september 1922. Kria.
- Revue du Travail, publiée par le Ministère de l'Industrie et du Travail. 1923. N:o 2—4. Bruxelles 1923.
- Revue Internationale des Institutions Économiques et Sociales. Année 1. N:o 1. Rome 1923.
- Riksgäldskontoret 1922. Årsbok utarbetad inom Riksgäldskontorets Kamerabyrå. Årg. III. Sthlm 1923.
- Samling av anmälningar till sjukregistret. 1922. N:o 1—3. Sthlm 1923.
- Samling av anmälningar till understödsföreningsregistret. 1922. N:o 1—3. Sthlm 1923.
- Skogen. Populär tidskrift, utg. av Sv. Skogsvårdsföreningen. Årg. 10. H. 3—5. Sthlm 1923.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift. 1923. H. 3—4. Sthlm 1923.
- Sociala Meddelanden, utg. av Sthlms stads Statistiska kontor. 1923. Nr 2—5. Sthlm 1923.
- Statens offentliga utredningar. 1923: 6. Utredning angående vissa spörsmål rörande städernas domstolsväsen. Av NILS HÉRLITZ. — 1923: 8. Folkomröstningsinstitutet i Nordamerikas Förenade stater. Av HERBERT TINGSTEN. — 1923: 10. Folkomröstningsinstitutet i den schweiziska demokratien. Av AXEL BRUSEWITZ. — 1923: 19. Betänkande angående decisiv folkomröstning, avgivet av Folkomröstningskommittén den 28 februari 1923. — 1923: 20. Folkomröstningsinstitutet utanför Schweiz och Förenade staterna. Sthlm 1923.
- Statistisk Månadsskrift, utg. av Sthlms stads Statistiska kontor. Årg. XVIII. H. 1—3. Sthlm 1923.
- Statistisk årsbok för Göteborg. Årg. 23. 1922. (Jubileumsupplaga). Gbg 1923.
- Statistisk årsbok för Helsingfors stad. Utg. av Helsingfors stads statistiska kontor. 1922. Hfors 1922.
- Statsökonomisk Tidskrift, utg. av Bestyrelsen för den Statsökonomiske Forening. Red. THV. AARUM. 1922. H. 5—6. Kria.
- Svensk Finanstidning. Årg. I. Nr 22—34. Sthlm 1923.
- Svensk Juristtidning. 1923. H. 2. Sthlm 1923.
- Svensk Tidskrift. Utg. av GÖSTA BAGGE och AXEL BOËTHIUS. Årg. XIII. H. 2—3. Sthlm 1923.
- Svenska Landsbygdens Kommunaltidning. Red. GUSTAV A. ALDÉN och JANRIK BROMÉ. 1922. N:o 12. 1923. Nr 1—4. Sthlm 1922 o. 1923.
- Svenska Stadsförbundets Tidskrift. Red. HEGGE LINDHOLM. Årg. 15. H. 1—2. Sthlm 1923.
- Sveriges officiella statistik. Bergshantering år 1921. Av Kommerskollegium. Sthlm 1923. Kollektivavtal i Sverige vid årsskiftet 1920—21. Del II. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1922. — Kollektivavtal i Sverige år 1922. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1923. — Olycksfall i arbete år 1919. Av Riksförsäkringsanstalten. Sthlm 1923. — Skatteföreläringarna år 1922. Av Kungl. statistiska centralbyrån. Sthlm 1923.
- Sveriges Riksbank 1922. Årsbok utarbetad av Riksbankens statistiska avdelning. Årg. XV. Sthlm 1923.
- Tidskrift, utg. av Juridiska Föreningen i Finland. 1923. H. 1—2. Hfors 1923.
- Timarit. Lögrædninga og hagrædninga. 1922. År I. H. I—II. Reykjavik 1922.
- LETTERSTEDT, JOHN, Statens ersättningsplikt. Sthlm 1923.
- NIELSEN, AXEL, Bankpolitik. H. Hagerups Forlag. Kbhvn 1923.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

S K Å N E

M a l m ö

Samtliga fonder %, 1923

c:a 51,000,000 kr.,

därav garantifondsförbindelser 10,200,000 kr.

Brandförsäkringar,
Liv-, Livränte- och Pensions-

m. fl. försäkringar meddelas genom bolagets huvudkontor i Malmö
och genom dess agenter å alla större platser i Sverige.

■ ■ ■

Olycksfall- och Sjukförsäkringar,
Inbrotts-, Resgods-, Vattenskada-,
Glas-, Garanti-, Skadestånds-,
och **Automobil-**

försäkringar meddelas av

Försäkringsaktiebolaget

M A L M Ö

genom bolaget Skånes agenter.